

MONOGRAFIA
POKONFERENCYJNA

SCIENCE,
RESEARCH, DEVELOPMENT #13

PHILOLOGY,
SOCIOLOGY AND CULTUROLOGY

Berlin (Берлин)

30.01.2019 - 31.01.2019

U.D.C. 316+8.2+8.1.1.1.1.1.1 +8.0.1.8+082

B.B.C. 94

Z 40

Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.

(1) Z 40 Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii.

(30.01.2019) - Warszawa, 2019. - 112 str.

ISBN: 978-83-66030-78-7

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Wszelkie prawa autorskie zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do artykułów z konferencji należą do ich autorów.

W artykułach naukowych zachowano oryginalną pisownię.

Wszystkie artykuły naukowe są recenzowane przez dwóch członków Komitetu Naukowego.

Wszelkie prawa, w tym do rozpowszechniania i powielania materiałów opublikowanych w formie elektronicznej w monografii należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

W przypadku cytowań obowiązkowe jest odniesienie się do monografii.

Nakład: 80 egz.

«Diamond trading tour» ©

Warszawa 2019

ISBN: 978-83-66030-78-7

Redaktor naukowy:

W. Okulicz-Kozaryn, dr. hab, MBA, Institute of Law, Administration and Economics of Pedagogical University of Cracow, Poland; The International Scientific Association of Economists and Jurists «Consilium», Switzerland.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, Institute of Law, Administration and Economics of Pedagogical University of Cracow, Poland; The International Scientific Association of Economists and Jurists «Consilium», Switzerland;

С. Беленцов, д.п.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, Россия;

Z. Ćekerevac, Dr., full professor, «Union - Nikola Tesla» University Belgrade, Serbia;

Р. Латыпов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), Россия;

И. Лемешевский, д.э.н., профессор, Белорусский государственный университет, Беларусь;

Е. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы, Россия.

KOMITET ORGANIZACYJNY:

A. Murza (Przewodniczący), MBA, Ukraina;

A. Горохов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, Россия;

A. Kasprzyk, Dr, PWSZ im. prof. S. Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Polska;

A. Malovychko, dr, EU Business University, Berlin – London – Paris - Poznań, EU;

S. Seregina, independent trainer and consultant, Netherlands;

M. Stych, dr, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska;

A. Tsimayeu, PhD, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, Belarus.

I. Bulakh PhD of Architecture, Associate Professor Department of Design of the Architectural Environment, Kiev National University of Construction and Architecture

Recenzenci:

L. Nechaeva, PhD, Instytut PNPU im. K.D. Ushinskogo, Ukraina;

М. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, Россия.

ПРОБЛЕМИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ТЕКСТАХ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ЯК ТЕМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ Кот Т.О.	7
ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНИХ ВУЗАХ Ковальчук Я.В., Сливка Є.Д.	10
THE IMPORTANCE OF ENGLISH IN THE WORK OF A LAWYER Shevtsov O.A.	14
ФРАЗЕОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ ЯК ПРЕДМЕТ ФРАЗЕОЛОГІЇ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ОЗНАКИ Петриця Л.І.	16
КАТЕГОРІЯ КОМІЧНОГО У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ Козуб Л. С.	23
СИНТАКСИЧНИЙ ПОВТОР У РОМАНАХ ШАРЛОТТИ БІНГХЕМ Гайденко Ю. О.	27
СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ РОЗУМ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ Хомчак О. Г., Волкова І.В.	30
РОЛЬ ТВОРЧОГО ЧИТАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ Шиліна Л.І.	33
МЕТАФОРА – НАЙФУНДАМЕНТАЛЬНІША МОВНА ФОРМА МЕНТАЛЬНОСТІ Дудок Р., Висоцька О.	35
ЛІНГВО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІЮВАННЯ МЕТАФОРИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ Висоцька О.	40
DIFFERENT STUDENT GROUPINGS AND SEATING ARRANGEMENTS Ahmedova U. K., Latipova N. K., Matkarimova Sh. J.	44
THE IMPORTANCE OF GRAMMAR IN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING Ahmedova U. K., Yuldasheva Ch. O., Xudaybergenova G. Sh.	47

THE ROLE OF TEACHER-STUDENT AND STUDENT-STUDENT TALK IN TEACHING TARGET LANGUAGE Ahmedova U. K., Gayratova D. D., Sapaeva Z. Sh.....	50
THE PHONETIC WORLD PICTURE Turdiyeva M.I.	53
ЛЕКСИЧЕНИЕ ИГРЫ НА УРОКЕ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА Хушназаров Б., Исакулова Ш.....	56
РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРНОГО И ИСТОРИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ Худоёров, А.А.	58
О НЕКОТОРЫХ ОБЫЧАЯХ УЗБЕКСКОГО НАРОДА Бурнаев Ш.Н., Абдурахимова Д.	61
О СТРУКТУРНЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ВОПРОСИТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ УЗБЕКСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКА Джаббарова Д.	65
ВЫРАЖЕНИЕ КОЛИЧЕСТВА Мамаджанова М.Н.	67
РОЛЬ ИННОВАЦИОННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА Ашурова Н. А.....	70
ЖИВОПИСЬ УЗБЕКИСТАНА И ПРОБЛЕМЫ ЕГО ИЗУЧЕНИЯ Култашева Н. Д.	73
ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ПИЩЕВЫХ КОМПОНЕНТНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК Ниязметова Д. Д.....	78
CLASSIFICATION OF ETHNOGRAPHIC COLLECTIONS IN THE SYSTEM OF MUSEUM SPECIALTIES Orifdjanova G. R.....	81
ПРИНЦИПЫ СОЗДАНИЯ ХАРАКТЕРОВ КАДЫРИ И ИХ ВОССОЗДАНИЕ В ПЕРЕВОДЕ Хабибуллаева Ф.К.	84
TO THE QUESTION OF ACTIVE FOREIGN LANGUAGE SKILLS IN THE FIELD OF SPECIALTY Hashimova S.A.....	87

**ЛИРИЧЕСКИЕ ОТСТУПЛЕНИЯ В РОМАНЕ А. С. ПУШКИНА
«ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН»**

Саидова Ф. 91

ОТРАЖЕНИЕ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ В ЯЗЫКЕ И КУЛЬТУРЕ

Исматова Ш., Негматова Ш., Ибадуллаева З. 94

**THE USE OF ICT IN THE PROCESS OF LEARNING
OF A FOREIGN LANGUAGE**

Ismatova Sh., Sharipova Sh., Abdurakhimova M. 97

**SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS
OF A TECHNICAL UNIVERSITY
AT ENGLISH LANGUAGE LESSONS**

Bazarova U.M. , Asanov, A.T. Amirqulov M. D. Barnayeva F. A., Xayrullayeva M. I., ... 100

АРХИТЕКТУРА ХРАМОВ ДРЕВНЕГО ЧАЧА: ШАШТЕПА

Алиджанова Л. А. 106

ПРОБЛЕМИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ТЕКСТАХ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ЯК ТЕМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Кот Т.О.

НТУУ «КПІ» ім. І. Сікорського, м. Київ

Ключові слова: іноземна мова, тексти, студенти, теплоенергетика.

Ключевые слова: иностранный язык, тексты, студенты, теплоэнергетика.

Keywords: foreign language, texts, students, heat-and-power engineering.

Розвиток малого підприємництва в теплоенергетичній галузі є цікавою технічною та економічною темою. В текстах, присвячених проблемам малого бізнесу, можна знайти інформацію, яка охоплює різноманітні спеціальні аспекти. В таких текстах можуть розглядатись питання, пов'язані з діяльністю розробників, виконавців, споживачів цієї важливої для промисловості та побуту галузі. Багато текстів, в яких йдеться про проблеми малого підприємництва, публікується у засобах масової інформації (газетах, журналах, в паперовій та електронній формі). Оскільки теплоенергетична галузь пов'язана зі значною кількістю інших видів діяльності, такі тексти охоплюють великий діапазон тем. Це, наприклад, освіта, яку одержують представники галузі. При цьому можуть розглядатись особливості професійної освіти в спеціалізованих навчальних закладах (професійно-технічні, середні спеціальні, вищі навчальні заклади, курси підвищення кваліфікації та перекваліфікації), а також проблеми використання спорідненої освіти або споріднена осві-

та як основа для одержання другої освіти, яка в повній мірі відповідає діяльності фахівця. Велику роль у малому бізнесі відіграє також самоосвіта у різних формах, оскільки мале підприємництво часто вимагає від фахівця різноманітних знань, пов'язаних з різними видами діяльності, зокрема, знань в області економіки, права, практичної психології тощо. Поряд із знаннями, які дозволяють встановлювати та підтримувати численні ділові контакти в суспільстві, фахівець теплоенергетичної галузі, зайнятий у малому підприємстві, потребує і широких спеціалізованих знань, специфічних професійних вмінь та навичок. Однією з тематик теплоенергетичної галузі є спеціальні іспити з техніки безпеки та охорони праці, іспити на право виконання конкретних видів робіт, видача спеціальних дозволів, посвідчень та сертифікатів, необхідних для проведення певних робіт. З точки зору освіти та професійної підготовки в засобах масової інформації розглядаються проблеми професійної діяльності молоді в теплоенергетичній галузі. Цій темі присвячується зна-

чна кількість публікацій. В таких текстах підіймаються питання відповідності змісту освіти (професійної підготовки) фахівців-початківців тим функціям, які доводиться їм виконувати у своїй професійній діяльності в сфері малого підприємництва. Розглядаються проблеми, з якими зустрічаються фахівці-початківці з різним рівнем освіти та кваліфікації в процесі виконання професійних завдань, а також шляхи подолання таких проблем. Часто така тематика розкривається у формі конкретних прикладів з життя та діяльності фахівця.

До важливої тематики належать також тексти, в яких порівнюються особливості праці на великих та малих підприємствах, розглядаються проблеми професійної адаптації фахівців з досвідом роботи на великих підприємствах, якщо вони переходять у мале підприємство, і, навпаки, використання досвіду, накопиченого на малих підприємствах, для виконання професійних функцій у великій промисловості. Багато цікавого можна дізнатись з публікацій про працівників з великим досвідом роботи в малому підприємстві теплоенергетичної галузі. Тут звертає на себе увагу проблема співвідношення знань та вмінь, здобутих у навчальних закладах (під час спеціалізованих освітніх заходів) із досвідом, накопиченим безпосередньо під час практичної роботи, проблеми підготовки молодих фахівців на виробництві, де досвідчені працівники виконують роль наставників. В таких текстах цікавою може бути тематика

співвідношення формування професійних компетенцій та морального виховання в процесі професійного навчання на виробництві. В малому підприємстві можуть виникати ситуації, коли виконавець робіт вирішує проблеми винагороди за свою працю та проблеми вартості виконаних робіт безпосередньо із замовником (клієнтом). В складних економічних умовах це також потребує широких знань та навичок, умінь спілкуватись із замовником, переконувати його, давати необхідні поради, визначати вартість робіт, взаємовигідну для виконавця та замовника. При обслуговуванні мало-забезпечених осіб, слабо захищених членів суспільства, осіб з особливими потребами перед фахівцем теплоенергетичної галузі, який працює індивідуально, часто постає проблема необхідності зниження вартості виконаних робіт, встановленого обладнання тощо. В публікаціях про подібні ситуації в професійній діяльності фахівця також можуть розглядатись знайдені рішення. Це і використання особистого резервного часу та матеріалів фахівця і його ідеї, які дозволяють зменшити витрати ресурсів, і використання матеріалів більш низької якості (але належним чином придатних для виконання конкретного замовлення).

Справжні професіонали-теплоенергетики потрібні не тільки для проектування ТЕС та АЕС, монтажу та налашки обладнання, експлуатації установок, але і для перспективних наукових досліджень, в яких роль малого підприємства є особливо значимою. За

умов розширення меж міжнародного співробітництва у модернізації та розвитку теплоенергетичного комплексу зростає кількість публікацій, присвячених прогресивним шляхам реконструкції та новим рішенням проблем.

Тексти, розглянутої у статті тематики, можуть використовуватись для індивідуальної та колективної роботи зі студентами теплоенергетичних спеціальностей, для формування у студентів текстової компетентності.

ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ТЕХНІЧНИХ ВУЗАХ

Ковальчук Я.В., Сливка Є.Д.

викладачі іноземних мов, Державний вищий навчальний заклад «Чернівецький індустріальний коледж»

***Анотація:** дана стаття присвячена розвитку мотивації студентів немовних спеціальностей до вивчення іноземної мови, розкривається поняття «мотивації».*

Ключові слова: мотивація, мотив, зовнішня мотивація, внутрішня мотивація, іноземні мови.

В результаті розширення міжнародних зв'язків і обміну науково-технічною інформацією, підвищилися вимоги до рівня знань випускників, що в свою чергу посилило конкуренцію між вузами, перед якими тепер стоїть завдання не тільки навчити студента професії, але і полегшити йому адаптацію на ринку праці. Знання іноземних мов стало одним з основних чинників культурного і соціального розвитку сучасного суспільства. Саме іноземна мова відіграє важливу роль у розвитку та становленні особистості.

За допомогою іноземних мов людина пізнає культуру іншого народу (його традиції і звичаї), його інтонаційно-мовну культуру (інтонацію, міміку, жести), має можливість спілкування з носіями іншої мови. В сучасному світі без знань іноземної мови неможливо влаштуватися на успішну роботу і побудувати хорошу кар'єру.

Більшість міжнародних компаній вимагають на сьогоднішній день доброго володіння іноземною мовою за фахом. Хоча знання іноземної мови

сьогодні є необхідністю, але на жаль не всі студенти немовних вузів розглядають його як важливий предмет для вивчення, вважаючи що в майбутньому їм не буде надана можливість використовувати його. У зв'язку з цим знижується мотивація вивчення іноземної мови.

Визнаючи провідну роль мотивації в вивченні іноземної мови, викладачу необхідно уявляти собі засоби й прийоми її формування в умовах навчального закладу. При розгляді проблеми мотивації та пошуку шляхів її формування, недопустимим є спрощення її розуміння. Формування мотивації – це не переклад викладачем в голову студентів вже готових мотивів та цілей навчання. Формування мотивів – це насамперед створення умов для проявлення внутрішніх побуджень до навчання, усвідомленням їх самим студентом та подальше саморозвинення мотиваційної сфери. Між тим при оволодінні іншомовною культурою зовсім не байдуже які мотиви побуджують до здійснення діяльності. Найбільш цінні

мотиви важливо довести до рівня повного усвідомлення, щоб надати їм пробуджуючу силу. Мотив повинен стати тією точкою опори, на якій будуватиметься увесь зміст заняття. Для цього, як зазначає Є.І. Пасов, викладач повинен бути гарним сценаристом, режисером і актором».

Слід зупинитись на самому понятті «мотивації». Отже, «мотивація – це внутрішнє спонукання до дії, що обумовлює суб'єктно-особистісну зацікавленість індивіда в його здійсненні». [3] Розглянемо функції мотивації: – спонукання, спрямування і організація студента. «Мотивація надає навчальній діяльності особистісний сенс і значимість, єдність цих функцій забезпечує регулюючу роль мотивації в поведінці» [1]. Розпізнають два види мотивації при вивченні іноземної мови: зовнішня і внутрішня. Внутрішня мотивація вважається спонукальною силою самодіяльності та головною умовою успішної діяльності. Виділяють чотири характерних прояви внутрішньої мотиваційної діяльності:

- прагнення до новизни. На заняттях з іноземної мови в немовних вузах, студентам подають нову інформацію за їх профілем іноземною мовою;

- прагнення до ефективного освоєння світу. Почуття задоволення від хорошого виконання якої-небудь справи. Досягти цього можна тільки за допомогою навчання. Студенти повинні розуміти, і усвідомлювати, що вони вивчають щось нове і корисне, повинні відчувати інтелектуальний розвиток при пізнанні нового матеріалу;

- самореалізація. Самореалізація є основним стимулюючим видом діяльності особистості, в результаті якої виявляється почуття компетентності, ефективності.

«Зовнішня мотивація може бути далекою мотивацією, розрахованою на досягнення кінцевого результату навчання. Внутрішня мотивація є близькою і актуальною». [1]

Навчання повинно бути побудовано таким чином, що студенти повинні мати почуття задоволення від досліджуваного предмета. Тому викладачі іноземних мов нашого коледжу постійно залучають студентів до круглих столів з носієм мови, міжвузівських заходів, театральних постановок, відвідування кінофестивалів та виставок іноземними мовами, проводять тренінги, мовні турніри, олімпіади як в коледжі, так і за його межами.

Для розвитку мотивації слід поставити перед ними точну мету, щоб працювати над її досягненням. Дуже корисним є зосередитися на невеликих завданнях, які можна легко виконати. Тобто на кожному занятті при вивченні теми має бути прагнення до досягнення результату, який дозволить студентам досягти успіху в професійній діяльності.

Основною метою навчання іноземним мовам є формування і розвиток комунікативної культури, практичне володіння іноземною мовою. Сучасні педагогічні технології, такі, як навчання співпраці, проектна методика, використання нових інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів, допомага-

ють реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію і диференціацію навчання з урахуванням здібностей студентів, рівня їх навченості, схильностей.

Слід зазначити, що електронні посібники мають більшу інтерактивність, в порівнянні з друкованими, завдяки можливості навігації по інформаційному простору посібники за допомогою меню. Електронні посібники, які містять інтерактивні ігри, анімацію, допомагають вирішити проблему мотивації: цікавість, різноманітність завдань, зміна видів діяльності, привнесення елементів творчості – все це сприяє оптимізації навчального процесу »[5]. Саме вони ефективно використовуються викладачами на кожному занятті, оскільки в нашому закладі є мультимедійні засоби в кожній аудиторії. Тому для підвищення мотивації студентів до вивчення іноземної мови крім традиційних методів Карнілова Г.А. пропонує:

- «використання додаткових джерел інформації (ЗМІ, ТСО, ІКТ, Інтернет);
- проведення на заняттях проектної діяльності студентів;
- введення системи публікації успіхів студентів та нагороди за їх успіхи »[2].

Для спонукання мотивації навчання у студентів необхідно створити сприятливу психологічну атмосферу на заняттях, взаємне співробітництво між студентами і викладачем, залучити і активізувати їх увагу, викликати

зацікавленість, формувати вільну діяльність і творчість студентів. Мотиви і мотивація є рушійною силою процесу навчання у засвоєння інформації та матеріалу.

Зайцева С.Є. пропонує наступні педагогічні умови для студентів немовних спеціальностей, які мають позитивний вплив на мотивацію вивчення іноземної мови:

а) умови, що впливають на формування внутрішньої мотивації – професійний інтерес і відповідно усвідомлення практичної і теоретичної значимості отриманих знань для майбутньої професійної діяльності (використання на заняттях елементів, що імітують майбутню професійну діяльність, підбір пізнавальних і цікавих текстів / статей фахового спрямування); врахування особливостей професійно психологічної діяльності, формування навичок дослідницької роботи через індивідуалізацію навчання;

– викладач (його особистісні особливості, методична грамотність, орієнтованість в тій спеціальності, яку отримують студенти, усвідомлення викладачем тих цілей, які ставлять перед собою студенти, вивчаючи іноземну мову, комунікабельність, відкритість, обізнаність); емоційна насиченість занять, що сприяє кращому засвоєнню знань і здійснюється через активні методи навчання);

б) умови, що впливають на формування зовнішньої мотивації: створення ситуації успіху, або усвідомлення невдачі і її причин, комунікативна спрямованість занять.

На етапі пред'явлення навчальної інформації студентам (таблиці, слайди, елементи анімації, комп'ютерна презентація на занятті), яка «дозволяє: – підвищити мотивацію учнів; – слід використовувати велику кількість ілюстративного матеріалу; – інтенсифікувати заняття; – залучити студентів в самостійний процес навчання, що особливо важливо для розвитку їх навчальних навичок». [4]

Розглянуті вище умови можуть бути створені при використанні різних підходів, що існують в дидактиці вищої школи. [1]

Як показала практика, використання і впровадження сучасних технологій, мультимедійного обладнання дозволяє збагатити зміст освітнього процесу, підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови з боку студентів і тісної співпраці між викладачем і студентами.

З розвитком економічних, політичних і культурних взаємовідносин між Україною та іншими країнами Європи виникають сприятливі умови для обміну студентів, поглиблення міжнародного співробітництва, розширення участі навчальних закладів, педагогів у реалізації спільних освітніх міжнародних проектів. Тому цілком зрозуміло, що саме в наш час соціальне замовлення висуває нові вимоги до навчально-пізнавального процесу вищих навчальних закладів, метою яких є формування та

розвиток творчої, соціально адаптованої, готової до продуктивної діяльності в умовах ринкового неоднозначного економічного суспільства особистості, яка вільно володіє однією або кількома іноземними мовами у професійній сфері і здатна спілкуватися з носіями різних мов.

Отже, для підвищення мотивації студентів технічних вузів при вивченні іноземної мови за професійним спрямуванням необхідно створити такі умови, при яких у студентів виникне особиста зацікавленість і потреба у вивченні іноземної мови.

Список використаної літератури:

1. Зайцева С.Є. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів немовних спеціальностей. [Електронний ресурс] /С.Є. Зайцева//. – Режим доступу: <http://najournal.ru/2-2013-gumanitarnye-nauki/283-formirovanie-motivacii-izuchenija-inostrannogo-jazyka-u-studentov-nejazykovyh-specialnostej>
2. Корнілова Г.А. Підвищення мотивації студентів технічних спеціальностей до вивчення іноземної мови / Г.А. Корнілова // Методична робота, Досвід роботи викладачів, ОТМЕСХ.- 2014.- №13.
3. Нова філософська енциклопедія: В 4 тт. М.: Думка. За редакцією В. С. Стюпіна, 2001.
4. Голубева С.П. Використання комп'ютерних презентацій на уроках англійської мови / С.П. Голубева // Англійська мова. – 2006. – № 12.
5. Северова Н.Ю. Електронні навчальні посібники. /Н.Ю. Северова // Англійська мова. – 2006. – № 4.

THE IMPORTANCE OF ENGLISH IN THE WORK OF A LAWYER

Shevtsov O.A.

1-year post-graduate student of the department of administrative law, process and administrative activity of the faculty of training specialists for the preventive activities units Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

---

Abstract

Presenting examples activity of a lawyer who need English language skills, and to emphasis on the importance and prospect of learning English, especially legal terminology, for lawyers, for professional growth.

Keywords: English, language, legal, lawyer, speak, skill.

The English language today is a skill that gives everyone a significant advantage. At present, knowledge of English is important in many companies, and personal growth is associated with the development of technological innovation. English language lives in all spheres of our lives. Jurisprudence also did not stay aloof.

However, not everyone understands why lawyers should know English at a higher level than base level. You are not obligated to learn English, but there are examples where English may be required.

To start with, the number of sources of information available to specialists in any field, and even more in the legal, is important, which confirming the expression of N. Rothschild: "Who owns information that owns the world" [2].

So, it is important for a lawyer to know international practice, objectively assess the situation in the field of international relations, economics, and etc. Since the information in most cases is provided in English, the lawyer will be cheaper and useful to know what is written about in the international Internet resources.

Also, the knowledge of English for lawyers that specializing in commercial and international law is especially relevant. A lawyer who works with documents in a foreign language needs to understand well what he is doing.

Second, except to concluding contracts and other documents, the lawyer often negotiates with native and foreign clients. Skills of communication – the free possession of professional terms – require special skill. This may include not only working with documents, advice and assistance in conducting business, but also the activity of the mediator, which is gaining in popularity in resolving disputes. If working with documents allows you to spend more time on it – you can take a look at a word you do not know, use a translator, read twice, then live in a conversation, you must think quickly and express clearly, that it needs a lengthy training.

Thirdly, participation in international conferences has always been an important part of the professional development of a lawyer, since both Ukrainian and international events such as conferences, forums, round tables or seminars are always an op-

portunity to share experiences, gain new knowledge, find new customers or establish relationships with colleagues. Accordingly, if you are able to take part in international events, this gives you more opportunities for personal development and growth of your company.

Except to the foregoing, knowledge of English, and especially legal terms, opens up to the lawyer additional opportunities. Even without having an official job, an attorney, notary public, procurator, legal adviser or judge with ease will be able to earn with freelance. A specialist who knows his business and speaks a foreign language will always have the opportunity to earn extra money by translating special legal texts.

Moreover, the question of using English in legal practice is actual at the state level. By Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 20, 2017, No. 1048, by amending the Government Resolution dated June 24, 2016, No. 401 «Some issues of attracting translators (interpreters) to ensure the provision of free secondary legal aid» provides for the possibility of attracting translators by centers for the provision of free secondary legal aid on the basis of contracts for the provision of translation services, including individual entrepreneurs / legal entities in accordance with the requirements of civil law [1].

The adopted Government resolution enhances the issue of attracting interpreters / interpreters to ensure that accessible and qualitative free secondary legal aid is provided to persons who, in accordance with the Law of Ukraine «On Free Legal Aid», are have right to receive it, and cannot speak the state language and / or are deaf, dumb, or deaf-mute [1].

Taking the foregoing, we can definitely speak of a serious linguistic barrier in the work of a lawyers. The state engages translators to solve this problem. But it would be much better if the lawyers knew English themselves to provide a quality legal service to everyone. From a financial point of view, the state would save money allocated to translators. For example, the Regional Center for the provision of secondary legal aid in Dnipropetrovsk region in 6 months in 2018 attracted translators approximately 16 times, taking into account the current prices for translation services, costs can range from 30 to 40 thousand hryvnas.

So, taking into account all of the above-mentioned benefits of English for a lawyer. We can say that in our time knowledge of English is as important as knowledge in the field of its specialty. Ultimately, the scope of lawyers is very wide, it covers all aspects of public life, so for those who seek to expand their business and work with foreign clients, and accordingly receive higher fees, it is better to learn English.

List of references:

1. Уряд удосконалив питання залучення перекладачів для надання БВПД окремим суб'єктам права на таку допомогу: [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/181-sichen-2018/2172-uriad-udoskonalyv-pytannia-zaluchennia-perekladachiv-dlia-nadannia-bvpd-okremym-sub-iektram-pravana-taku-dopomohu>;
2. Who owns the information, he owns the world» / LatAm Business Outlooks 2016: [Electronic resource]. – access mode: <https://www.linkedin.com/pulse/who-owns-information-he-world-latam-banking-outlook-2016-vadym-danko>.

ФРАЗЕОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ ЯК ПРЕДМЕТ ФРАЗЕОЛОГІЇ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ОЗНАКИ

Петриця Л.І

старший викладач кафедри практики англійської мови Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка

Анотація

У статті розглянуто проблему становлення фразеологічних одиниць та визначено їх найхарактерніші диференційні ознаки. Здійснено аналіз семантичної структури слово-сміслових сполучень в порівнянні з фразо-смісловими сполученнями.

Ключові слова: фразова одиниця, синтаксичне словосполучення, семантична структура, компонент, смислова неподільність, слово-сміслові словосполучення, фразо-сміслові словосполучення, ознака.

Summary

The article deals with the problem of phraseological units formation and their most characteristic differential features are stated. The semantic structure of word-sense constructions as compared to phrase-sense constructions are analyzed and studied.

Keywords: phraseological unit, syntactic word-combination, semantic structure, component, sense indivisibility, word-sense construction, phrase-sense construction, feature.

Питання фразеології у різних мовах викликають значний інтерес вчених. У дослідженнях В.Виноградова, О.Куніна, І.Чернишової, Н.Амосової, В.Жукова та багатьох інших увага зосереджується переважно на дослідженні матеріальної сторони фразеологічної одиниці (ФО), їх структури, відношень між компонентами, функціонування в мовленні тощо. Менш дослідженою є ідеальна сторона ФО: недостатньо розкритий сам процес фразеологізації словосполучень, тобто утворення ФО, процес переосмислення синтаксичних словосполучень, переносного вживання і т.д. До цього часу, наприклад, існує розбіжність у поглядах мовознавців на

предмет фразеології, її обсяг. Ось чому саме від з'ясування таких питань, як зміст фразеологічної одиниці, визначення її найхарактерніших диференційних ознак залежить вивчення фразеології в цілому, а також окремих її аспектів. Відсутність чітких критеріїв у вивченні самої сутності ФО особливо негативно відбивається на створенні фразеологічних словників.

У лінгвістиці відомо понад 20 значень ФО, але жодна з них не знайшла загального визначення. Для визначення змісту ФО необхідно встановити її найхарактерніші диференційні ознаки, які були б властиві тільки фразеологізмам. Відсутність хоча б однієї з

них можуть кваліфікуватися по-різному: така одиниця, перебуває ще у стадії фразеологізації і не повністю набула якісних її характеристик, тобто може розглядатися як потенційний фразеологізм. Зрозуміло, якщо ФО являє собою особливу одиницю мови, то вона може існувати в мові “... тільки в єдності своєї форми і змісту і повинна відрізнятися в своїй категоріальній сутності від усіх інших одиниць, у тому числі від близьких, подібних, що збігаються якимись спільними з нею рисами.” [6,107]. Наявність диференційних ознак у ФО, безперечно, не виключає наявності в ній, як і в інших мовних одиницях, другорядних, недиференційних ознак.

ФО мови можуть вивчатися у різних аспектах, але вихідними, визначальними завжди будуть ті, які сприятимуть розкриттю того, що робить фразеологізм фразеологізмом, що виділяє його в окрему одиницю мови. Цілком зрозуміло, що для розкриття диференційних ознак, як і самої сутності фразеологізму, їх необхідно розглядати у зіставленні, порівнянні з іншими одиницями мови – словом, словосполученням, відзначаючи їх спільні та відмінні риси.

Отже, метою даної статті є з'ясування семантичної структури ФО у зіставленні зі структурою вільних словосполучень еквівалентного компонентного складу. Таке зіставлення повинне сприяти не тільки глибшому вивченню ФО і їхній більш чіткій систематизації, а й розв'язанню ряду проблем перекладу.

Семантика мовної одиниці (слова і словосполучення, відмінного від речення) являє собою певне семантичне поле, тобто деяку сукупність смислів. Смисли виробляються в процесі життєвої діяльності носіїв мови, зберігаються в їхній пам'яті і безпосередньо доступні їм у процесі мовної і розумової діяльності.

Кожний смисл мовної одиниці формується шляхом абстрагування від певного класу ситуації об'єктивної дійсності і виділення тих семантичних ознак (СО), які є спільними для даного класу.

Шляхом аналізу смислів можна розкрити значення мовної одиниці. Якщо назвати смисли абстракцією 1-го порядку, то значення мовної одиниці — абстракцією 2-го порядку (абстракція від суми всіх смислів) [3,63]. Значення будь-якої мовної одиниці знаходиться в свідомості людини в прихованому для неї вигляді і може бути визначене лише шляхом аналізу семантичного вмісту смислів.

Смисл, як і будь-яке окреме, є ширшим за своїм змістом від загального, тобто від значення мовної одиниці. Смисл мовної функції, крім значення цієї одиниці, включає в себе ряд ознак, характерних для цього смислу, але випадкових для її значення.

При зіставленні семантики двох різних одиниць, опозиції спільних для всіх смислів семантичних ознак, що становлять значення, завжди будуть дистинктивними, тоді як опозиції інших ознак будуть несуттєвими.

Мовні одиниці відображають певну мовну ситуацію. Смисл тієї чи іншої

мовної одиниці стає зрозумілим, якщо однозначно визначається ситуація, з якою одиниця співвідноситься. При достатньому контексті ситуація, з якою співвідноситься одиниця, визначена. Звідси випливає, що смисл будь-якого слова або сполучення слів певним чином визначається лінгвістичним контекстом, в якому воно вживається. Отже, для встановлення семантики слова або словосполучення в мовленні за основу слід приймати відрізки мовлення, які виходять за межі речення і являють собою ширший текст. Однак в більшості випадків їхня семантика визначається смисловим змістом одного речення, в якому вони використані.

Кожне речення передає певний смисл, що відображає той чи інший фрагмент об'єктивної дійсності. Частина цього смислу передається кожною з мовних одиниць, що входять до складу речення. Цілком очевидно, що якщо речення в цілому співвідноситься з деяким фрагментом об'єктивної дійсності, то й кожний компонент речення співвідноситься з певною частиною цього фрагмента. Тому для передачі того чи іншого смислу можуть використовуватись тільки ті мовні одиниці, семантичний зміст яких гармоніює з змістом фрагмента об'єктивної дійсності, що передається реченням. Звідси випливає і те, що компоненти, які вступають в певний зв'язок, можуть використовуватись тільки в тих смислах, які семантично гармоніюють як один з одним, так із смислом усього речення.

Об'єктом нашого дослідження є смислова структура словосполучення. Поняття структури передбачає ціле, що складається з декількох, певним чином пов'язаних між собою елементів, або, в даному випадку, що те чи інше словосполучення може вживатися в мовленні більш ніж в одному смислі, тобто мати своє семантичне поле. Вихідним матеріалом для аналізу смислової структури словосполучень є словникові статті, що розкривають зміст семантичних полів компонентів, які входять до їхнього складу.

Розглянемо процедуру встановлення семантичних полів словосполучення *right hand*. Семантичне поле слова *right* розкривається в словнику[1;7;8] як сукупність 20 смислів, семантичне поле *hand* – 24 смислів. Покажемо, як визначається семантика відношень компонентів сполучень *right hand* для випадку, коли воно є вільним, як, наприклад, в реченні: “...and when he saw the glass his face flushed and his right hand pushed the herbs away“ [9,72].

Сполучення *right hand* є структурою модифікації, в якій іменник *hand* – головний член. Цей іменник, вступаючи у вільний зв'язок з прикметником *right*, вживаються в мовленні в одному з 24 смислів: 1. *The terminal part of the arm beyond the wrist, consisting of the palm and five digits, forming the organ of prehension* [1;7;8]. У цьому визначені семантики слова виражені наступні семантичні ознаки: 1) частина цілого; 2) положення частини по відношенню до цілого; 3) специфічна форма; 4) певна функція.

Тільки в одному смислі з 20 в сполученні *right hand* вживається і прикметник *right*: 18. *The distinctive epithet of the hand, normally the stronger* [1;7;8]. Оскільки ознаки більшої сили для правої руки не є суттєвою, визначимо цей смисл таким чином: *being at the side of the body situated in the direction clockwise from the eyes of its owner*. У цьому визначенні семантики слова *right* експліцитно виражена одна ознака – відносне положення в просторі. Імпліцитно, однак, мається на увазі і друга – відповідність цьому визначенню: кожна рука буде правою, якщо її позиція не суперечить даному вище визначенню.

Отже, вільне словосполучення *right hand* співвідноситься з класом кистей рук, які розташовані з того боку людського тіла, на який вкаже годинникова стрілка, що рухається від очей.

Оскільки смисл даного, як і інших вільних сполучень слів, є сумою тих чи інших смислів компонентів, що входять до їхнього складу, будемо їх називати, відображаючи їхню семантику, слово-смисловими сполученнями (ССС).

Тепер розглянемо семантичний зміст сполучення *right hand* в іншому прикладі: *"You want to see me?" – "Alone, if I might, sir" – "Mr. Gradman here is my right hand man"* [10; 28]. Тут *right hand* виступає як словосполучення, яке прийнято називати фразеологічним. Чим воно відрізняється від слово-смислового сполучення? Комунікативний смисл останнього, як уже відзначалось, є сумою тих чи інших комунікативних смислів компонентів, що

входять до його складу: *hand* співвідноситься з кистю руки, а *right* вказує на відносне положення в просторі. Смисл сполучення *right hand* в нашому прикладі не виводиться безпосередньо з наведених вище смислів компонентів *right* і *hand* ССС, але, однак, відображає певні характерні для слово-смислового сполучення ознаки, а саме: більшу важливість (силу, вміння, спритність, тощо) правої руки в зіставленні з лівою. Саме тому метонімічно правою рукою стали називати і будь-яку особу, що виконує за іншу ряд функцій, важливих для останньої. Суттєвим при цьому є те, що семантична ознака важливість відсутня в окремих компонентів словосполучення і може бути виділена тільки для словосполучення (*phrase*) в цілому. Відповідно до цього будемо називати словосполучення такого типу фразо-смисловим сполученням (ФСС). У таких смислах, як: *to take the right hand of* – *to take or assume precedence of*; *to be somebody's right hand*- *to be a person of usefulness or importance to somebody* – *right hand* виступає як ФСС.

Проаналізувавши семантичну структуру словосполучення *right hand* у випадках його вживання як ССС і як ФСС, встановлюємо, що відмінність в їхній семантиці полягає в смислової неподільності ФСС. Під смисловою неподільністю розуміємо неможливість виділення в смислах компонентів словосполучення тих семантичних ознак, які виділяються в смислі словосполучення в цілому. Смислова неподільність може бути визнана

об'єктивною ознакою фразеологічності словосполучення.

Проблема основної ознаки ФО розв'язувалась багатьма лінгвістами, однак жодна з запропонованих ознак, серед яких неперекладність (Л. Булаховський, О.Реформатський), відтворюваність (М.Шанський), сполучуваність лексем (М. Копиленко), внутрікомпонентні зв'язки (В. Архангельський), ідіоматичність (О. Смирницький), цілісність номінації (О. Ахманова), оточення (М. Тагієв), контекстуальні дані (Н. Амосова), семантична цілісність (В. Жуков.), лексична неподільність (Є. Іваннікова) та деякі інші, не є на сьогоднішній день загально визнаною.

Смислова неподільність характеризує семантичну структуру не тільки ФСС, а й інших видів ФО, зокрема ідіоматичних, які не розглядаються в даній статті.

Крім визначення суті відмінності в семантиці ССС і однакової за формою неідіоматичної одиниці необхідно встановити характер їхнього співвідношення, тобто визначити чи є вони проявами семантики однієї і тієї ж чи різних одиниць. У сучасній лінгвістиці з цього приводу існують різні теорії, які виражають три основні точки зору: 1) одна форма відповідає одній семемі (теорія «Grundbedeutung»), 2) одна форма відповідає безконечному числу семем (теорія «use»), 3) одна форма відповідає деякому обмеженому числу семем (теорія полісемії) [5; 10в]. За першою точною зору кожен смисл – окрема мовна одиниця, за другою – ко-

жен смисл є проявом однієї і тієї ж одиниці, але семантичне поле її не може бути визначене. В теоріях, що опираються на третю точку зору, стверджується, що одна мовна одиниця може використовуватись для передачі декількох різних смислів. Перші дві точки зору суперечать діалектичному розумінню категорії окремого і загального. Отже, якщо в усіх семантичних проявах мовної одиниці можна виявити спільний компонент, то по відношенню один до одного вони є окремими проявами того, що є для них спільним. Наявність спільного компонента у вмісті понять, які співвідносяться з двома чи більше різними об'єктами, є доказом того, що лексичні одиниці, які називають ці поняття, є одним словом. Здатність мовної одиниці співвідноситись з різними ситуаціями об'єктивного світу при наявності спільного для всіх вживань семантичного компонента, що становить значення мовної одиниці, назвемо полісемією. Відсутність спільних семантичних ознак, тобто наявність в однієї мовної одиниці декількох значень, є омонімією.

Виходячи з даних визначень полісемії й омонімії, встановимо характер співвідношення семантики словосполучень *right hand*₁ – права рука і *right hand*₂ – найближчий помічник. Щоб довести, що *right hand*₁ і *right hand*₂ є реалізацією семантичного поля одного і того ж, а не різних словосполучень необхідно встановити, чи мають вони спільний семантичний компонент. Таким компонентом можна визнати важ-

ливість виконуваних функцій. *Right hand*₁ і *right hand*₂ є окремими проявами семантичного поля цього словосполучення і характер їхніх відносин – полісемія. Значить, словосполучення, яке може вживатись в мовленні як слово-сміслові і як фразо-сміслові, є полісемантичним.

Отже, при вивченні семантичної структури словосполучень необхідно враховувати: а) реалізацію семантичного поля окремих компонентів словосполучення, б) реалізацію семантичного поля словосполучення в цілому, в) відповідність смислу словосполучення в цілому смислам окремих компонентів. Якщо реалізується семантичне поле кожного компонента словосполучення, то сполучення є слово-смісловим. Якщо реалізується семантичне поле в цілому, але існує зв'язок цього смислу з полями окремих компонентів, то таке сполучення є фразово-смісловим. ФФС, з одного боку, протиставляється ССС, з другого – ідіоматичному словосполученню, характерною особливістю якого є відсутність будь-якого зв'язку його семантичного поля з семантичними полями окремих компонентів.

Перебуваючи в лексико-граматичному зв'язку між собою, а також з іншими словами, самостійні слова передають зміст вислову, тоді як складові компоненти ФО, втративши своє самостійне значення, виражають в цілому значення фразеологізму, яке не впливає із значень складових компонентів ФО.

Першою диференційною ознакою ФО є те, що вона має своє особливе значення, якого вільне словосполучення не має. Однак не всі ФО семантично співвідносяться із словом при відчутній, здавалось би, їх близькості. Іноді неможливо передати значення фразеологізму одним словом. Отже, наявність компонентів є другою диференційною ознакою ФО. Компоненти ФО на відміну від слів у словосполученні – це складові її частини, і між ними відсутні ті смислові, формальні відношення і зв'язки, які є між словами у звичайних словосполученнях. «Можливість тих або інших формальних змін компонента фразеологізму визначається не характером смислових і формальних відношень і зв'язків у фразеологізмові, а характером відношень фразеологізму в цілому як одиниці мови із словами в мові» [6, 32]. Отже, являючи собою єдність змісту і форми, фразеологізм розглядається як самостійна одиниця мови, здатна, як і інші мовні одиниці, виражати свою семантику, вступати з іншими одиницями мови в смислові та граматичні зв'язки, а значить мати граматичні категорії, тобто виконувати самостійну синтаксичну функцію. Таким чином, наявність у ФО граматичних категорій є також однією з її диференційних ознак.

ФО виступає в кожному випадковій як готова формула, вона протиставляється в мові та мовленні тим одиницям, які виникають за відомим зразком і за певними правилами [2, 91]. Останнім часом деякі мовознавці не

відносять відтворюваність до основних, диференційних ознак ФО на тій підставі, що властивість відтворюватися зумовлюється не тільки лінгвістичним, а й психологічними факторами. Дійсно, якщо розглядати відтворюваність у широкому плані, то слід віднести її до суттєвих ознак мови взагалі, бо відтворюватися можуть словосполучення, слово, речення, тобто все, що пов'язане з мовною практикою її носіїв. Однак фразеологічна відтворюваність, на нашу думку, має свою специфіку, яка зумовлюється певними закономірностями фразеологізації, шляхами перетворення вільного словосполучення у фразеологізм. Багаторазове повторення і відтворення в пам'яті носіїв готових словесних сполук, формул відіграло, мабуть, важливу роль у процесі становлення тієї чи іншої ФО.

Саме на цій основі відтворюваність може розглядатися як властивість «найбільш спільна для ФО, які різняться ступенем ідіоматичності, характером метафоричності, граматичною структурою, тощо» [4, 57].

Як висновок відзначимо, що під фразеологізмом розуміємо окрему самостійну одиницю мови, яка характеризується фразеологічним значенням, компонентним складом, граматични-

ми категоріями, відтворюваністю. Сукупність мовних одиниць, яким властиві ці риси, буде становити обсяг фразеології будь-якої мови.

Список використаних джерел.

1. Англо-український фразеологічний словник / Уклад.: К.Т. Баранцев. – К.; Т-во «Знання», КОО, 2005 – 1056 с.
2. Гаврин С.Г. Проблемы устойчивости и вариантности фразеологических единиц / С.Г. Гаврин – Тула, 1972. – 237 с.
3. Корсаков А.А. Лексическое и грамматическое содержание глагола в англ. языке: автореф. дисс. канд. филол. наук / А.А. Корсаков. – Одесса, 1979. – 48 с.
4. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. Опыт систематизированного описания / А.В. Кунин. – М.: «Международные отношения», 1972. – 287 с.
5. Левицкий А.З. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка / А.З. Левицкий – К.: «Рад. Школа», 1998. – 362 с.
6. Скрипник Л.Г. Фразеология української мови / Л.Г. Скрипник – К.: «Наукова думка», 1973. – 278 с.
7. Chambers dictionary of idioms. English – Ukrainian semibilingual. – К.: Всеувиго, 2002. – 475 с.
8. Oxford Learner's Dictionary of English Idioms. – Oxford University Press, 1977. – 333 p.
9. Dickens Ch. A Tale of Two Cities / Ch. Dickens. – М.: Progress publ, 1980. – 207 p.
10. Galsworthy J. The White Monkey / J. Galsworthy. – London: Meadline Book Publishing, 2009. – 248 p.

КАТЕГОРІЯ КОМІЧНОГО У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ

Козуб Л. С.

кандидат філологічних наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Ключові слова: комічне, гумор, мовні засоби, комічний ефект, мовна гра, перебільшення, пародія, емотивність, комічний дискурс.

Keywords: comic, humour, language means, comic effect, play on words, exaggeration, parody, emotivity, comic discourse.

На сьогодні існує багато теорій та тлумачень, пов'язаних з поняттям комічного. Незважаючи на це, його важко звести до одного визначення. Загалом лінгвістичні дослідження комічного присвячені його окремим видам: гумору, іронії, сатири. Крім того, розглядаються такі жанри комічного, як жарт, анекдот, пародія. Дотепер не існує єдиної теорії комічного, яка дала б повне розуміння цього феномену.

Сутність комічного розглядалася представниками різних наук: філософії, психології, літературознавства. Так за теорією контрасту, яку підтримували І. Кант, Г. Спенсер, Т. Ліппс, сміх є результатом неочікуваного об'єднання ідей. Більше того, І. Кант вважає, що сміх є емоцією, яка виникає внаслідок перетворення напруженого очікування в ніщо. При цьому "ніщо" є звичайною нісенітницею. Разом з тим, не кожна нісенітниця є смішною. Саме І. Кант першим визначив, що лише певна структура думки може викликати сміх [5].

Теорія невинного очікування є продовженням теорії контрасту. На думку дослідників, через жарт можна простежити контраст між очікуваннями суб'єкта, що ґрунтується на його власному досвіді, і кінцевою реалізацією цього очікування. Прихильником цієї теорії був Т. Гоббс. Щодо інших теорій, які трактують комічне, варто відзначити теорію протиріччя, за якою комічне є поєднанням непоєднуваного. Цю теорію підтримували А. Шопенгауер та Ю. Борева [5]. Теорія деградації, прихильниками якої були А. Бен, А. Стерн, А. Бергсон, акцентує увагу на адресанті комічного. За цієї теорії, причиною сміху є усвідомлення людиною, яка сміється, своєї сили, а наслідком сміху є звільнення від певної напруги [1, с. 27].

За твердженням Ю. Борева, комічне є явищем притаманним лише людському суспільству. Це тип творчості, що пов'язаний з вербальною і невербальною комунікацією. Воно відображає предмети і явища дійсності, які характеризуються внутрішнім проти-

річчям, а саме: невідповідністю між тим, чим вони є насправді і тим, за що вони себе видають, а також зовнішнім протиріччям між недосконалістю людства і його позитивним досвідом, його естетичними ідеалами [2, с. 23].

Дослідженню словесних засобів комічного присвячено низку статей. Значна увага приділяється дослідженню мовних явищ, що викликають сміх, а також вивченню особливостей їх використання різними письменниками. Проте більшість науковців часто обмежуються лише констатацією мовних засобів комічного в контексті, не розкриваючи їхньої суті. Часто словесні засоби смішного розглядаються не з позицій комічного, а з погляду мови взагалі (її теорії, граматики), а комічний елемент, словесні засоби згадуються епізодично.

У розкритті словесних засобів комічного важливу роль відіграли праці Г.Г. Почепцова, В.М. Черняєвої, А.Г. Григорука, О.С. Скорика тощо. Літературно-естетичними проблемами комічного цікавилися Ю. Боров, Д. Ніколаєв, В. Фролов, Б. Мінчин, А. Карасик. Дослідженнями комічного в політичному дискурсі займалися М.Р. Желтухіна та А.В. Сергієнко.

Комунікативність комічного полягає в розмежуванні того, що говорить, мається на увазі і розуміється. Воно передбачає мовну гру і діалог між адресантом і адресатом. При цьому головний принцип мовної гри пов'язаний з асоціативним характером мислення. Асоціативний контекст комічного слова чи тексту прогнозує інтер-

претацію під час сприйняття комічного адресатом, орієнтований на приховані естетичні можливості мовного знака і отримання задоволення від їх розкриття [10, с. 75].

На різних рівнях (фонетично-фонологічному, морфологічному, лексичному, синтаксичному) загальним принципом створення комічного є поєднання непоєднуваного, тобто порушення мовних правил.

Думку про те, що комічне не існує поза людським досвідом поділяє і А. Бергсон. Він зазначає, що пейзаж може бути красивим, привабливим, величним чи потворним, але він ніколи не буде смішним [1, с. 11]. Те, що викликає сміх майже завжди пов'язано з нашими асоціаціями, які свідомо чи несвідомо пов'язують певний факт з відомими нам випадками з життя. Різноманітні явища природи постають в своєму комізмі лише тоді, коли через їх природну форму ми бачимо той чи інший суспільний зміст, людські характери, стосунки тощо [2, с. 23].

У праці Б. Дземідока зазначається, що категорія комічного зазвичай пов'язана або з природними подіями, об'єктами, явищами, основою яких є певні протиріччя, або з певним свідомим конструюванням певної системи явищ чи понять для того, щоб передати одну з комедійних оцінок явища дійсності. Незважаючи на те, що комічне ґрунтується на об'єктивній життєвій ситуації, в його створенні велику роль відіграє суб'єктивність письменника [6, с. 53].

Досліджуючи різноманітні засоби гумору, Б. Г. Пришва пропонує розділяти комізм ситуативний та словесний. Змістові, так само як і слову, притаманна своя специфіка, що зумовлюється особливістю ситуації, яка може бути комічною. Слово також може викликати сміх. Гумор, що виникає унаслідок певної ситуації, автор називає ситуативним, а той, що викликаний словом – словесним. У ситуативному комізмі смішним є зміст, а не слова, якими він передається. Крім того, засоби які використовуються для створення комічної ситуації, автор також називає ситуативними. Підґрунтям для них є комічні змістові відношення між предметами, явищами, що і визначають сутність самого засобу [9, с. 38].

Отже, комізм ситуацій і комізм слова – це організаційні чинники творення смішного. Комізм ситуацій виникає не тільки через випадкове потрапляння в халепу, а є для високого гумору результатом невідповідності характеру, натури людини, її поведінкових стереотипів.

Два типи гумору пропонує розрізняти О. Ю. Дубенко: ситуативний та лінгвістичний або вербальний [7, с. 196]. Заслуговує на увагу і спроба розрізнити комічне, виражене мовою, і комічне, створене мовою. Такий поділ може здатися штучним, оскільки комічні ефекти в художній літературі виражаються через мову. Проте на думку А. Бергсона, комічне, створене мовою, можна перекласти з однієї мови на іншу, хоч воно може втратити

значну частину своєї виразності, переходячи в іншу суспільну сферу. Разом з тим, другий тип комічного перекласти здебільшого неможливо, оскільки комічне тут створюється завдяки побудові фрази чи підбору слів. Комічною є сама мова твору [1, с. 61].

Серед засобів і прийомів комічного В.В. Виноградов виділяє: принцип несподіваного поєднання слів та виразів з протилежним значенням, гостру метафору, яка ґрунтується на іронічному поєднанні образів з рослинами та тваринами, образне порівняння і співставлення, іронію, комічні каламбури, синонімію тощо [4, с. 147].

Великий вплив на комічне вираження думки в діалозі мають каламбури, в яких часто використовуються омоніми, пароніми, а також явище полісемії [3, с. 86]. Каламбур часто пов'язаний з різним тлумаченням, несподіваним переосмисленням слова, яке може вживатися в зовсім новому, оказіональному значенні.

Одним із прийомів комічного є деформація фактів та явищ. Гіперболізоване зображення зовнішності, поведінки і міміки героїв твору, їх одягу та мовлення є одним з найпоширеніших видів деформації. При цьому, на думку Г. Кязимова, перебільшення і його типи, насмішка, іронія, комічна деталь, комічна ситуація, комічний характер, контраст, каламбур тощо є рівноправними засобами комічного. Перебільшення певних рис, характерних ознак, притаманних персонажам, створює умови для кращого вираження ідеї [8].

Ще одним засобом досягнення комічного є комічні новотвори. Слова, які не властиві літературній мові викликають сміх тим, що виражають поняття незвично та не зовсім зрозуміло. До таких новотворів відносяться також слова із різковираженим звуконаслідувальним відтінком та частина вигуків. Вони виражають процеси, що супроводжуються незвичними, дивними, раптовими звуками, і це робить їх гумористично забарвленими [9, с. 62].

Комізм, створений вживанням певних лексичних одиниць, тісно пов'язаний із зміною звичних стилістичних умов функціонування слів. Слова, які належать до різних функціональних стилів, вживаючись в абсолютно "чужому" середовищі, перетворюються на джерело сміху. Таке їх вживання означає порушення зв'язків між словами в реченні. Проте це не стосується синтаксичних зв'язків, граматичної побудови речень та оформлення тексту в цілому. Формально граматичні зв'язки між словами залишаються незмінними. Порушення зв'язку відбувається в структурі змісту, коли порушується традиційний семантичний зв'язок між словами [8].

Таким чином, складність класифікації комічного полягає в тому, що необхідно простежити відмінність між ситуацією і словами, які її виражають, одночасно враховуючи тісний зв'язок між ними. Основними прийомами утворення комічного є деформація, несподіваність, відхилення від

норми, алогічність, невідповідність між явищами, що зіставляються. Саме вони є підґрунтям для основних засобів комічного відтворення дійсності, а саме: перебільшення, як засіб карикатури і гротеску; пародія; зміна темпу мовлення; несподівані зіставлення явищ, які є різними і взаємовиключають одне одного; парадокс; контраст тощо.

Література

1. Бергсон А. Смех / А. Бергсон. – М.: Искусство, 1992. – 127 с.
2. Боров Ю. Комическое, или о том, как смех казнит несовершенство мира, очищает и обновляет человека и утверждает радость бытия / Ю. Боров. – М.: Искусство, 1980. – 272 с.
3. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов / Л. Г. Верба. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 248 с.
4. Виноградов В. В. О теории художественной речи / В.В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1991. – 239 с.
5. Глинка К. Теория юмора / К. Глинка. – М., 2008. – 206 с.
6. Дземидок Б. О комическом / Б. Дземидок. – М.: Прогресс, 1994. – 224 с.
7. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов / О. Ю. Дубенко. – Вінниця: Нова книга, 2016. – 328 с.
8. Кязимов Г. Теория комического (проблемы языковых средств и приемов) / Г. Кязимов. – Баку: Тахсил, 2004.
9. Пришва Б. Г. Засоби гумору у творах О. Вишні / Б. Г. Пришва. – К.: Вища школа, 1987. – 118 с.
10. Сергиенко А. В. Комическое в семантике политического дискурса / А. В. Сергиенко // Коммуникативная лингвистика и межкультурная коммуникация: Тезисы докладов Межвузовской научной конференции. – М.: Ун-т Натальи Нестеровой, 2004. – С. 75-80.

СИНТАКСИЧНИЙ ПОВТОР У РОМАНАХ ШАРЛОТТИ БІНГХЕМ

Гайденко Ю. О.

викладач,

КПІ ім. Ігоря Сікорського

Ключові слова: повтор, синтаксичний повтор, роман.

Keywords: repetition, syntactic repetition, novel.

Повтор – це мовленнєва фігура, що полягає в повторенні звуків, слів, морфем, синонімів або синтаксичних конструкцій в умовах достатньої тісноти ряду, тобто розташованих достатньо близько один від одного, для того щоб їх можна було помітити [1, 200]. У мовознавчих студіях повтор поділяється на лексичний та синтаксичний. Синтаксичний повтор – це фігура мовлення, яка полягає в повторенні слів, словосполучень або синтаксичних конструкцій, що в умовах достатньої тісноти синтагматичного ряду виконують однакову синтаксичну функцію чи характеризуються повною або частковою синтаксичною ідентичністю. Враховуючи зазначене вище, синтаксичний повтор поділяється нами на анафору, епіфору, симплоку, синонімічний повтор, перелік, асиндетон, полісиндетон, паралелізм, пролепсу й тавтологію у приєднувальних твердженнях.

Анафора – це повтор початкового елемента у низці речень, що слідує одне за одним [2, 104]. Її стилістична функція полягає в підвищенні змістовної ваги речення, акцентуації уваги читача на повторюваних елементах,

що засвідчується романами Шарлотти Бінгхем: *But Jerome was now back in place, back in the studio, back where he should be.* (8, 567).

Епіфора – це повторення кінцевого елемента в низці двох або більше речень, що слідує одне за одним. У мовознавчій літературі її функцію пов'язують із забезпеченням ритмічної організації мовлення [2, 104]: *All it required was a sudden smile [...] or just a special way of walking. Elizabeth had a special way of walking* (8, 14).

Симплока – це комбінація анафори й епіфори у структурі двох або більше суміжних висловлювань (строф, абзаців тощо), причому для її утворення достатньо повного відтворення першої та часткового останньої чи навпаки. Її стилістична функція полягає в акцентуації уваги читача на повторюваних елементах, ритмізації певного відрізка мовлення: *Coco was arrogant, mocking, and confident, Coco did not cry. It was just not Coco* (5, 273).

Синонімічний повтор – це використання синонімічних лексичних засобів для позначення певної реалії, процесу, дії, їхніх властивостей, ознак

тощо у межах одного речення, висловлювання, надфразної єдності. Його стилістична функція пов'язана з виділенням різних відтінків лексичного значення синонімічних слів, що засвідчується романами Шарлотти Бінгхем: *Oliver was after all [...] pig-headed and stubborn, not to mention immensely conceited, and at the same time sensitive to a degree* (5, 447).

Перелік – це повторення однорідних синтаксичних одиниць різного об'єму у межах закінченого висловлювання [2, 102]. У романах Шарлотти Бінгхем він слугує засобом конкретизації інформації, деталізованого опису предметів та явищ, підкреслення кількості й різноманіття реалій навколишньої об'єктивної дійсності: *Deauville, Trouville, Paris, gold trinkets, junkets to Venice – he could deny his present love nothing ...* (9, 160–161).

Асиндетон – це різновид сурядного зв'язку, що з'єднує елементи, які перелічуються у безсполучниковий спосіб. Речення з асиндетоном характеризуються лаконічністю викладу інформації, акцентуючи увагу читача на перелічуваних елементах: *The next two days they walked around London hand in hand, strolled in the parks, went to the cinema again, lunched, dined, danced to the orchestra downstairs, went back to the suite [...]* (7, 393).

Полісиндетон – це тип синтаксичного повтору, різновид сурядного зв'язку, що з'єднує більшу кількість елементів, які перелічуються, супроводжуючи кожен сполучником. Багаторазове повторення сполучників надає розміреності,

рівноваженості, протяжності викладу художнього твору: *'Strangely indifferent, I don't know why. Perhaps it is the hot weather, or perhaps it is the time of year, and the hot weather, neither August, nor May, neither autumn nor spring. Or perhaps it is the growing realisation that I am indifferent.'* (9, 272).

Паралелізм – це повтор синтаксичної будови двох або більше речень чи їхніх частин. У межах висловлювання він забезпечує ритмічне повторення основної ознаки, стану чи властивості позначуваного, надаючи їм нового, іншого відтінку, й сприяє вираженню глибинного змісту, який може справляти прагматичний вплив на читача. Із формальної точки зору, паралелізм виступає синтаксичною еквівалентністю сусідніх конструкцій, повтором не окремих слів, а синтаксичної моделі в цілому: *[...] there was a whole day of work ahead of him, a day when he would be paid, when he would be fed, when his mother would be paid, when his mother would be fed [...]* (7, 99).

Пролепса – це повторення члена речення (зазвичай підмета), вираженого іменником, у формі займенника, причому іменник, відокремлений від іншої частини речення за допомогою займенника, ніби відособлюється [4, 86]. У романах Шарлотти Бінгхем пролепса використовується передусім у діалогах персонажів для емпатичного підкреслення предмета мовлення й функційно-стильової орієнтації читача: *'People like the Stamfords, they don't read books [...].'* (7, 30).

Тавтологія у приєднувальних твердженнях – це повтор сукупного змісту

речення за допомогою приєднувально-го висловлювання, яке виступає абстрактною схемою речення, засобом відтворення всієї його синтаксичної структури у схематизованому вигляді. Воно складається з двох елементів: підмета, вираженого займенником, та присудка, що маніфестується допоміжним чи модальним дієсловом [4, 87]. У романах Шарлотти Бінгхем тавтологія у приєднувальних твердженнях використовується насамперед у персонажному діалогічному мовленні, слугуючи засобом відображення функційно-стильових відтінків: *'We – we don't drink that kind of tea, and I always bake our own biscuits of a Sunday, so I do.'* (7, 25).

Отже, синтаксичний повтор характеризується розгалуженою системою різновидів, представлених, зокрема, у романах Шарлотти Бінгхем. Він є дієвим засобом прагматичного впливу на читача, адже виділяє ту частину висловлювання, яка з точки зору автора є найбільш інформаційно значущою, виконує низку стилістичних функцій, зумовлює реакцію читача, провокую-

чи його на бажане для автора емоційно-оцінне ставлення.

Список використаної літератури:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык / И. В. Арнольд. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 384 с. – (4-е изд., испр. и доп.).
2. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка / М. П. Брандес. – М.: Высшая школа, 1983. – 271 с.
3. Новрузова Н. С. Синтаксический параллелизм в древнетюркских текстах / Н. С. Новрузова // Вестник московского государственного лингвистического университета. – Серия : Гуманитарные науки. – 2013. – № 23 (683). – С. 60–69.
4. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка / Ю. М. Скребнев. – М.: Астрель, 2003. – 221 с. – (2-е изд., испр.; на англ. яз.).
5. Bingham C. Distant Music / C. Bingham. – London: Bantam Books, 2002. – 576 p.
6. Bingham C. Grand Affair / C. Bingham. – London: Bantam Books, 1997. – 480 p.
7. Bingham C. Magic Hour / C. Bingham. – London: Bantam Books, 2005. – 416 p.
8. Bingham C. Stardust / C. Bingham. – London: Bantam Books, 1993. – 576 p.
9. Bingham C. The White Marriage / C. Bingham. – London: Bantam Books, 2007. – 480 p.

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ РОЗУМ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Хомчак О. Г.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови

Волкова І.В.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького

Ключевые слова: концепт, мовна картина світу, когнітивна модель

Key words: concept, linguistic picture of the world, cognitive model

Однією із найхарактерніших ознак теперішнього процесу формування мовної і мовленнєвої культури українського народу є тенденція до поглибленого вивчення лінгвістичних явищ. Особливої уваги заслуговує вчення про концепт. Концепт є об'єктом досліджень когнітивної лінгвістики, яка в свою чергу активно розвивається і накопичує все більше і більше наукових розвідок і праць.

Мета нашої статті – проаналізувати семантичну структуру концепту розум як об'єкту конструювання української мовної картини світу.

Проблема розуму як найвищого інтелектуального рівня психіки, що об'єднує істинне пізнання природи та її чуттєве сприйняття, посідає особливе місце у сучасній лінгвістиці. Вивчення цієї ще не пізної до кінця сутності, на позначення якої вживається відповідне поняття, цікавить також філософів, психологів, фізіологів. Поняття «розум» розглядаємо як таке, що безпосередньо розкриває зміст лінгвокультурологеми розум.

За даними «Етимологічного словника» за ред. О. Мельничука, лексема розум є похідним від *прасл.* умъ (сучасного укр. ум), де виділяється корінь *ц-* (походить від *іє. *ац-*, тобто сприймати органами чуття) і суфікс *-m-* [2, 119]. З точки зору етимології, розум – це загальнослов'янське слово, споріднене до сучасного ум.

Сучасні лексикографічні джерела лексему розум тлумачать як філософське поняття, яке виражає здатність людини мислити: «Розум, у, чол. 1. Здатність людини мислити, відображати і пізнавати об'єктивну дійсність. 2. Те саме, що мислення. 3. розм. Зміст, значення чого-небудь. 4. перен. Людина, група людей, що характеризується високими розумовими, інтелектуальними здібностями [3, 357].

Наші уявлення про розум в українській лінгвокультурі доповнюються інформацією «Словника синонімів української мови» за редакцією А. Бурячка: **розум, ум, глузд, розсуд, інтелект, раціо (книжн.), норів (розм.), мислення, свідомість, розуміння, до-**

цільність, розсудливість, голова [2, 642]. У словнику України on-line знаходимо такі синоніми до лексеми **розум** – **ум, здоровий глузд, глузд, толк розм.** [товк діал.], **мозок розм., голова розм., кебета розм., розсудок розм., розсуд рідше, розуміння рідше, т'яма розм., т'ямка розм., застанова діал.**

Відзначимо усталені словосполучення, пов'язані текстотвірними системними зв'язками з ключовим поняттям розум: свій розум, добрий розум, маю розум, навчитися розуму, позбавлений розуму, бідний на розум здобуде розум, розум пізнають, умінням та розумом, візьміть це на розум, робили без розуму, втрачати розум, вернувся мій розум тощо.

Аналізована лексема має багато походних: зменшено-пестливі форми: розумок; іменники: ум, безрозумність, зарозумілість, зарозуміння, зрозумілість, зрозуміння, незрозумілість, непорозуміння, нерозум, нерозуміння, нерозумність тощо; прикметники: безрозумний, зарозумілий, зрозумілий, незрозумілий, нерозумний, нерозуміючий, природумілий, розумненький, розуміючий, розумний, розумовий тощо; дієслова: врозумити, врозумляти, зрозуміти, непорозуміти, *порозумітися, порозуміти, порозумішати, розуміти*, розумувати тощо; прислівники: безрозумно, зарозуміло, зарозумно, *зрозуміло, незрозуміло, нерозумно, нерозуміюче, розуміюче, розумно* тощо.

На позначення розуму існує багато фразеологізмів. Наведемо деякі з них: Без розуму ні сокирою рубати,

ні личака в'язати. Голова без розуму, як ліхтарня без свічки. І з сивою бородою не все розум приходить! І сила перед розумом никне! Кожна голова має свій розум. Людей питає, а свій розум май! Не бажай синові багатства, а бажай розуму! Не краса красить, а розум. Не перо пише, а розум. Сила та розум – краса людини.

В українській лінгвокультурі існує усталена традиція вважати розум найвищою та найціннішою складовою і якістю людського пізнання. Народна мудрість твердить: «Хвалять людину за мірою розуму її, а розбещений серцем буде в презирстві» [5, 128]. Підтвердженням цього постулату є паремійний корпус української мови: Розум керує людьми; Розум – цар неба і землі; *Розум – скарб людини; Розум усе здержить, посує й піднесе* [5, 216]. Залучені паремійні одиниці реалізують універсальну логему «**Розум – найвища цінність**».

Отже, концепт розум є ядром поля ментальності. Він закріпився у національному менталітеті і веде за собою ряд асоціацій, що мають певну закономірність виникнення. Концепт розум співвідноситься із концептами мозок, інтелект, обізнаність, *освіта, знання* тощо. Досліджуваний концепт в українській лінгвокультурі вербалізується ключовими словами-репрезентантами (**розум, ум**, глузд, розсуд, мислення, свідомість, розуміння, доцільність, розсудливість, голова), фраземами-репрезентантами, когнітивними паремійними моделями, які експлікують концепт розум в мові.

У подальших наукових розвідках видається **перспективним** простежити втілення концепту розум у літературно-художньому дискурсі відповідно до запропонованого лінгвокультурологічного контексту.

Література

1. Бабакова О.В., Хомчак О. Г. Словотвірно-когнітивна модель концепту «барвінок» в українській мовній картині світу / Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Філологічні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. – С. 23-28.
2. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Редкол. О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1982-1989. – Т. 5.
3. Словник синонімів української мови: у 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К. : Наук. думка, 1999-2000. – Т. 2 : О-Я. – 2000. – 960 с.
4. Словник української мови: В 11 т. / ред. кол.: акад. АН УРСР І.К. Білодід. – К.: Наук. думка, 1970-1980. – Т. 7. –1970-1980.
5. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток [упоряд. М.М. Пазяк]. – К.: Наук. Думка, 2001. – 392 с.

РОЛЬ ТВОРЧОГО ЧИТАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Шиліна Л.І.

НТУУ «КПІ» ім. І. Сікорського, м. Київ

Ключові слова: іноземна мова, читання, студенти, технічна спеціальність, творчість.

Ключевые слова: иностранный язык, чтение, студенты, техническая специальность, творчество.

Keywords: foreign language, reading, students, technical specialization, creation.

В добу інформаційних технологій ви-никають широкі можливості для пошуку та обробки інформації. Тому актуальними стають дослідження, спрямовані на оптимізацію роботи з інформацією, зокрема з інформацією у формі текстів рідною мовою та іноземними мовами. В процесі таких досліджень слід враховувати основні особливості інформації, пов'язані з виникненням інформаційних технологій. З одного боку, за умов наявності відповідних вмій, навичок, а також відповідного обладнання та програмного забезпечення з'являються можливості пошуку інформації за широким колом тем. З іншого боку, велика кількість різноманітної інформації потребує певних знань та вмій для її опрацювання, для аналізу, виявлення закономірностей та для прийняття рішень. Це все потребує поряд з розвитком технологій ще і розвитку мислення людини.

В інформаційну епоху для студента стає доступною велика кількість інформації іноземними мовами. Але незважаючи на існуючі програми автоматизова-

ного перекладу, далеко не вся інформація може знайти практичне застосування без відповідних знань іноземної мови. Поряд з іншими різноманітними компетентностями ще більш потрібними стають навички оглядового читання іноземною мовою. В процесі ознайомлення з інформацією читач визначає назву відповідного тексту, і, якщо назва містить слова і словосполучення, пов'язані з тематикою, необхідною для вирішення конкретного питання, здійснюється ознайомлення з усім текстом. Студент виявляє, чи потрібен цей текст для роботи над відповідною темою.

Іноді вже з перших рядків можна зробити висновок про необхідність цього тексту для рішення певної проблеми. В інших випадках, навпаки, потрібним стає детальне вивчення тексту, для чого може бути потрібним значний час. Текст може бути відкладений на кілька днів і тільки потім знову прочитаний. В такому випадку досягається краще розуміння викладених у тексті думок, можуть виникати нові ідеї, іноді пов'язані з новою

інформацією, яку міг одержати студент протягом цих днів з інших джерел.

Багато уваги в останній час приділяється ролі інтуїції. Інтуїція як здатність у короткий час (іноді миттєво) оцінювати обставини (інформацію) та приймати рішення дозволяє значно скоротити ресурси, потрібні для розв'язанні конкретної задачі. Творче оглядове читання багато в чому пов'язано з інтуїцією. Відомо, що розвиток інтуїції пов'язаний з накопиченням певних знань в процесі навчання та професійної діяльності [2]. В інформаційну епоху інтуїція може набувати ще більшого значення в умовах пошуку необхідного рішення серед великої кількості інформації. Розвиток інтуїції пов'язаний також не тільки з володінням різнобічними знаннями, а і з умінням приводити себе у необхідні психічні (психологічні) стани. Для цього потрібним може бути самоспостереження, аналіз свого стану під час пошуку необхідної інформації, прийняття рішень тощо.

Великого значення в процесі творчого читання набуває розпізнавання та спостереження стану натхнення як “особливого стану людини, що характеризується піднесенням її творчих сил, активізацією всіх психічних процесів”. В стані натхнення “спостерігаються особлива ясність свідомості, висока продуктивність мислення й творчої фантазії, наплив почуттів і виняткова зосередженість уваги на об'єкті творчості” [1].

Оптимальні психічні стани, необхідні для виконання певної роботи, залежать як від наявності відповідних знань, так і від оптимального режиму праці та відпочинку.

Висновки

В сучасну інформаційну епоху, коли особливого значення набуває володіння інформацією, зокрема, доступність та вміння користуватись відповідними обсягами якісної та достовірної інформації, при підготовці фахівця технічного профілю в багатьох випадках зростає роль творчого читання іноземною мовою. Для формування вмінь та навичок творчого читання іноземною мовою поряд з накопиченням відповідних знань за тематикою читання потрібним стає вміння приводити себе в оптимальний психічний стан. При цьому важливу роль відіграє стан натхнення, який слід спостерігати та вміти підтримувати у складних обставинах професійної діяльності. Перспективним для подальших досліджень ролі творчого читання іноземною мовою може бути визначення співвідношення наявних знань за конкретною тематикою та розвитку мислення в процесі пошуку конкретних рішень.

Література

1. Натхнення // Українська Радянська Енциклопедія / М.П. Бажан (головний редактор, голова редколегії). – Київ: Головна редакція УРЕ, 1982. – Т.7, с. 257.
2. Шиліна Л.І. Проблеми підготовки фахівця до роботи з інформацією іноземною мовою в складних професійних ситуаціях / Л.І. Шиліна // Поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання української та іноземних мов як чинник забезпечення дієвості знань: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції / Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ. – Х.: РВВ ХТЕІ КНТЕУ, 2017. – С. 382-385.

УДК 811.161+81.111

МЕТАФОРА – НАЙФУНДАМЕНТАЛЬНІША МОВНА ФОРМА МЕНТАЛЬНОСТІ

Роман Дудок, Ольвія Висоцька

Львівський національний університет імені Івана Франка

Статтю присвячено аналізу метафори як основної смислотвірної функції мови. Досліджено стилістичну фігуру як результат гетерогенних компонентів змісту, що виникають у контексті і виокремлюються з нього імпліцитно. Зазначено, що метафора, як і метонімія, забезпечують належне розуміння комунікантів у дискурсі, виражаючи ментальні висловлювання так само точно, як слова у первинних значеннях. Зроблено висновок, що смислотвірна парадигма метафори це комплексна системотвірна одиниця яка формує сукупності деривантів, мотивованих тим самим словом, у різних текстових форматах.

Ключові слова: метафора, смислотвірний потенціал стилістичних фігур, функції метафори, комбінація гетерогенних компонент, метафора – смислотвірна функція мови, породження нових смислів, процес метафоризації, механізм утворення метафор.

METAPHOR – THE MOST FUNDAMENTAL LINGVISTIC FORM OF MENTALITY

Roman Dudok, Ol'viya Vysotska

Lviv Ivan Franko National University

The article is devoted to the analysis of the metaphor as the main semantic language function. The stylistic figure is investigated as a result of heterogeneous components of the contents that arise in the context and are implicitly isolated from it. It is noted that metaphor, as well as metonymy, provides a proper understanding of communicants in discourse, expressing mental expressions as exactly as words in primary meanings. Conclusion is made that the semantic paradigm of a metaphor is a complex system-generating unit that forms the totality of derivatives, motivated by the same word, in various text formats.

Key words: metaphor, semantic potential of stylistic figures, function of metaphor, combination of heterogeneous components, metaphor – semantic function of language, generation of new meanings, process of metaphORIZATION, mechanism formation of metaphors' formation.

Постановка проблеми. Дослідження когнітивного механізму та смислотвірної функції стилістичних транспозитивних фігур, зокрема метафори та метонімії,

їхнього семантичного потенціалу, є головним завданням лінгвістичного вивчення смислотворення в дискурсі. Розуміння мовної метафори, як перенесення на-

йменування з одного уявлення на інше на основі їхньої подібності, не виходить за межі «другої сигнальної системи» – мови. У сучасній лінгвістичній науці дослідження когнітивної метафори є одним із найактуальніших завдань щодо виявлення семантичних механізмів транспозитивних смислів. Попри численні дослідження, метафора, як одна із найфундаментальніших форм людського мислення, як принцип ментальності, котрий лежить за межами мови, потребує всебічного лінгвістичного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метафора заслуговує уваги багатьох як українських так і зарубіжних лінгвістів. За відомим висловом Дж. Лакоффа і М. Джонсона метафора пронизує усе наше щоденне життя і лежить в основі мислення (О порождающей семантике, 1981). За іншим влучним висловом, метафора – це, образно кажучи, результат «прориву» змістів із таємних глибин людської свідомості в навколишню реальність; це нитка, яка зв'язує свідомість людини й реальність [2, с. 28-37]. У свою чергу, В. Гак стверджує, що метафора – це універсальний спосіб формування нових мовних назв на основі вже існуючих (В. Гак, 1988). У Вайнрайх слушно зауважує, що за допомогою метафори можна висловити думку так само точно, як іншими словами (У. О. Вайнрайх, 1979).

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. У лінгвістиці побутує традиційна думка, що між смислами існують зв'язки за подібністю (метафоричні зміни значення), і зв'язки за просторовою та часовою суміжністю (метонімічні зміни), (Б. Смарт, А. Дарм-

стетер та і). Проте, як стилістична фігура, метафора виконує й образну, й дійову функції мовлення. Кожне слово у своєму змісті об'єднує багато компонент або ознак і їхнє вільне поєднання сприяє виникненню нового смислу. У такому ракурсі стилістичні фігури ще не достатньо досліджені та потребують подальшого глибшого аналізу.

Мета статті. Проаналізувати метафору як найфундаментальнішу смислотвірну функцію мови яка не має семантичних обмежень і є, фактично, колекцією смислів. Довести, що метафора виникає в контексті не як абсолютно нове слово, вона реалізує з низки ознак ту, яка відповідає конкретному мовленнєвому актові.

Виклад основного матеріалу. Метафоризація відіграє надзвичайно важливу роль у процесі термінотворення, де, фактично, термінологічний апарат більшості наук, певним чином, базується саме на метафорі. У процесі аналізу емпіричного матеріалу в фаховому дискурсі, метафорика експлікує свою різновидність, тобто, окрім антропоморфної, репрезентує ще й зооморфну метафору та і. У процесі глибшого аналізу метафори, у фаховому дискурсі, спостерігаємо, що вона демонструє здатність до розлогого розгортання образів [4, с. 3-18]. Тобто до метафори долучається традиційна експресивна функція: *fallen angels* –ангели, котрі впали з небес та, в фаховому дискурсі, облігації, котрі втратили інвестиційну привабливість [10].

Функція стилістичних засобів зводиться до увиразнення думки, створення експресії, виокремлення, найсуттєвіших для адресанта, компонент смислу. Функ-

ціювання стилістичних фігур у фаховому дискурсі є широким за своїм семантичним обсягом; вони передають основне смислове навантаження саме через застосування метафоричних засобів [5, АДД – 36 с].

Метафора, як і інша стилістична фігура, – метонімія – в когнітивному плані є способом ментального засвоєння людиною дійсності, є пізнавальним механізмом, який дозволяє переходити в своєму усвідомленні від часткового до загального, від конкретних явищ навколишньої дійсності до абстрактних узагальнень.

Як метонімія, так і метафора складають когнітивний механізм репрезентації необхідних змістів; конкретні предмети можуть породжувати асоціативні експресивні ідеї. Тобто, когнітивний механізм метонімії породжує концептуальний «зсув», і цим вона безпосередньо вказує на наявність у глибинах людського пізнання масштабніших, щодо «частин» концептуальних одиниць, знань про світ. Це, в свою чергу, свідчить про особливу системність людського мислення, про його орієнтованість на певне змістове ціле, про холистичність свідомості людини. Зазначимо, що метафоричний та метонімічний шляхи утворення слів пов'язані власне з образною сферою й не виходять за її межі.

Зміна семантики фахового терміну, зазвичай, пояснюється тріадою метафоричного, метонімічного та функційного «переходів». Переважно за допомогою метафори та метонімії утворюються полісеманти, де основою для кожного наступного «перенесення» слугує початкове загальнономвне зна-

чення терміну, а далі за ним закріплене термінологічне.

Дотримуємося думки, що відправною точкою для семантичного аналізу терміну, є інтегрована концептуалізація, представлена сукупністю семантичних маркерів, або сем [3, с. 73-77]. Метафора, як стилістична фігура, як результат комбінації гетерогенних компонент, котрі виникли в контексті, виокремлюється імпліцитно. Транспозиція ознаки фахового терміну з одного денотату на інший у просторі й часі, без втрати попереднього зв'язку з денотатом, свідчить власне про те, що перед нами з'являється метафора. Проникаючи в професійну мову, метафора поступово втрачає свою образність і асоціативність і, набуває чіткого термінологічного наповнення.

Метонімія, як різновид стилістичного тропу, позначає семантичний процес, де форма термінологічної одиниці «переходить» з одного референту на інший на підставі тієї чи іншої суміжної ознаки [7, с. 150–154]. Тобто, за своєю класифікацією, метонімія може містити і спеціалізацію лексичного значення, і генералізацію, тобто «перехід» до відповідного узагальненого значення.

Метафоризація, як спосіб терміноворення в фаховому дискурсі, з'явилася на просунутішій стадії розвитку наук, тому не дивує той факт, що термінологічний апарат більшості наук, певною мірою, базується саме на метафорі [6, с. 90–100]. Те, що метафори мають, головним чином, антропоцентричний характер, пояснюється здатністю людини вимірювати, все для неї нове, за подібністю з собою, або завдяки предметам просто-

ру, з якими людина має до речі в практичному досвіді: [8, ел. Режим доступу: <http://philology.snauka.ru/2012/05/193>].

Безперечно, що метафори-терміни, як і метафори у дискурсі, базуються на нашому безпосередньому досвіді. Так, покоління, яке вимушене піклуватися, з одного боку, про літніх батьків, а з іншого про молодих, ще недосвідчених дітей образно називають «*sandwich generation*».

Окрім, домінувальної антропоморфної метафори надзвичайно поширеною є зооморфна метафора, як от: *killer bees* – особи, що намагаються запобігти небажаному поглинанню компанії іншою компанією; *bull* – спекулянт, що сподівається на зростання цін на цінні папери; *butterfly* – розділення компанії з випуском двох акцій замість однієї; *pig* – жадібний інвестор, який після невеликого виграшу на біржі не продає акцій, а чекає на більший прибуток [10].

Певний потенціал для метафоричної термінології виявили в складі фахового дискурсу й медичні метафори, які за показником рекурентності представляють численну групу: *poison pill* – тактика захисту від небажаного захоплення; *suicide pill* – тактика захисту, яка може знищити компанію, або призвести її до банкрутства; *donor* – особа, яка надає власність, або активи [10].

У процесі дослідження фактологічного матеріалу виявлено, що метафора, демонструє потужну здатність до розгортання свого тропеїчно-образного потенціалу. Як стверджує І. В. Арнольд, текст виражений метафорично, є привабливішим для читача, привертає його увагу до сприйняття структури тексту [1, с. 136].

У наявності метафори текст набуває зв'язності, цілісності; компоненти тексту поєднуються в єдине ціле.

Таким чином, влітаючись у логічний контент фахового дискурсу, метафора надає йому максимального завершення та зв'язності. У дослідженні метафори не тільки всебічно виявлені та описані функції термінологічних одиниць у фаховому дискурсі, а й здійснена характеристика процесів детермінологізації й ступеня експресивності термінів, розглянуто їхнє співвідношення та закономірності семантичної зміни. Тут зазначимо, що англійські терміни які вживаються в різних неспеціальних типах текстів, газетні статті, науково-популярні тексти, виявляють якісне «переродження» терміну, в якого з'являються емоційно-експресивні, конотаційні ознаки [9]. У процесі функціонування конотативних властивостей, термін асоціюється з омонімічною одиницею загальноновживаної лексики, причому, здійснюється певне їхнє накладання, інтерференція значень. Утворений від експресивно забарвлених одиниць загальнолітературної мови, термін зберігає ще й емоційне забарвлення.

У випадках, коли термін утворений шляхом метафоричного перенесення в ньому зберігається схожість емоційних вражень, у зв'язку з цим, подібним термінам притаманні конотації емоційності та експресивності: *money famine* – «грошовий голод» – одне із явищ характерне для грошово-кредитних криз виражених у нестачі готівкових грошей. *Capital flight* – втеча капіталу (переведення капіталу із країн, що розвиваються, в індустріально

розвинені країни з метою уникнути його експропріації) [10].

Метафорику дискурсу розглядаємо як розлоге семантичне поле, характерною рисою якої є приналежність до різних терміносистем відповідної галузі або науки. Наведене твердження можна проілюструвати будь-яким термінологічним визначенням: У цьому визначенні спостерігаємо типи зв'язків, де спеціальне поняття трактується через інші поняття тієї самої терміносистеми, визначаючи місце терміну в загальній системі понять.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, способи утворення спеціальних одиниць мало відрізняються, загалом, від основних продуктивних шляхів поповнення й збагачення загальноживаного словникового складу, якими є метафоричні засоби. Метонімія і метафора, забезпечують когнітивний механізм репрезентації необхідних смислів у фаховому дискурсі, які породжують асоціативні, конкретні ідеї, поживають спілкування носіїв мови.

Як висновок, зазначимо, що стилістичні тропи виступають продуктивним лінгво-когнітивним потенціалом, найважливішим джерелом поповнення термінологічного корпусу в фаховому дискурсі. Вважаємо, що вони здатні експлікувати семантичні концепти / смисли шляхом абстрагування мислення та виокремлення узагальнених семантичних компонент – сем; отже, стилістичні фігури (метафора, метонімія тощо) у результаті когнітивного механізму транспозиції утворюють нові смисли за рахунок поєднання узагальнених та диференційних ознак у структурі фахового текстового формативу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике: уч. пособие / И. В. Арнольд. Изд.5-е – М.:Либриком, 2013. – 144 с.
2. Блинова О. Н. Термин и его мотивированность / О. Н. Блинова // Терминология и культура речи. – М.: Наука, 1981. – С. 28–37.
3. Борсук Л. Ф. Семантична структура смислових компонентів слова знака / Л. Ф. Борсук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: Вид – во ТНПУ, 2006. – С. 73–77.
4. Гурський С. О. Значення і смисл слова / С. О. Гурський // Іноземна філологія. – Львів, 1974. – Вип. 34. – С. 3–18.
5. Дудок Р. І. Проблема значення терміна в гуманітарній сфері: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Дудок Роман Іванович. – Чернівці, 2012. – 36 с.
6. Подколізна Т. А. Метафора и типология терминисистем / Т. А. Подколізна // Филологические науки. – 1992. – №3. – С. 90–100.
7. Романюха М. В. Особливості метафоричної номінації в англійській фінансовій термінології / М. В. Романюха // Вісник СумДУ. Серія Філологія. – 2007. – №1. – Т. 2. – С. 150–154.
8. Трифонова Е. Н. Структурные особенности полисемантических банковских терминов в английском языке [Электронный ресурс] / Е. Н. Трифонова // Филология и литературоведение. – 2012. – Май. – Режим доступу: <http://philology.snauka.ru/2012/05/193>
9. Akhmanova O. Terminology: theory and method / O. Akhmanova, G. Agarova. – M.: State Univ., 1974. – 205 p.
10. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A.S. Hornby. – Sixth Ed. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 578 p.

УДК 811.161+81.111

ЛІНГВО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОРИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

Ольвія Висоцька

Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена дослідженню механізмів розуміння і створення метафори. Здійснено погляд на метафору, як на вираження подібності між двома об'єктами, що перебуває в основі її тлумачення як прихованого порівняння. Зроблено важливе припущення про те, що в метафорі існують, так звані, головні, "характерні" ознаки й маргінальні, "нехарактерні" ознаки слова. Зроблено висновок про те, що метафора – це передусім не нова кількість інформації, а нова якість бачення і, для розуміння метафори, слова слід розглядати не в просторі значень, а в сфері смислів, які вже закладені в метафорі.

Ключові слова: метафора, значення, смисл, конкретні ознаки, гра слів, психосемантика, механізм метафоричного перетворення.

LINGVO-PSYCHOLOGICAL MECHANISM OF METAPHOR'S FUNCTIONING: THEORETICAL PRINCIPLES

Olyviya Vysotska

Lviv Ivan Franko National University

The article is devoted to the research of understanding of the metaphor's functioning mechanism. A view on the metaphor as the expression of similarity between the two objects, which laid at the basis of its interpretation as a hidden comparison, is made, as well as an important assumption that there are the so-called basic, "characteristic" signs and marginal, "uncharacteristic" signs of the word in the metaphor. It is concluded that the metaphor is not a new amount of information, but a new quality of vision. Hence the understanding of the metaphor should be considered not in the space of meanings, but in the sphere of meanings already laid out in the metaphor.

Key words: metaphor, meaning, specific features, word game, psychosemantics, mechanism of metaphorical transformation.

Постановка проблеми. Трансляція смислу з одного об'єкту на інший постає головним лінгвістико-психологічним механізмом функціонування метафоричних зворотів. Метафора – одна з тради-

ційних і одвічних проблем гуманітарного пізнання, а її філософсько-наукове осмислення починається, принаймні, з Аристотеля. Тут йдеться про перенесення назви з одного об'єкту на інший, в

основі якого наявна здатність бачити в предметах щось спільне.

Зокрема, у мовознавстві класичними стали дослідження котрі пов'язують двох стилістичних тропів, або дві фігури мовлення – метафору та метонімію з, відповідно, асоціаціями за подібністю та асоціаціями за суміжністю, а також двома аспектами функціонування мовного знаку – парадигматичним та синтагматичним. Погляд на метафору, як на вираження подібності між двома об'єктами, перебуває в основі її тлумачення, як прихованого порівняння. Тому ключовим для з'ясування імпліцитної природи метафори є сам механізм її функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чи не найдослідженішим напрямком, котрий тлумачить механізм метафоричного перетворення, є теорія констатації спільних властивостей. Цієї думки дотримувався Ортега-і-Гассет, який вважав, що в основі такого виокремлення і зіставлення спільних ознак є розумове абстрагування [5]. Але метафора зіставляє неспівмірне й порівнює непорівнюване [3]. При цьому суттєвим є семантичний погляд на значення слова, як на набір ознак (предикатів). За Дж. Лакоффом та М. Джонсоном [4] висувається важливе припущення про те, що існують так звані основні, «характерні» ознаки і маргінальні, «нехарактерні» ознаки слова. Останні відповідають фоновому значенню слова – конотації, і надають змогу порівнювати об'єкти, які є непорівнюваними в прямому розумінні [6]; [7].

Виділення раніше невирішених

частин загальної проблеми. Дослідники метафори зауважують, що для утворення метафори важливим є не те, що дві речі виявляються пов'язаними, а те, як саме вони пов'язані, як діє сам механізм функціонування метафори. І в цьому випадку відмінності між цими речами не менш важливі, ніж їхня подібність. Справді, метафора – це не просто поєднання чи порівняння об'єктів. Зрештою, і наукова діяльність передбачає постійний пошук спільного та проведення аналогій. За класичним розумінням дослідників метафора – це таке семантичне перетворення, при якому образ, що сформований відносно одного класу об'єктів, застосовується до іншого класу, або до іншого представника класу. Саме в ракурсі з'ясування та функціонування теоретичних засад метафори й полягає завдання означеної статті.

Виклад основного матеріалу. У класичному, аристотелівському розумінні йдеться про метафору в процесі перенесення імені з одного об'єкту на інший. Важливо пам'ятати, що саме перейменування в метафорі, принаймні початково, і не відбувається. Метафора ж залишає ім'я за старим об'єктом, хоча й активно користується ним. Тут і напрошується версія про те, що в метафоричному звороті переноситься не значення об'єкту, а якісь його аспекти, наприклад «несуттєві» ознаки. Мовою психосемантики це означатиме, що переносяться не денотативні – специфічні, а конотативні – неспецифічні, емоційно-оцінні ознаки.

В основі трактування метафори лежить припущення, що існують якісь ознаки, що є спільними для тих двох

об'єктів, між якими здійснюється явне чи неявне порівняння. Сприймаючи метафору, її інтерпретатор переносить ці ознаки з добре відомого об'єкту на менш відомий. Як зауважує, М. Бірдслі «будь-яка гарна метафора залишає за адресатом право тлумачити її на його власний розсуд» [1, с. 201-219]. Метафора уможливує перехід від розуміння більш відомих, або менш складних явищ, до розуміння явищ складних і менш відомих, використовуючи аналогію. Іншими словами, потреба у метафорі виникає тоді, коли нам не вистачає певного досвіду і знань, щоб прямо висловити думку. Справді, перевага метафори навіть не в тому, що вона здатна в особі мовця допомогти перейти від розуміння явищ простих до більш складних, а в тому, що спроможна примусити і відомий «простий» предмет зрозуміти інакше. Таким чином, метафора як лінгво-психологічне явище дозволяє досліднику розширити смисловий простір тлумачення відносин «індивід – реальність», вийти за концептуальний формат когнітивістських чи функційних парадигм [7, с. 307-342].

На нашу думку, метафора – це пересудіс не нова кількість інформації, а нова властивість бачення. Тому вона змістовно спрямована не лише на об'єктивний, а й на суб'єктивний світ. У метафоричному перенесенні з образу одного об'єкту на інший транслюються, взагалі кажучи, не дискретні ознаки, а синтетичні смисли [2, с. 153-173]. Тому, теоретично, смисловий зміст метафори, в окремих випадках, може бути зведений до конкретної ознаки чи конкретно-

го параметру. Як зазначає більшість дослідників метафори, відокремлення смислів від емоцій пов'язане із концептуальним розведенням значущих та ситуативних предметів потреб (мотивів). Є підстави вважати, що апеляція до суб'єктивного досвіду – наріжний камінь функціонування метафори. Саме вона спроможна надати отримувачу можливість зрозуміти певний контент.

Безперечно, що метафора виникає там, де відбувається вербальна комунікація. Будь-яка вербальна репрезентація вже містить у собі певний рівень абстрагування. Метафоричні звороти відкривають для суб'єкту реальність, залишаючи його наодинці з нею. Якщо значення розглядати як певне настановлення у взаємодії з об'єктом, то використання метафори виявлятиметься як певний «збій у програмі», що дозволяє поглянути на об'єкт наново [3, с. 172-193]. Відокремлення якоїсь речі від усталеного значення й набуття нею нових смислів є тим спільним механізмом, котрий ріднить метафору та гру. У грі також, на основі можливої подібності, а то й просто за власним бажанням, один предмет уподібнюється чи то, радше, перетворюється на інший.

Поділяємо думку вчених, що для повного розуміння метафори, слова слід розглядати не в просторі значень, а в сфері смислів. Причому, значення як елемент мови, пов'язане з іншими значеннями парадигматичними відносинами, а смисл завжди існує в актуальній комунікації в мовленні, тому смислові зв'язки слова є відносинами синтагматичними. Якщо значення виявляється загально-

прийнятим у межах певної спільноти, то смисл є тим, що може, бути сприйнятим конкретним індивідом.

Викладаючи думку в такому ключі, можемо стверджувати, що протиставлення смислу і значення не є абсолютним, а відображає діалектику індивідуального та соціального в суб'єктивних репрезентаціях. Адже, справді метафора – один із засобів міжособистісної комунікації, завдяки якому суб'єктивний смисл, відчутний та зрозумілий її авторові, може бути трансльований іншим, а відтак стати соціальним феноменом. Але для того щоб смисл перетворився на значення, він має стати не тільки феноменом міжсуб'єктної взаємодії, а й отримати історично-культурний вимір, перейти до здобутків соціальної пам'яті [6, с. 219-236].

Можемо стверджувати, що метафоричний смисл перетворюється на один з аспектів значення слова. Якщо скористатися тлумачним словником, то неважко з'ясувати, що майже всі слова тезаурусу мають багато значень, а більшості цих значень притаманні смислові відтінки. Не важко припустити, що більшість значень пройшли в своєму розвитку процес метафоричного вживання, принаймні така теорія існує в сучасній лінгвістиці. Цікаві ілюстрації на її підтвердження наводять Дж. Лакофф та М. Джонсон [4, с. 387-415].

У свою чергу відомий вчений Ортега-і-Гассет вважав, що метафора, як уподібнення матеріальних предметів, спричинює появу реалістичного (матеріалістичного) світогляду, згідно з яким від-

ношення між суб'єктом і, сприйнятим ним, об'єктом є аналогічними до відношень двох фізичних речей. Саме так з'являється ідея відображення як відбитку на кшталт воскової печатки [5, с. 68-82]. Річ у тому, що метафора ніколи не вказує, на якій підставі уподібнюються два об'єкти, і тому ці способи уподібнення – спільні смисли – мають бути віднайдені слухачем, чи читачем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Беручи до уваги викладені вище теоретичні засади щодо механізму функціонування метафори, можемо дійти висновку, що вона є потужним засобом як індивідуальної, так і соціальної рефлексії. У перспективі, дослідники спроможні відкрити в функціонуванні метафори, як гуманістичної парадигми, ще низку інших імпліцитних та важливих аспектів для дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бирдсли М. Метафорическое сплетение // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 201-219.
2. Блэк М. Метафора // Теория метафоры. – М.: Прогресс. 1990. – С. 153-173.
3. Дэвидсон Д. Что означают метафоры // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 172-193.
4. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живём // Теория метафоры.- М.: Прогресс, 1990. – С. 387-415.
5. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры // Теория метафоры. – М.: Прогресс. 1990. – С. 68-82.
6. Ортони Э. Роль сходства в уподоблении и метафоре // Теория метафоры. – М.; Прогресс, 1990 – С. 219-236.
7. Серль Дж. Р. Метафора // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990.- С. 307-342.

DIFFERENT STUDENT GROUPINGS AND SEATING ARRANGEMENTS

Ahmedova Ugiljon Kuronboyevna

(UrSU, Philology faculty, teacher)

Latipova Nargiza Khursandovna

(UrSU, Philology faculty, student)

Matkarimova Shakhnoza Jaloladdinovna

(UrSU, Philology faculty, student)

Abstract: *This article expresses the role of the different student groupings and their advantages and disadvantages. There are some ideas for how teachers might consider arranging students for group work.*

Key words: Whole class, students on their own, group work, pair work, seating arrangements, horse shoe style, traditional style, round table style

Education plays a very important role in our life. Education develops different sides of human personality, reveals his abilities. But the road to teaching is not easy. As we know, there a lot of problems in teaching process. When learners do activities, different thing may be problem them. Crowding, fixed furniture and entrenched students attitudes, may make grouping problematic. The physical setup of chairs, tables, and presentation in a classroom can significantly influence learning. Instructional communication theory suggests that seating arrangements can impact how the instructor communicates with students and how the students interact with one another, impacting engagement, motivation, and focus [5;100]. More recent research also suggests that students tend to prefer more flexible seating arrangements. In particular, students have been shown to be more partial towards classrooms with mobile vs. fixed chairs, and trapezoidal tables with chairs on casters as opposed to

rectangular tables with immobile chairs. In order to avoid such kind of problems, teachers should use appropriate student groupings such as whole-class grouping, students on their own, pair work or group work. Teachers tend to use different kinds of strategies to facilitate learning among the students. They can use any strategies, depending on the nature of activity. Teachers need to consider a number of factors: first thing is the task. The task the teacher prepares will influence the grouping. The second factor is variety in a sequence. Different student groupings help to provide variety and thus, sustaining motivation. And next factor is the mood. Changing the grouping of a class can be a good way to change its mood. Organizing the groupings should be up to the situation. Teachers distribute their time between interacting with children individually, in groups and as a whole class [Maurice Galton, 1999]. Teacher should pay attention pros and cons of groupings.

Whole class grouping has its own advantages and disadvantages. One of the advantages of whole class grouping is it reinforces a sense of belonging among the group members. Whole class working under teacher authority make students feel secure and it creates an engaging atmosphere. As for these, there are some disadvantages. Whole class grouping privileges the transmission of knowledge from teacher to student rather than having students discover things. And there are difficulties in organizing communicative language teaching or task-based sequences. Individual students do not have much chance to say on their own. Seating whole classes orderly rows. The traditional lecture setup typically consists of rows of fixed seating. Students face the instructor with their backs to one another. This classroom seating arrangement is historically common in colleges and universities, minimizing student-student communication and largely supporting a “sage on the stage” learning environment. The highest communication interactions between professors and students typically occurs with students in the first row or along the middle of the classroom. Students in back rows are more likely to be less engaged. Another type of seating arrangement is “Roundtable”. Many seminar-course room arrangements may consist of instructor and students sitting around a single large table. This seating arrangement can also be formed using individual desks. Students and instructors all face one another in this setup, which can support whole-class as well as pairwise dialogue.[Harvey EJ, Kenyon

MC.2013]. Classroom Seating Considerations for 21st Century Students and Faculty. *Journal of Learning Spaces*, 2(1)] . The teacher has a clear view of all students. It is good for: explaining grammar, watching a video or a Power Point presentation.

Students on their own. Such individualized learning is a vital step in the development of learner autonomy. Advantages of individualized learning: It allows teachers to respond to individual student differences. It is less stressful for students to perform. It can be a way of restoring peace and tranquility to a noisy and chaotic classroom. Students on their own strategy can promote skills of self-reliance and investigation. It promotes learner autonomy by allowing students to make their own decisions in the group without being told what to do by the teacher. It dramatically increases the number of talking opportunities for individual students. [Harmer (2007) (p. 166)]. Disadvantages of students on their own: It does not help a class develop a sense of belonging. It means much more thought and materials preparation than whole-class teaching involves. It takes much more time than interacting with the whole class.

Students’ participating in group work is a key ingredient in student learning. When students are able to verbalize their ideas, listen to one another, share authentic discussion, and create common products, they are much more actively engaged in the learning process. Students can choose their level of participation. It encourages cooperation and it is more pri-

vate than work in front of the whole class. Personal relationships are less problematic and there are varied opinions. It increases the amount of talking. But there are some disadvantages of group work. It is noisy. Not all students enjoy it. Individuals may fall into group role that become fossilized. Groups can take longer to organize than pairs. Students can do different tasks work such as writing a story, creating a role-play, watching and writing or performing a video sequence. Jacobs and Hall (2002) poses some questions to ponder about before setting any kind of group work: 1. How big should groups be? 2. How should groups be formed? 3. How long should groups stay together?[Jacobs and Hall (2002)] “Horseshoe Style” is a one comfortable type of seating arrangements. This layout is great if you are using visual aids, doing board work or speaking activities like whole-group discussion. All the students will be able to see you, the board and each other and you will have a large space in the middle of the horseshoe and around the outside to monitor your students’ work, distribute handouts etc. Breaking the group into pairs or dividing the students into 2 large groups can be easy with this set-up. [McCorskey JC and McVetta RW. (1978). Classroom Seating Arrangements: Instructional Communication Theory Versus Student Preferences. *Communication Education*, 27, 99-111].

Coming to conclusion we would like to suggest that since all strategies students on their own, whole class and group work are effectual and successful at one time or the other, the final choice between them is

dependent on the nature and objective of the lesson. No teaching technique can be considered the only solution for all our teaching problems and its value should be reviewed from time to time. As different students have different learning preferences, it is important for teachers to not only appreciate both these teaching strategies but to also distinguish between situations where each is best suited. And also teacher should pay attention to students’ seating arrangements, it should be appropriate and comfortable for the students.

References:

1. Bacon, D. R., Stewart, K. A., & Silver, W. S. (1999). Lessons from the best and worst student team experiences: How a teacher can make the difference. *Journal of Management Education*, 23, 88.
2. Chapman, K. J., Meuter, M., Toy, D., & Write, L. (2006). Can't we pick our own group? The influence of group selection method on group dynamics and outcomes. *Journal of Management Education*, 30, 557-569.
3. Herre, C. (2010). Promoting team effectiveness: How leaders and learning processes influence team outcomes. Unpublished doctoral dissertation, University of Fribourg – Germany.
4. Mahenthiran, S., & Rouse, P. (2000). The impact of group selection on student performance and satisfaction. *The International Journal of Education Management*, 14, 255-264.
5. McCorskey JC and McVetta RW. (1978). Classroom Seating Arrangements: Instructional Communication Theory Versus Student Preferences. *Communication Education*, 27, 99-111.
6. Rands ML and Gansemer-Topf AN. (2017). The Room Itself is Active: How Classroom Design Impacts Student Engagement. *Journal of Learning Spaces*, 6(1).

THE IMPORTANCE OF GRAMMAR IN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING

Ahmedova Ugiljon Kuronboyevna

(UrSU, Philology faculty, teacher)
ugiljanakhmedova16@gmail.com

Yuldasheva Charos Ollayor qizi

(UrSU, Philology faculty, student)

Xudaybergenova Gulbaxor Shuxrat qizi

(UrSU, Philology faculty, student)

Annotation: *This article is devoted to the significance of English Grammar in FLT and discusses the basic characteristics of Grammar teaching and learning that means all four language skills are based on the root of the first step-Grammar rules.*

Key words: pedagogical grammar, prescriptive approach, descriptive approach, communicative language teaching (CLT), constructivism and dialogic language teaching.

The importance of teaching grammar in language learning is an ongoing debate. Where on one hand theorists and practitioners have concerned that its significance in language learning cannot be eased, on the other hand it is seen as nothing but a set of tough rules and just an exercise in naming parts of a sentence; something that can easily be done away with. In this article, we state how Grammar plays a great role in learning a foreign language abreast of other steps of learning process.

It is certain that grammar has a positive and real effect on all the four skills of language learning. The ability to talk about the grammar of a language, to recite its rules, is also very different from ability to speak and understand a language or to read and write it. Although the benefits of grammar on teaching and improving writing skills have been better accepted, its effect on reading, listening and speaking is also now being seen to be prominent.

We want to pay attention to the importance of *pedagogical grammar* here owing to the fact that it depends on the ways of grammar teaching[1;25]. Keck and Kim concern pedagogical grammar as: “a research domain that is concerned with how grammar can most effectively be taught and learned in the second language (L2) classroom”. They draw the significance of the three big areas:

- L2 grammar acquisition (learning),
- L2 grammar instruction (teaching),
- grammar description

all three aspects should be taken into consideration when determining pedagogical grammar. Thornbury describes grammar as “*a description of the rules for forming sentences*[2;33], involving meaningful units. Thornbury defines pedagogic rules as “rules that make sense to learners while at the same time providing them with the means and confidence to generate language with a responsible chance of success.”

Language functions owing to the language skills. A person who knows a language perfectly uses a thousand and one grammar lexical, phonetic rules when he is speaking. Language skills help us to choose different words and models in our speech. It is clear that the term “grammar” has meant various things at various times and sometimes several things at one time.

Grammar allows us to choose how we present ourselves to the world, (...) all the while establishing our individual identities”[3;56]. If we look through Larsen-Freeman’s conceptions of grammar in detailed way, it is certain that she does not consider grammar as the aspect of knowledge, in contrast, actually, it is as a skill or dynamic process whereby the learners learn how to use grammar meaningfully and fluently. She said that grammar is a verb rather than a noun: it is something people do so she calls it *grammaring*. We can infer from that it is common knowledge that the way we can see the grammar these days from the views of many decades ago. According to Larsen-Freeman’s version the grammar is necessary for human being to express meanings, consequently the purpose of teaching grammar should be based on successful communication. So as to gain the aim, teacher should create an atmosphere to students that give the students to work at grammar in meaningful communicative contexts.

Saying about grammar teaching, it can be mentioned its real history that in the eighteenth-century, grammar was based on rules wholly. And the Latin language impacted on the grammar heavily. As a consequence, that rule-ori-

ented approach is called *the prescriptive approach*, what is more, it is still heading in schools today because it is considered as a helpful one to learn easily[4;112]. Prescriptive approach mentions the ways should be used correctly, and it is based on the characteristics of the majority of speakers. In the twentieth century, it became more frequent to focus on how ordinary native speakers actually use the language and it is called *the descriptive approach*. The biggest difference between these two approaches is the descriptive approach focuses on language as it is used by real speakers, whereas prescriptive grammar focuses on how it should be used. However, In practice these two might not be that different from each other: “Even where teachers explicitly take descriptive grammar as their model, these standards in fact become prescriptive within the context of classroom practice, so that in most cases acceptable usages are treated as correct, and unacceptable ones as wrong and needing to be corrected”.

The next approach was called *communicative language teaching* (CLT), which emerged approximately in the 1970’s, at a time when language learners were viewed as individuals with their own communicational needs. Thus, the goal of communicative language teaching was to get the learners to use the language appropriately in real-life situations outside the classroom. In class, they practiced performing certain functions, for example, service encounters, politely declining invitations and asking the way. These functions or tasks were all done with a communicative

intention in mind and because of that, students used the target language a lot during the lesson and usually worked in small groups. The task material in CLT lessons is authentic whenever possible, and Larsen-Freeman justifies this by stating that students should be given a chance to develop strategies for understanding the target language as one uses it in reality [5;56]. CLT can actually be divided into *strong* and *weak* forms: the strong approach proposes that languages can be learned only by using them, rejecting grammar instruction completely, whereas the weak approach acknowledges the need for learning the language before moving on to communicational tasks. Alternatively, they can be called the deep-end CLT (strong) and the shallow-end CLT (weak), the latter one being more of the mainstream method.

Two more methods that focus highly on meaning and communication are *constructivism* and *dialogic language teaching*. Dialogism, or dialogic language teaching, emphasizes verbal interaction and learner engagement in the learning process, and favors the type of communication which promotes higher cognitive functions in learners. The key principle of constructivism in language learning and teaching is also learner-centeredness: “learners construct their own knowledge by actively participating in the learning process. Constructivist instructional developers

value collaboration, learner autonomy, generativity, reflectivity and active engagement”.

In respect to Johnson provides more useful ways of identifying the language teaching method at stake. In this research paper, they are called “the tools”. The

first tool is to identify whether the teacher uses scales (repetition) or simulations of real-life situations during the lesson. According to Johnson, scales are regarded as stepping stones towards the actual language use, for example, having a conversation with a friend.

Conclusion. Actually, we can say as a conclusion that grammar organizes the vocabulary and as a result we have sense units. If learner has acquired such a mechanism, he can produce correct sentences in a foreign language. Paul Roberts writes: “Grammar is something that produces the sentences of a language. By something we mean a speaker of English. If you speak English natively, you have built into your rules of English grammar. In a sense, pupils need grammar to be able to speak, read, and write in the target language.

References:

1. “Teaching English grammar” by Jim Scrivener.
2. “Grammar teaching methods in EFL lessons” by master’s thesis. 2016.
3. “The interactive methods of teaching ”V. Rivers.
4. “How to teach English?” by Jeremy Harmer

THE ROLE OF TEACHER-STUDENT AND STUDENT-STUDENT TALK IN TEACHING TARGET LANGUAGE

Ahmedova Ugiljon Kuronboyevna

(UrSU, Philology faculty, teacher)

khujatov@mail.ru

Gayratova Dilnoza Dadaboy qizi

(UrSU, Philology faculty, student)

khujatov@mail.ru

Sapaeva Zulaykho Sherzodovna

(UrSU, Philology faculty, student)

khujatov@mail.ru

Abstract: *This article gives information about students' and teachers' communication during classes, and discusses the benefits and drawbacks of teacher and student talk in learning process. There are some ideas for how teachers and students might balance the talk between students and teachers in a language learning class.*

Key words: teacher-student talk, student-student talk, target language, communication skills.

Nowadays there is no doubt that teaching English plays a vital role in most countries. As the speaking is being regarded such an important tool to communicate worldwide, teachers try to emphasize speaking skills during the lessons.

Jakob Hetzelein states two types of talk that will be investigated in this study: teacher talk and student talk, and they can be aligned with three basic directions of communication in the classroom: teacher-student, student-teacher and student-student communication. "Supported by many recent and current textbooks, they have been encouraged to foster speaking through techniques such as role play, project work and dialogue practice, and to vary practice and interaction patterns in the classroom by making extensive use of pair work and group work as well as whole class sessions" [1:56]

Observing some English lessons in Uzbekistan, I have seen teacher talk is more dominant compared to learners. As a result most learners failed to improve speaking fluently in target language. According to Rod Bolitho, "...three minutes of good quality teacher talk can be of far greater lasting value to learners than twenty minutes of learner discussion about their favorite holiday pursuits." To my point of view, overusing Teacher Talk Time is inappropriate, as it may give less chance to speak for students. Hattie highlighted that "Teachers' effectiveness and teacher talk are inversely linked" [3:96] As well as, it leads to boredom of learners and do not let improve other language skills, such as, reading and writing.

Additionally, VanMents (1990:20) identifies four different kinds of verbal communication: phatic, referring to

'light-hearted social discourse' with 'no agenda and no objective'; cathartic, denoting a 'highly personal form of speech whose main purpose is to release emotional tension'; informative, which involves sharing ideas and knowledge and is 'the basis of educational talking'; and persuasive, defined as 'talk as an instrument to change attitudes and produce decisions and actions.' In order to conduct the lesson effectively these four verbal communication should be interfered in English lessons.

Grammar-Translation, Total Physical Response, and the Natural Approach that favor teacher talk over student talk, or, to be more precise, that do not describe any value to learner utterances with regards to language learning. Grammar-Translation method not only focus on "consciously memorizing the grammatical rules and lexical items of the target language", but also students are required to translate the sentence word by word. This method does not emphasize improving target language and the role of student talk in the target language is only of secondary importance. Total Physical, in which teacher gives instructions orally and students respond them physically, can "...limit interaction to very concrete and immediate concepts, TPR is mainly used at the beginner level." [4;98]

However, in developing verbal classroom interaction, there can be several exchanges that mostly used by the teacher, namely: (1) prompting students' knowledge, (2) inviting students to talk, (3) praising or encouraging students, and (4) correcting students' talk. Resnick suggests

that "... asking students' prior knowledge can help students to construct concepts". Furthermore, Strike and Posner adds that "... prior knowledge view learning as conceptual change" Cashin pointed out several purposes of asking questions: to actively engage students in the lesson, to create students' interest in the topic, and also to create students' critical thinking. [7;98]

For example: Dayana, what is the color of the sky, blue or green?

Some scholars claim that the student talk is divided into four main exchanges: asking questions, creating talk exchanges, repeating, and answering teacher's or peers' question. While they are asking questions they can learn how to construct the meaning and their understanding of a topic.

In some cases, learners may avoid to talk during the lessons and become silent. There are several reasons which leads to that situations, such as, fear of making mistakes, having no desire to interact or different personal problems of the learners. In that case teachers should encourage and make those learners participate in the lesson. For instance, using expressions such as "Well done!", "Great!" or "Excellent!" and etc. can be effective in this situation. However, Ginott (1965) states that praising can create students' anxiety, invites dependency, and evokes defensiveness since praising comes up with judgment or evaluation (Ginott, 1965; as cited in Brenna, 2006). On the other hand, silence is the one of the characteristics of classroom communication. This silence lets students think, solve the task or brain-

storm the ideas to the questions that are given by teachers.

It is considered that teacher should not interrupt the students in order correct their mistakes when they are speaking. Interrupted speech may demotivate learners to acquire target language. Teacher can analyze mistakes i.e. stylistic, grammatical or phonetic ones, with students after the lesson or after they have finished their speech.

In practice, many teachers have found that through high level of Student Talking, their classes are more compelling, motivating and fun. One of advantages of student talk is that not only in teacher-student talk but also in student-student talk they are able to exchange information and opinion in target language and are immersed in meaningful interaction. This can create opportunity for teachers can evaluate the students' knowledge as well. Meanwhile teachers should control whether their students are out of topic or not. Although student talking time improves fluency, it may create noisy during the lessons.

Rod Bolitho states briefly some of the factors which influence learners' (and teachers') attitudes to talk." They are: home culture, peer culture, school culture. These factors have a vital effect in student talk as they are main criteria to shape the students personality

Classroom communication not only has an impact on improving second language but also in L1. Among students it

can facilitate confidence to speak in both language. Moreover, in order to gain effectiveness teacher should find the right balance, as well as, plan and build in meaningful tasks to encourage productive talk. This can be done by choosing variety of appropriate tasks and activities which interfere questions ranging from knowledge (e.g., why, who, what questions) to evaluate questions (e.g., opinion and theoretical questions) which involve both teacher and student interaction. The tasks and questions given by teacher should stimulate second language acquisition. As creating an atmosphere for teacher-student or student-student interaction can improve learning process, sometimes it is better to release the control to create a comfort for students to express their own opinion in target language freely. Additionally, teacher should not forget about encouraging passive learners to interact during the lesson. It is important that teachers are able to apply teaching methods which support both teacher-student and student-student talk.

References:

1. Rod Bolitho. "Teacher talk and learner talk"
2. Hattie, J. (2012). *Visible learning for teachers: Maximizing impact on learning*. New York, NY: Routledge.
3. VanMents, M (1990) *Active Talk* London: Kogan Page
4. Knight, Paul (2001): "The development of EFL methodology". In: *English Language Teaching in its social context. A reader*. Ed. by Christopher N. Candlin and Neil Mercer. London: Routledge, pp. 147-166.

THE PHONETIC WORLD PICTURE

M.I. Turdiyeva,

Tashkent Matlubaxonturdieva@gmail.com

The article is devoted to reveal the phonetic world picture and its representations in the language. In the article the phonetic world picture categorize world by: nominative means of language, functional means of the language, image bearing means of language, phonosemantic units of the language and so on.

Key words: phonetic world picture, semantic world picture, dialect, globe, phonetic model, etymology, synchronic.

Статья посвящена раскрытию фонетической картины мира и его репрезентаций на языке. В статье фонетическая картина мира классифицирует мир по: номинативным средствам языка, функциональным средствам языка, образным средствам языка, фоносемантическим единицам языка и т. Д

Ключевые слова: фонетическая картина мира, семантическая картина мира, диалект, глобус, фонетическая модель, этимология, синхронность.

In current semantics the issues of mix of dialect and culture and the methods for conceptualizing assurance are talked about as an intellectual phonetics. The rise of the expression “world picture” in etymology is a direct result of the flip of science to the matter of reflection an individual’s being in dialect, to thought the dialect as a key advancement that shapes human’s disposition. The expression “world picture” is one among the fundamental thoughts that absolute the connection between an individual’s and furthermore the world. The photos of the globe are phenomenally various, in light of the fact that it is normally a novel point of view of the globe, its etymology development as per beyond any doubt intelligent viewpoint. The develop of “phonetic world picture” is ascending to the Humboldt’s investigation of the “inward frame” and “the soul of individuals” (P. 234-236).

Semantic phonetic world picture might be an arrangement of mental por-

trays (ideas), typified inside the phonetics of etymological units- multi-dimensional elements. Phonetic world picture doesn’t duplicate reality; anyway it makes a very much perceived picture, that is a reflected picture of reality obsession. Also, obviously, etymological world picture of different dialects can fluctuate, in light of the fact that it will be dictated by the explicitness of the states of life and work, history, monetary advancement of elective countries.

Unmistakably, the semantic world picture depends on the information ingrained by tongue (phonetic source), its units and classes.

The alleged “order of the world”, that is generally referenced in reference to the dialect world picture is administered not inside the dialect, anyway with the help of mental element classifiers and has a place with the mental component world picture. The dialect doesn’t isolate (arrange)

reality – it reflects and settles mental component division; dialect exclusively flags with respect to this order.

The phonetic world picture categorizes the world by:

a) nominative means of language – lexemes, set articulations, phraseological units, that fix either order and grouping of articles; For instance: *pencil-sharpener, eraser, walky-talkative and so on.*

b) functional means of the language – decision of vocabulary and verbiage in correspondence; setting frequently utilized, informatively pertinent etymological assets; for instance: *a black sheep people, happy camper, head and shoulders above and so on.*

c) image bearing means of language – the national-explicit illustrative process, analogies; For instance: *a green eyed person who cannot bear to other's success.*

d) phonosemantic units of the language; for instance: *achoo, cacaw, buzz.*

Talk components of dialect – explicit devices and strategies for content arrangement, thinking, dealing with question, discourse, fabricating a monolog content, essentially the techniques and methods of informative conduct of the people inside the typical open things, methodologies of development of grouped kinds of writings; for instance:

“What's more, nearing and clearing,

What's more, falling and travel and rambling,

What's more, shining and gushing and steaming and radiating,

What's more, amid this technique the water descends at Ladore.”

e) basic techniques and elucidation of

etymological expressions, talks, writings of different classifications, criteria for assessing them as models of writings, and so on, for instance: *She smelled as sweet as roses. I was awakened by the strong smell of a freshly brewed coffee.*

The phonetic world picture – might be a psychological and lingual substance, its parts are simply ideas. The dialect world picture is shown in nursing ethnic dialect. The dialect world picture is set by the ethnic dialect and is depicted in it. The relations between the globe picture and furthermore the dialect world picture might be spoken to in light of the fact that the connection between the whole and furthermore the half.

Subsequently, the phonetic world picture might be a psychological and lingual substance, the learning with respect to the real world; mounted in individual or aggregate cognizance and outline by semantic proposes that. The dialect decides the explicitness of the dialect world picture and its inclination. The individual cognates the objective reality and records the aftereffects of learning inside the word (dialect). The information portray in etymological world picture that is furthermore known as “semantic world portrayal”, “phonetic model of the world”.

The dialect world picture is of a twin sort. From one viewpoint, it's dictated by the living states of the people, the texture world that decides their awareness and conduct that is reflected in their dialect world picture. On the contrary hand, an individual's being sees the globe fundamentally through the etymological correspondence, its phonetics and syn-

chronic etymology vital the structure of thought and conduct. The semantic world picture might be an emotional picture of the objective world; it bears the choices of the human strategy for world observation. In elective words, it's described by anthropocentricity, a framework focusing on human think about the dialect. The phonetic world picture is that the all-encompassing, universal picture of the globe, that will be that the aftereffects of human are non-mainstream action.

The list of used literature

1. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. М., 1985.
2. Ashurova D.U. Text Linguistics. Tashkent: Tafakkur qanoti, 2012 y, p. 62
3. Chase, S. (1969), "How language shapes our thoughts". In Language: An Introduction Reader. (J. Burl H., and Roberts, E. Y., eds.), p. 97-108. New York: Harper and Row, Publishers.
4. Collins English Dictionary – Complete and Unabridged, (1991), HarperCollins Publishers.
5. <http://www.fatlingo.com/use-in-a-sentence/?word>

ЛЕКСИЧЕНИЕ ИГРЫ НА УРОКЕ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА

Хушназаров Баходир, Исакулова Шахноза

Учителя немецкого языка, Узбекистан

Учителю необходимо постоянно искать новые подходы в преподавании иностранных языков, которые активизировали бы мыслительную деятельность обучающихся, позволили бы сделать учебный процесс качественным, эффективным и в то же время привлекательным и интересным.

Представленные нами лексические игры и все возможные задания проводятся на среднем этапе обучения немецкому языку для повторения пройденного материала по теме “животные”.

Первое задания.

Узнайте “лишнее” слово и поднимите карточку с его порядковым номером (на доске написаны слова).

- I. 1. Hase. 2. Schat. 3. Pferd. 4. Kuh. 5. Ball. 6. Gans
- II. 1. Hahn. 2. Huhn. 3. Ziege. 4. Buch. 5 Schwein

Второе задание.

Зачеркните названия тех животных, которым не подходят следующие определения:

- травоядные: das Schat, die Maus, das Prefevd, der Fisch, die Kuh, der Hund;
- летающие: die Katze, die Eute, die Kuh, der Hund, der Vogel, das Pferd;
- – Плавающие: das Schaf, die Ente, der Vopel, die Gans, die Ziege;

Третье задание.

У двух из каждых трех животных есть чтонибудь общее. Пометьте

крестиком “лишнее” животное.

Der Fisch, das Schaf, die Ente.

Das Schaf, die Kuh, die Katze.

Der Hund, die Katze, der Vogel.

Die Katze, dev Hahn, das Huhn.

Игра “В мире животных”

Участникам игры раздается по одной большой карте с изображением животных или птиц. Маленькие карточки, которые находятся у ведущего, перемешиваются. Он внимает одну карточку, показывает ее играющим и обращается с вопросом : Wer ist das?

Знающий ответ участник игры поднимает руку и на немецком языке называет изображение животное или птицу. Если ответ правильный, ведущий отдает ему карточку. Выигрывает тот, кто быстрее закроет все картинки на своей большой карте.

Игра “Кто быстрее вспомнит названия животных и птиц, которые начинаются со следующих букв?”

Н...(der Hahn, das Huhn, der Hund, der Hase...).

Р...(das Pferd, der Puma, der Pelikan...).

К...(die Kuh, die Katze...).

Игра “кто лучше запомнит и повторит?”

Учащимся предлагается прослушать скороговорки (они записаны на доске). Дается задание: на выбор в быстром темпе проговорить скороговорки:

Zehn Ziege zichen zehn zentner
Zucher zum Zug.

Esel Iressen Nesseln nicht. Nisseln
fressen Esel nicht.

Игра «Кто больше знает животных?»

Каждой команде предлагается по одной картинке, на которой изображено 8-10 животных. Учащиеся должны назвать этих животных по-немецки. Побеждает та команда, которая быстрее и правильнее назвала всех животных, представленных на картинке.

Игра «Составте слова из данных букв».

(die) geZie-; (die) teEn;

(die) tzeKa-; (die) nHuh;

Игра «Охарактеризуйте животных».

Учащимся предлагаются картинки, на которых изображены животные.

Они должны сказать как можно больше определений, характеризующих этих животных, например-die weisse katze.

Игра «кто это?».

Ученики задают по очереди вопросы учителю, чтобы как можно больше узнать о загаданном животном.

Ist es grob? Ist es wiesse? Ist es lustig?

Побеждает тот, догадается о каком животном идет речь, и даст ему подробную характеристику.

Итак, предлагаемые выше игры могут модифицироваться и адаптироваться к условиям конкретного урока, конкретной группы.

ЛИТЕРАТУРА

3. Колесникова О.А. «игры в обучении иностранным языкам». Иностранные языки в школе. 1989, № 4.
4. Грановская Р.И. «Деловые игры». Л. 1988.

РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРНОГО И ИСТОРИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ

А.А. Худоёров,

кэн. доц.

***Annotation:** In this article, we talk about the fact that international tourism in the modern world is part of the global economy and a rapidly growing industry. Also the tourism sector of Uzbekistan is switching to the global scale and adequately representing our country in the world tourism. In addition, it must meet all international requirements in the field of international and local tourism.*

Key words: diversification, entrepreneurship, coordination, standards, cooperation, experience, regulation.

***Аннотация.** В данной статье речь идёт о том, что международный туризм в современном мире является частью мировой экономики и сформировавшейся индустрией, для того чтобы туристическая сфера Узбекистана вошла и достойно представлял нашу страну в мировом туризме необходимо соответствовать всем международным требованиям в области международного и внутреннего туризма.*

Ключевые слова: Диверсификация, предпринимательство, координация, стандарт, сотрудничество, опыт, правовое регулирование.

Туризм является одной из развивающихся и приносящих высокий доход отраслей в мире, который способствует укреплению международных социально-экономических, культурно-духовных связей. Мы замечаем что последние годы туризм превращается в крупную экспортную промышленность мировой экономики. По данным Государственного комитета по туризму Республики Узбекистан, сектор туризма составляет 2,3% в ВВП страны, при этом доля от мирового ВВП которой составляет в среднем 11%. За последние 40 лет число туристов, выехавших в другие государства, возросло почти в 20 раз, а доход от туризма – в 60 раз, поступления от международно-

го туризма составляют более 400 млрд. долларов. Индустрия туризма обеспечивает работой 192 млн. человек, что составляет 8% от населения в мире. Международный туризм способствует диверсификации мировой экономики, создавая соответствующие отрасли, обслуживающие сферу туризма создавая новые рабочие места.

Президент страны Шавкат Мирзиёев, отметил что туризма является стратегической частью проводимых экономических реформ в Узбекистане. «Колоссальный потенциал нашей страны в сфере туризма долгие годы не использовался эффективно и в полной мере, – говорил Президент на специальном совещании по развитию туризма. Не

были созданы благоприятные экономические и организационно-правовые условия для развития туризма, работа в сфере была пущена на самотек». В Узбекистане находится множество исторических памятников, в частности города Бухара, Шахрисабз, Хива и Самарканд, которые на протяжении многих столетий были центром мировой культуры. В 2017 году Узбекистан посетили 2,7 миллионов иностранных граждан, при этом доля туристов была мала. По данным Государственного комитета по туризму Республики Узбекистан, сектор туризма составляет 2,3% в ВВП страны, при этом эта цифра может быть увеличена до пяти процентов.

Проводимые экономические реформы в Республике ставят перед правительством задачи по разработке комплексной модели туризма, которая основана на национальном гостеприимстве и международном стандарте сервиса в совокупности с выбором оптимального метода упорядочения государством отрасли, поддержке туристического предпринимательства.

Наша страна имеет свою достаточно древнюю, богатую историю. Она привлекает туристов богатым архитектурным и изобразительным искусством, культурно-духовным наследием, исторические памятники Ташкента, Самарканда, Бухары, Шахрисабза, Хивы, Ургенча и других городов республики являются основным крепким фундаментом туризма нашей страны. Знаменитые, великие предки нашего народа как: Мухаммад Мусо ал-Хорезми, Абу Али ибн Сино, Абу Наср

Фараби, Ахмад ал-Фаргони, Абу Райхон Бируни, Ахмад Яссави, Мухаммад ибн Исмаил ал-Бухори, Абу Исо ат-Термизи, Мирзо Улугбек, Бахоуддин Накшбанд, Амир Тимур, Алишер Навои, Бобур и многими другими. Наша страна имеет достаточно большие возможности развития культурного и исторического туризма, которые внесут свою долю в развитие международных отношений.

Необходимо дальнейшее совершенствование данного сектора с эффективным использованием имеющихся возможностей, этого требует само время, сказал Шавкат Мирзиёев. Наша страна привлекательная как для путешественников, так и для паломничества. На нашей священной земле обрели вечный покой выдающиеся, известные всему миру ученые и мыслители. Их богатое духовно-культурное наследие и на сегодняшний день вызывает огромный интерес во всем мире.

Так, по данным Госкомтуризма, в 2017 году Узбекистан посетили 2,7 миллиона иностранных граждан, на долю туристической отрасли приходится 2,3% национального ВВП, что, по прогнозам, может быть увеличено до 5%.

Число иностранных граждан в первом полугодии 2018 года, которые въехали в Узбекистан, почти удвоилось, достигнув 2 688 962, или на 91,6% больше, по сравнению с аналогичным периодом 2017 года

Это показывает, что, туризм имеет довольно большие возможности в сфере создания рабочих мест с высокой и стабильной оплатой труда.

Несмотря на имеющий потенциал доход от туризма в Узбекистане не превышает 2,3% от ВВП, тогда как в других странах (Испания, США, Франция, Египет, Малайзия, ОАЭ) доходы от туризма составляют от 10 до 45% от ВВП. Такой контраст в цифрах доходности от туристической индустрии заставляет задуматься о причинах и поисках решения данной проблемы.

Узбекистан вошел во Всемирную организацию по туризму ЮНВТО (UNWTO) с 1993 года. Устав ЮНВТО был принят 27 сентября 1975 г. Начиная с 1980 г. эта дата отмечается как Всемирный день туризма. Сегодня перед Узбекистаном стали важные цели и задачи, как:

А) разработка комплексной модели туризма, которая основана на национальном гостеприимстве и международном стандарте сервиса в совокупности с выбором оптимального метода упорядочения государством отрасли, поддержке туристического предпринимательства;

Б) содействия развитию туризма (международного и внутреннего);

Г) координация туристских интересов стран – членов ЮНВТО;

Д) содействовать улучшение инфраструктуры, индустрии и логистики.

При рассмотрении международных аспектов туризма в рамках сотрудничества Узбекистана с ЮНВТО можно выделить следующие:

– международно-правовое регулирование туризма;

– международное сотрудничество в области подготовки кадров.

На наш взгляд по данным направлениям необходимо:

А) изучить опыт передовых по туризму стран и пересмотреть правовые нормы приема туристов в нашу страну;

Б) способствовать совершенствованию международных стандартов в области туризма;

В) расширить международного сотрудничества в области подготовки кадров, а также совершенствовать национальную базу подготовки кадров.

Литература:

1. «закон о туризме» Республики Узбекистан. Т; 1999
2. «Меры по ускорению развития туризма в Республике Узбекистан» Указ Президента Республики Узбекистан. – Т.:2.12.2016у.
3. Государственный комитет статистики Узбекистана <https://stat.uz>
4. Национальная информационная огенство Узбекистана. <http://www.uza.uz>
5. Travel & Tourism Economic Impact 2018 Uzbekistan//World Travel & Tourism Council 2018 march.

О НЕКОТОРЫХ ОБЫЧАЯХ УЗБЕКСКОГО НАРОДА

Ш.Н. Бурнаев

директор ТашфарМИ(соискатель докторантуры)

Д. Абдурахимова

стар. преподаватель ТашфарМИ

Аннотация

В данной статье говорится об узбекском народе и его обычаях в формировании молодого поколения.

Ключевые слова: узбекский народ, нация, культура, духовная культура, национальная психология, язык, менталитет, обычай, религия, семья.

ABOUT SOME CUSTOMS OF UZBEK PEOPLE

Annotation

This article is about the Uzbek people and their customs in educating of the young generation.

Key words: Uzbek people, nations, culture, spiritual culture, national psychology, language, mentality, customs, religions, family, education.

В Узбекистане проживают представители 136 наций и народов мира, которые уже давно живут в согласии с титульной нацией, чье гостеприимство и толерантное отношение к другим народам (особенно во второй мировой войне) стало необходимостью процветания и благополучия страны. Под словом «титульная нация» мы имеем ввиду узбекский народ, и, поэтому далее речь пойдет о нем. О появлении узбекского народа существуют разные мнения. С древности жили разные племена на территории нынешнего Узбекистана и завоевание этих племен персами, греками, арабами, монголами, русскими изменил этнический состав этого народа. Как утверждается в «Энциклопедии Респу-

блики Узбекистан», что в «Бихитской письменности царя Дария 1 упоминаются предки узбеков и таджиков – это хорезмийцы, согдийцы, саки, бактрийцы», а Геродот упоминает о племенах массагетов (1, б. 44). Кроме того, там же говорится, что «в результате сложных этнических ситуаций и политических обстоятельств между Мавераннахром, Хорасаном и Хорезмом в 9-12 веках формировались узбекские и таджикские народы» (1, б.101). Следует отметить, что есть версия, где утверждается, что в VI-VII веках узбекский народ якобы формировался только из хионийтов или прибывших из тюркоязычных племен (2, б. 9). На эту версию Карим Шаниёзов так отвечает, что «корни узбекского народа состав-

ляют не этнические (древние племена) народы, проживающие в Узбекистане в древности с одной стороны, а с другой стороны – с древних тюркских народов» (2, б. 9).

И последнее, как отмечается в «Узбекской энциклопедии», «по словам некоторых авторов (Т. Вашбери, Г. Ховорс, М.П. Пелью) некоторые кочевые тюркские племена из Дашта Кипчака вели себя свободно и поэтому их называли «ўзбек» (узбек), то есть «ўз ўзига бек» («сам себе хозяин»), другие П.П. Иванов, А.Ю. Якубовский, Хилда Хукхэм) связывают слово «ўзбек» с именем Узбекхана Золотой Орды (14в.), а еще другая группа ученых (В.В. Григорьев, А.А. Семенов и Б. Ахмедов) название ўзбек связывают с кочевыми тюрками монгольских племен Белой Урды (восточная часть Дашти Кипчака). Такого мнения придерживаются АхмаджанАширов, Асрор-Каюмов (3, б. 10 – 11). Но когда узбеки из разных племен, а затем из народностей стала нацией и начали называться узбеками? – это спорный вопрос для науки и мы опускаем этот момент, а обратим свой взгляд на то, как это слово переводится русский язык, как переводится уже было сказано, слово «ўзбек» с узбекского языка переводится «ўзи ўзига бек», то есть «сам себе хозяин», другими словами каждый человек из этого племени считал себя вольным, свободным и хозяином самого себя, своей судьбы и указ падишаха (царя) для него не указ. Узбек отличается от немца тем, что почти не живет по законам и инструкциям, ко-

торым строго подчиняется добропорядочный немец, например, стоящий на перекрестке немец ждет, когда светофор покажет зеленый цвет, чтобы пешеход мог пройти улицу даже тогда, когда машины нет, то узбек пройдет улицу там, где захочет, несмотря на движущиеся машины.

Узбеки живут не только в Узбекистане, но и во многих других странах мира, поэтому, если узбеки соблюдают свои обычаи, традиции в семье и ощущают гордость за узбека, то почему мы не должны причислять его представителей узбекского народа, нации? В научной литературе до сих пор используется сталинское определение нации, который гласит: «нация (лат.Nation – племя, народ) – исторически сложившаяся общность людей на основе единства языка, территории, экономической жизни, культуры, психического склада, обычаи и традиции» 4 с. 218). Данное определение уже не отвечает современным требованиям, так как узбеки и многие народы не живут на одной территории. Узбеки живут в Киргизии, Казахстане, Таджикистане, Афганистане, Китае, России, Америке (США) и в других странах мира – они часто говорят на языках этой страны, где проживают сейчас, усваивают их культуру, экономически разобщены от своего государства (Узбекистана) и могут выполнять некоторые обычаи и традиции другого народа, поэтому мы даем другое определение понятию «нация», то есть народ, имеющий единую культуру, национальную психологию и социальные институты, – есть наци

(Ш. Бурнаев). К культуре относятся язык, обычаи, традиции, духовные и материальные ценности и тому подобное, а к национальной психологии относятся – самосознание нации, национальный характер, менталитет и так далее, а к социальным институтам относятся: семья, образование, государство и так далее.

Поговорим о компонентах этого определения нация. Менталитета какого-нибудь народа показывает, как данный человек этого народа будет реагировать и вести себя в данной ситуации, например, в транспорте молодые узбеки уступают старшим по возрасту и беременным женщинам, ведь этому учат в семье и школе. Уважение к старшим – неотъемлемое качество этого народа. Язык является главным признаком, отделяющим этот народ от другого. Считается, что литературный узбекский язык сформировался в 13-15 веках, особенно в этом большая заслуга поэта Алишера Навои, который писал стихи и на тюркском языке, который стал основой узбекского языка. Многие писатели, поэты, ученые обогатили духовную культуру узбекского народа. Мудрецы, такие как Фароби, классифицировали все науки, и написал книгу «Город мудрецов», Ибн Сино помимо трактатов по философии и медицине писал замечательные стихи. Они были универсальными учеными – философами. Таких примеров много. Узбеки испокон веков соблюдают обычаи даже тогда, когда в советское время они были запрещены, например, если у партийного руководителя умер

родич, например родители, то он сам не появлялся на похоронах, а отдавал это осуществить своим беспартийным родственникам. Если кто-то спрашивал, где их сын, то отвечали: «В командировке». Религия неотъемлемая часть духовной культуры, без нее узбек как рыба, выброшенная на берег. В определенный день устраивают в память умершего эксон, где мулла читает проповедь, поминает усопшего, а потом все после прочтения молитвы приступают к трапезе: едят плов и расходятся. В обед зовут женщин, которые тоже поминают усопшего.

У узбеков редко парень или девушка могут пожениться по любви, в основном родители сватают детей по экономическим соображениям, например, отец хочет породниться с богатым банкиром, сыном министра или какого-нибудь богатого начальника, предпринимателя, поэтому браки делаются по расчету, потом уговаривают сына или дочь жениться или выйти замуж за такого. Во многих случаях отказ может дать жених, нежели невеста. В семье часто возникают конфликты между тещей и невесткой, ведь кто верх возьмет, тот и командует, а если сын часто защищает мать, нежели свою жену. Свадьба стоит очень дорого. Хотя сейчас уменьшили некоторые расходы, все равно свадьба стоит дорого. Раньше в 40 тоғара (тазиках) клали яства по паре, например, конфеты «Ну-ка отними», цыплята табака, одинаковые яблоки и так далее, то сейчас только 10 тазиков с яствами достаточно, чтобы пойти сватать невесту

после первого визита. Потом обе стороны договариваются, когда и как провести свадьбу, договариваются о калыме (плата за невесту). Жених для плова раньше отправлял барана, рис и многое другое, чтобы родители невесты могли спокойно приготовить свадебный плов, а сейчас жених отдает необходимую сумму денег для этой цели. Отец невесты покупает гарнитур, кровать и дает необходимые спальные принадлежности, отвозит в дом жениха. Жених в день свадьбы приходит с целой толпой к невесте с музыкой, едят, а потом перед уходом родители невесты могут выбрасывать вверх деньги, затем жених увозит невесту. Едут в ЗАГС, к мулле и к памятнику матери на площади «Мустакиллик», к вечному огню. Вечером того же дня играют свадьбу. Родственники, друзья и знакомые принимают подарки, деньги молодоженам, а некоторые гости по приглашению могут прийти и просто так, ведь за все платит жених. Песни, пляски, яства заполняют ресторан. Один узбек признался, что он сделал меньше расходов на свадьбу, когда же-

нил своего сына – 72 миллиона. Такую сумму нельзя накопить, живя только на одну зарплату: нужны другие источники дохода.

В семье отец является главой семьи, если он получил хорошее образование и воспитание, то дети, получают то же самое. Воспитание детей во многом зависит от семьи и школы. Узбеки любят подражать, размножаться, ведь они любят детей и за них горой. Не любят, когда их детей кто-то обижает, поэтому лезут в конфликт с другими людьми, чтобы защитить свое чадо. Таким способом воспитываются дети в узбекских семьях.

Литература:

1. Ўзбекистон Республикаси. Энциклопедия. – Тошкент: Қомуслар. Бош тахририяти, 1997. – Б 44; 101
2. Шониёзов К. Ўзбек халкининг шаклланиш жараёни – Т.: Шарқ, 2001. Б. 9.
3. Цитата по: Шукоров А. «Ўзбек атамсининг келиб чиқиши ҳақида» – Т.: Насаф, 2010 –Б. 10–11.
4. Независимый Узбекистан Научно-популярный словарь/Под общ. редакцией К.Х. Ханазарова. – Т.: Шарқ, 2007 – С.218.

О СТРУКТУРНЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ВОПРОСИТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ УЗБЕКСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКА

Джаббарова Дилдора,
учитель русского языка, Узбекистан

Вопросительные предложения представляют собой коммуникативную единицу языка, являются внутренне сложной, многоаспектной единицей. Его изучение ведётся в разных аспектах: логическом, логико – формальном структурном, семантическом, модальном, номинативном, коммуникативном.

Вопросительные предложения, специальными языковыми средствами выражают стремление говорящего узнать что – либо, или удостовериться в чём – либо. Основными средствами выражения вопросительности и в русском и в узбекском языках является вопросительная интонация, лексико – морфологические и лексико – синтаксические средства.

А. Ахмедов, исследовавший природу вопросительных предложений узбекского языка, различает следующие виды вопросительных предложений:

1. Вопросительные предложения с вопросительным местоимением: «Саодат қачон ишдан келадими?»;

2. Вопросительные предложения с вопросительной частицей: «Утган йили имтиҳон булганмиди?»;

3. Вопросительные предложения с особой интонацией: «Бугун кечкурун соат еттида концертга борамиз, -деди Замир. – Концертга?».

В обоих языках вопросительные местоимения и наречия выполняют

различную синтаксическую функцию, т. е. могут выступать в роли как главных, так и второстепенных членов.

В русском языке местоимения кто? что? указывают, что неизвестным для говорящего является какое – то интересующее его лицо (субъект) или предмет. Соответствующие ему в узбекском языке местоимения ким? (кто?) нима? (что?) в основном падеже.

В узбекском языке собственно – вопросительные предложения не могут быть образованы только вопросительной интонацией. А в русском языке вопросительная интонация – существенный дифференциальный признак, иногда единственный. Поэтому в истории вопроса исследованиями интонации отводится особое место.

В работах Е. В. Брызгуновой[1], Г. Г. Егорова [2], Л. В. Златоустовой[3], Е. Г. Сафроновой[4], Н. И. Жинкина[5] определение вопросительных предложений связано с преимущественным вниманием к интонационной структуре вопросительных предложений. Е. А. Брызгунова предлагает определение вопросительных предложений, где интонация – смысловоразличительный компонент предложения.

Узбекскую вопросительную частицу –ми считают эквивалентом русской частицы –ли. В русском языке частица –ли, как отмечается в «Русской

грамматике – 80» оформляет предложения, требующие утвердительного или отрицательного ответа, выражает сомнение. Она не является формирующим средством вопросительных предложений. Поэтому можно употреблять и как: «Пойдём ли в кино?» и как «Пойдём в кино?». Но в узбекском языке употребление частицы – ми обязательно. Если в русском языке опущением вопросительной частицы не изменяется структура и содержание предложения, то в узбекских собственно – вопросительных предложениях такое невозможно.

Таким образом, в русском языке собственно – вопросительные предложения формируются: 1. Вопросительной интонацией: – Ты много за свою жизнь прочитал книг? 2. Вопросительными словами: – Кто же сердце порадует? Кто его успокоит?;

В узбекском языке функционируют предложения формально – вопросительные, а содержанием – побудительные: «Тезрок юрмайсанми? – Иди быстрой». Также в русском языке вопросительные предложения могут содержать как значения вопроса, так и утверждающего сообщения, а также значения разнообразных видов по-

буждения к действию: «А впрочем, что же мы стоим?»

Вопросительно – побудительные предложения служат для выражения побуждения, в них нет собственно – вопросительного значения.

Углублённое изучение семантики и структуры вопросительных предложений могут быть использованы в теории и практике перевода, в методике преподавания изучаемых языков.

Использованная литература:

1. Брызгунова Е. А. «О смысловых различиях (интонации) возможностях русской интонации» (Сборник статей «Впросы языкознания», «Наука», 1971. Брызгунова Е. А. Звуки и интонация русской речи – М. «Наука», 1977. Брызгунова Е. А. Интонация: Русская грамматика. – М.: Русский язык, 1980.
2. Егоров Г. Г. О функциональном характере интонации. Вестник МГУ, 1968, №5.
3. Златоустова Л. В. Фонетические единицы речи. – М.: МГУ. 1981.
4. Сафронова Е. Г. Интонация вопросительных предложений в русском языке. – в кН.: «Лингвистические основы преподавания русского языка иностранцам на продвинутом этапе обучения». – Л., 1977.
5. Жинкин Н. И. Вопрос и вопросительное предложение. Вопросы языкознания, 1955, №3

ВЫРАЖЕНИЕ КОЛИЧЕСТВА

М.Н. Мамаджанова

ст.преподаватель кафедры узбекского языка
Кокандского ГПИ имени Мукуми

Аннотация.

В настоящей статье исследуется языковая категория количества, сочетательные свойства числительных. Рассматриваются различные средства обозначения количества: фонетические, морфологические, лексические и синтаксические. Большое место отведено числительным, их значениям в речи. В статье также анализируется проблема числа, система количественных значений в грамматической структуре языка, лексике, в разных языковых жанрах, в речи и художественных текстах. Специфика числительного раскрывается посредством анализа других частей речи, которые также выражают количественные отношения.

Annotation

In this article, we study the language category of quantity, the combining properties of numerals. Various means of denoting the number are considered: phonetic, morphological, lexical and syntactic. A great place is given to numerals, their values in speech. The article also analyzes the problem of number, the system of quantitative meanings in the grammatical structure of language, vocabulary, in different linguistic genres, in speech. The specifics of the numerals are revealed through the analysis of other parts of speech, which also express quantitative relationships

Количество не является единым, нерасчленённым понятием. Оно включает несколько категорий, различие которых не может не проявиться в языковых способах выражения. Языковая категория количества характеризуется сложностью, которая обусловлена многосторонностью мира, природы, мышления и самого языка. Поэтому, количество изучается как функционально-семантическое поле, которое состоит из разных уровней – фонетического, морфемного, грамматического, лексического, синтаксического. А самой основной единицей этого поля является числи-

тельное. Они чаще всего сочетаются со словами, которые реализуют сему количества.

О категории числа учёный А.А. Реформатский высказал следующее: "Без числа немыслима не только любая наука, но и любое знание, любое отношение к жизни. Число даёт не только меру вещей, но и простую связь явлений, и здесь язык неизбежно связан с числом в развитии человеческого мышления от диффузно-предметных попыток первобытного человека до современного понимания числа и чисел, во всём математическом и философском многообразии числовых

возможностей¹.¹ Измерять можно многое:

1. Длину: узун–калта(длинный–короткий).

2.Интеллектуальные возможности: даҳо–калтабин (гений–тупой).

3.Интенсивность, быстроту при разговоре с партнёром: гапирди–бидирлади (говорил–тататорил).

4.Количественные значения действий: туртди–турткилади, ёзди–ёзиб юрди (толкнул–).

5.Сравнение цветовых оттенков: кизил–кизғиш–тўқ кизил (красный–красноватый–тёмно-красный).

Значение количества может выражаться разными средствами языкового строя. Это показывает, что значение количества касается всех разделов языка и образует семантическое поле. Так в узбекском языке количество выражается с помощью геминации: маза-мазза, эсиз-эссиз; с помощью морфем: одам-одамлар, сувли-серсув; лексическим способом: беш, минг, кўп, кам, оз, ҳамма, сал, пича, пода, оломон, гала, йиғилмок, камайтириш; посредством словосочетаний: бир бурда нон, икки-та бола, бир неча кадам, оз-оздан ўрганиш. На синтаксическом уровне используются синтаксические кванторы, которые выражают значение единичности, усиления, уменьшительности, увеличительности и т.п. Словосочетания могут состоять из числительного и существительного (ўнта қалам), из существительного и существительного (пода-пода йилки), наречия и гла-

гола (кўп ўйламок). Фразеологические единицы в форме словосочетаний и предложений могут выражать разные количественные отношения: Боши кўкка етди, кўзи чикиб кетди, фиғони фалакка чикди (фразеологизмы в виде предложения), бошини котирди, қилни кирк ёради (фразеологизмы в форме словосочетания). Квантитативные единицы образуют оппозиционные ряды, которые помогают лучше распознавать предметы и явления. В узбекском языке для передачи эмоциональной окрашенности, образности или для того, чтобы выразить сарказм единицы, выражающие количества могут выступать в совершенно ином поле значения. Эта функция часто встречается в художественной литературе, в фольклоре, а также, в устной речи. Например, слово бир (один) может выражать неопределённость, выполняя функцию неопределённого местоимения (бир киши), качество и признак, выступая в роли прилагательного (бир киз бўлибди). Значит, функции чисел не ограничиваются значением количества.

Избыточность, чрезмерное количество или образ крайней тесноты выражается с помощью некоторых словосочетаний, а также, фразеологических единиц. Например: бўғзимга келди, бир дунё, сочидан кўп, истаганча, оғзига сикканича, кўнгли тусаганини, бошдан оёқ, оёқ кўйгани жой йўқ, танга ташласанг тушмайди.

Самым основным источником выражения количественности во всех языках является имя числительное.

¹ Реформатский А.А. Число и грамматика. М.-Л., 1960.-С.385.

Числительные выражают отвлечённую идею числа. Каждому языку присуща система числительных. В узбекском языке числительные могут обозначать разные количественные признаки, отношения, значения. Узбекские числительные могут выражать неопределённое количество, собирательность, разделение, единичность, а также, модальные значения. Числительное в узбекском языке не изменяется, но может субстантивироваться. Оно никогда не принимает себе определения. Числительное связывается с именами и глаголом, поэтому выступает в роли подлежащего, определения, дополнения (когда субстантивируется), обстоятельства и сказуемого. Числительные входят в структурные связи с существительными различных семантических классов. Для точного обозначения количества используются нумеративы, которые издавна помогают людям измерять. Нумеративы тоже в узбекском языке разделены по значениям. Например, для измерения жидкости используются слова пиёла, коса, кошик, хўплам, ховуч, челак и т.д.

В узбекском языке имеются специфические суффиксы, которые точно указывают на количественные признаки, отношения. Так, например, суффикс –тача выражает неопределённое количество предметов; суффикс –тадан означает распределение, группирование предметов поравну. Для того, чтобы стилистически образно и кратко выражать мысль в узбекском языке числительные субстантивируются.

Особенно, в составе пословиц, афоризмов часто используются субстантивированные имена числительные. К примеру: Билаги зўр бирни ййқар, билими зўр – мингни. Бирни кессанг, ўнни эк.

Числительные не образуются от слов других частей речи, но от числительных в узбекском языке можно образовать существительное (Олтмишвой), глагол (иккиланмоқ).

Все предметы объективного мира имеют количественные характеристики: Страна может быть разных размеров, ум у людей тоже может быть в большей или меньшей степени, растения могут расти высоко, а также низко. Предмет, не отражённый в количественном аспекте, не может считаться конкретно познанным. Категория количества издавна считалась важной категорией многих наук. С помощью количественного признака люди познают детали, предметы, природные явления. Чтобы конкретно познать предмет, надо его рассматривать, в первую очередь, в количественном аспекте.

Использованная литература:

1. Реформатский А.А. Число и грамматика. М.-Л., 1960.-С.385.
2. Реформатский А.А. Введение в языковедение, 3-издание. М.,2004.
3. Герд А.С. Введение в этнолингвистику. Санкт-Петербург: Университет, 2005.
4. .Ирискулов М.Т. Тилшуносликка кириш. Ташкент: Ўқитувчи, 2008.
5. Расулова М.И. Основы лексической категоризации в лингвистике. Ташкент: Фан,2005.

РОЛЬ ИННОВАЦИОННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА

Ашурова Нилуфар Абдумаликовна

Янгикурганский район Наманганская область Республика Узбекистан
 общеобразовательная школа № 10. Учитель узбекского языка

***Annotation:** The article on the topic "the role of innovative pedagogical technologies in the lessons of the native language" is one of the most topical issues of the present day, it is of great importance that the lessons of the native language pass in an effective and understandable way, at the same time corresponding to the time requirement of the lesson. The role of innovative pedagogical technologies in the lessons of the native language is highlighted. The views of the head of our state Shavkat Mirziyoyev about the book teacher are widely covered in the ways of their implementation in the course process.*

Keywords: World of words, pride of our school, pedagogical technologies

***Аннотация:** Статья на тему "Роль инновационных педагогических технологий в уроках родного языка" является одной из наиболее актуальных проблем современности, очень важно, чтобы уроки родного языка проходили эффективно и понятно, при этом соответствуя требованиям времени урока. Подчеркивается роль инновационных педагогических технологий в уроках родного языка. Мнения главы нашего государства Шавката Мирзиёева о преподавателе книги широко освещаются в путях их реализации в курсовом процессе.*

Ключевые слова: Мир слов, гордость нашей школы, педагогические технологии

В настоящее время изменения, происходящие в системе образования во всем мире движутся в темпе. Цель должна заключаться в том, чтобы легко и понятно впитать содержание предмета в план в сознание ребенка, и при этом обратить внимание на экономию времени.

XXI век, как век интеллектуального потенциала, мысли и духовности, открывает перед человечеством новые – новые горизонты, а также острые проблемы, с которыми мы не сталкивались, которых не видели раньше. Помимо обучения молодежи в сегодняшнее трудное время в духе со-

временности педагогов, необходимо также проводить воспитательную работу, направленную на то, чтобы думать о завтрашнем дне нашей страны, нашей Родины и народа и побуждать молодежь к добру, нечестности, доброте и толерантности.

“...Сегодняшние дети станут людьми завтрашнего дня. Мы должны вернуть молодежь к книге. Помимо овладения последними достижениями в области информатизации и связи, необходимо будет усилить интерес молодежи к чтению книг, дружбе с их книгами, дальнейшему повышению читательского уровня населения. “Эти сло-

ва, сказанные главой нашего государства Шавкатом Мирзиевым с призывом, должны быть не только громкими фразами, но и золотыми правилами для будущего поколения, которым является наша страна и будущее. Главная цель в образовании – не только дать знания детям, но и научить их способам приобретения знаний, превратить их в активного участника образовательного процесса. Совершенствование содержания преподавания родного языка в новой социально-экономической среде, организация занятий в соответствии с мировыми стандартами являются важными факторами, повышающими активность читателя.

Это требование периода, что читатель имеет навыки, чтобы использовать в зависимости от ситуации, в которой язык подвергается, чтобы выразить свое мнение ясно, чтобы выбрать и применить необходимые формы слова и предложения, фразы и изобразительные выражения. Для этого преподаватель родного языка должен досконально знать свою специальность, хорошо и глубоко знать передовые педагогические технологии и современные учебно-технические средства. Получается, что и эффективность образования, и уровень учителя дают высокую цифру.

В процессе обучения Существует несколько приемов фокусирования мнения ученика на тему, благодаря которым мнение ученика становится более активным в ходе урока и становится его основным участником.

– Адаптация учащихся к дыханию сегодняшнего времени на уроке. При этом читатель наблюдает за средствами массовой информации и финансами в течение недели или месяца, высказывает мысли о происходящих событиях, делает выводы. Когда вы смотрите на себя, способность студента к журналистике начинает обретать форму.

– В ходе урока верните классную обстановку в немного прежнее время. В то же время читатель чувствует себя во времена своего прапрадеда Алишера Навои. Взгляд в мир слов, сравнивают современность настоящего времени и Навои, начинают обрушивать сходства и отличительные аспекты в них в своей книге один за другим 20-30 лет и беседуют со сверстниками о том, какая ситуация произойдет.

– Путешествие в мир слов. Он начинает считать количество слов, которые вы использовали в повестку дня за один день до конца дня с начала дня. Какие слова используются больше, какие слова даже не упоминаются в языке, сделают просторы мира слов. Благодаря этому методу читатель начинает замечать свою потребность в книгах, он часто ходит в библиотеку, начинает различать сверстников, его уверенность в жизни и будущем становится более твердой.

– Уголок «Гордость нашей школы». Я думаю, что в каждом учебном заведении должен быть этот уголок, потому что студенту должно быть достаточно не только учителя, которого он учит и учит, но и стремиться к рядам

окружающих или своих сверстников. Для того, чтобы вовремя сделать равный шаг со спросом, необходимо внимательно смотреть на поиск образцовых студентов, имеющих для него мотивацию, и смотреть на талантливых студентов, как это с восхищением на формирование меня “ Я также стою рядом с ними ”.

– Наблюдение за жизнью иностранной молодежи. Пока читатель живет в одной оболочке, поиск и устремление не могут быть застойными. Через телевидение он приравнивает интересы молодежи, как и какова их повестка дня, как сравнивать наш родной язык с иностранными языками, искать похожие и разные аспекты.

Воспитатель должен быть истинным Творцом, слушать тему ученика в процессе обучения, уметь понимать, свободно и независимо мыслить, сравнивать, часто задаваемые вопросы, делить и поощрять деятельность, направленную на классификацию, контролировать формирование навыков и умений, знать свои мысли, идеи, кото-

рые должны быть переданы самостоятельно. Он также должен знать, что молодежь должна заниматься нравственным и духовным воспитанием, прививать им такие необходимые качества, как привычка к Восточному общению, уважение к нашим национальным традициям, чувство любви к родному краю.

В качестве основного критерия педагогической деятельности рассматривается организация образовательной деятельности на основе новых инновационных педагогических технологий, целенаправленное управление студентами в процессе обучения.

Список использованной литературы

1. Б. Тухлиев, М. Шамсиева, т. Зиёдова «Методика преподавания узбекского языка», Ташкент-2010
2. М. А. Хамроев «Родной язык», Ташкент-2009
3. Каршинский филиал Ташкентского университета информационных технологий “ инновационные педагогические технологии” Карши-2011
4. www.ziyonet.uz

ЖИВОПИСЬ УЗБЕКИСТАНА И ПРОБЛЕМЫ ЕГО ИЗУЧЕНИЯ

Култашева Нигорахон Данияровна

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы изучения живописи Узбекистана, отсутствие полной информации о музейных коллекциях, актуализация методологических подходов междисциплинарных исследований современной живописи.

Ключевые слова: узбекская живопись 20-21 века, искусствоведение, музейная коллекция, междисциплинарные исследования, культурология.

A SURVEY OF CRITICAL WRITING ON UZBEK PAINTING AND THE PROBLEMS AND CHALLENGES ASSOCIATED WITH ITS FURTHER ART HISTORICAL INVESTIGATION.

The problem of investigating the fine arts of Uzbekistan is made more difficult by the incompleteness of information about many works currently held in museum collections. This paper discusses how the actualization of an interdisciplinary methodological approach to the study of Uzbek painting has begun to remedy this deficiency.

Keywords: 20-21 century Uzbek painting, art criticism, museum collections, interdisciplinary studies, cultural studies.

Those paintings done in Uzbekistan in the first decades of the 20th century are testimony to the attempted displacement of the local culture and its enforced substitution by European culture instead. The response of Uzbek artists to this imposed model resulted in a complex but at the same time unique series of aesthetic developments. It is worth mentioning that this development in national painting, evolving as it did over only one century, has no parallel anywhere else in the world. Therefore the work of this period has become the focus of many art historians and critics.

Recent political and historical changes and fresh viewpoints on artistic creativity

have raised the question of objectivity in the art historical publications of the era, which were created based on ideology. This is causing a reevaluation of a century of Uzbek art from an updated human sciences based multidisciplinary methodological approach.

Evidence of the need for this reappraisal with specific regard to the development of Uzbek painting, is apparent in the current interest in filling what is now seen as a critical vacuum. However the lack of connection between modern artistic processes and the fact that most prior research was devoted to conventional readings of revered, established artists, has created specific difficulties in recog-

nizing and investigating the extraordinary innovations of Uzbek painting in the 20th century.

The collapse of Soviet ideology during the years post independence has now sharply increased interest in the Uzbek Avant-garde art of 1920-30s. As a result this has drawn attention to deficiencies in the existing studies of this work. As noted in a speech by Dr. Nigora Akhmedova “there are a number of problems in illuminating this period, principally because there is incomplete information about what works are kept in museums, since many are not included in museum catalogues”.¹

Additionally, analysis of the work of the last century has benefited by the use of the following innovations in the sphere of art history:

The adoption of scientific-methodological investigative practices in art conservation and criticism.

The functional and institutional differentiation of art theory, history and art criticism;

The active entry of human sciences into artistic process and its interconnection with art education.

The specific formation processes of a national art in Uzbekistan, its evolutionary development and the evolving creativity of particular artists has been investigated by Akbar Hakimov, Nigora Akhmedova, Nemat Abdullaev, Abdulkhay Umarov, Boris Veymarn, Zemsкая, Val-

entina Lakovskaya, Tilab Makhmudov, Dilbar Saidova, Rafail Taktash, V.Chepelev, Larisa Shostko and others.

However the first attempts to systematically analyze the painting art of Uzbekistan were made in the work of Chepelev², Kolin³ and Veymarn⁴, who provided valuable information about the 1920-30s period. In the historical and cultural aspects of their publications these writers illuminated the complex and controversial processes dramatically changing a rapidly adapting region. In particular the work of Chepelev shows a deep appreciation of the creativity of such artists as Oral Tansiqbaev, Nikolay Karahan, Akrom Siddiqiy, Elena Korovay, and Aleksey Podkovyrov, by emphasizing the originality and resilience of their aesthetic innovations.

In the first quarter of the 20th century, Fyodor Shmidt, a researcher at the region's State Museum of Art, commented on the developmental aspects of the fine art of Uzbekistan. According to Shmidt the “non-traditional art of Central Asia is a unique repository of local artistic thought and should be saved and implemented in National culture”⁵. The aforementioned perspective positively affected the formation of the museum's collection.

After the Second World War, it was also thought particularly important to

2 Чепелев В. Искусство Советского Узбекистана. Л.: Изд. ЛОССХ. 1935. – 127 с.

3 Колин М. Изобразительное искусство Узбекской республики. – М.: Искусство, 1937. – 46 с.

4 Веймарн Б.В. Искусство Средней Азии. – М.-Л.: Искусство, 1940.– 190 с.

5 Шмит Ф.И. О национальной форме в живописи Узбекистана. Архив библиотеки ГМИ РУз., рукопись №11. ИНВ №166, – с.38

1 Н.Ахмедова. Художественный авангард Узбекистана: опыт типологической интерпретации/ Ўзбекистон санъати: анъана, замонавийлик, истиқбол. – Т. 2018.

create a professional art school, with qualified art critics, and promote their active involvement in the aesthetic sphere. Major scholarly-works on the fine art of Uzbekistan, devoted to the painting of particular individuals, were published during these years both under co-authorship⁶, as well as in single author monographs⁷.

The separate work of the leading academics – Taktash, Veymarn, Cherkasova, Sofya Krukovskaya, Myunts, Umarov, Larisa Jadova and Margarita Khalaminskaya – can be read sequentially to construct a composite historical timeline of the development of fine arts in Uzbekistan. These critics describe the formation of genres and styles by using analytical, comparative, biographical and cultural methodologies.

However realist principles were the pre-eminent basis of Soviet art during this era, with its unilateral approaches prominent in the theoretical and critical work of the period. This had the result that complex problems related to historical and cultural concepts were left unstudied.

Most of the sources created in the Soviet period describe artistic processes using the approved method. However Jadova⁸ raised innovative questions about the new artistic programs engaged in by the Uzbek painters who worked in the second

half of 20th century; while Khalaminskaya⁹ was the first to address the issue of territorial difference in terms of the diverse indigenous subjectivities apparent in the art of the Central Asian republics.

Taktash's publication "*Fine Arts of Uzbekistan*" (comprising the second half of the 19th century – to the 1960's)¹⁰ is significant for reflecting on the art of Uzbekistan from the early period of its modern formation till the 1970's; and for general information on the development of graphic art, painting and sculpture in the republic; and for recording the existence of a variety of exhibitions held during this period. Most of the remarkable work the author mentions can still be found in the museum collections of the Central Asian Republics. Further information from the latter may allow new material from the original exhibitions to come to light – more details of their staging, cataloguing and critical reception adding value to current re-estimations of this works' historical and aesthetic significance.

The scholarly publications of Makhmudov, Lakovskaya, Abdullaev, Saidova, Umarov, Shostko and Myunts¹¹

9 Халаминская М. Искусство молодых. – М., 1967. – 164 с.

10 Такташ Р.Х. Изобразительное искусство Узбекистана (вт. половина XIX в. - 50е гг. XX в.) – Т.: Фан, 1972. – 280 с.

11 Махмудов Т.М. Эстетический анализ основных тенденций развития современного искусства Узбекистана. Автореферат диссертации доктора философских наук. – М., 1979. – 32 с.; Лаковская В.Л. Послевоенная станковая живопись Узбекистана Основные тенденции. Диссертация кандидата искусствоведения. – Т., 1984. – 188 с.; Абдуллаев Н. Пейзажная живопись Узбекистана. Альбом. – Т.: изд. литературы и искусства им. Г.Гуляма, 1975. – 44 с.: ил.; Саидова Д. Историко-революционный жанр в живописи Узбекистана. – Т., 1977. – 160 с.; Умаров А., Шостко Л. Искусство Советского Узбекистана // Искусство, 1968, № 4. – С. 6-12.

6 Изобразительное искусство Узбекистана: очерк истории живописи, графики, скульптуры. /Н.М.Абрамова, В.Н.Кедрин, С.М.Круковская, М.Мюнд, Г. Пугаченкова. – Т.: Гос. издат. худ. лит. УзССР, 1957. – 480 с.; Веймарн Б.В., Черкасова Н.В. Искусство Узбекистана: очерки. Живопись. Графика. Скульптура. – М.: Искусство, 1960. – 119 с.

7 Умаров А.Р. Портретная живопись Узбекистана. Ташкент: Фан, 1968. – 135 с.

8 Жадова Л. Современная живопись Узбекистана. – Т.: Гос. лит. издат. Уз. ССР, 1962. – 111 с.

must also be acknowledged as important surveys of the art theory of Uzbekistan. As a result of their investigations, the historical and theoretical problems faced by those in the art schools of the era, and the ideological conditions to which modern art and art processes of the period were subject, have been systematically analyzed. These writers have been actively involved in the publication of catalogues and in producing explanatory articles related to a large number of the exhibitions held in the 1970s.¹²

As a result of this renewal of scholarship during the first decades since the independence Uzbekistan, art criticism has been transformed. This change has seen the study of artistic processes based on new historically based methodological tools. “The theoretical and philosophical approaches of these art historians have been essential to illuminate the unique innovations of our regional art practitioners, as linked contextually to more general art paradigms

influential at the end of 20th century”.¹³

The importance of trends and theories in 20th century European culture and philosophy – albeit influences sanctioned or denied in the Soviet era due to ideological constraints – can now be acknowledged and examined. The methodological revolution in art theory that facilitated this arose not only from rejecting the Soviet ideology that had dominated for seventy years, but also from asserting changed aesthetic criteria and values. These innovations were responsive to wider effects in the social and cultural environment beyond the arts.

In the last decade of the 20th century special emphasis had been placed on issues of nationalism. However today's art theory and research is based on interdisciplinary approaches that draw on both philosophical methodologies and cultural studies.

The human science approach of scholars such as Hakimov¹⁴ and Akhmedova¹⁵ has opened up new fields of investigation with

12 Татевосян О.К. Выставка произведений. Каталог. Сост. Л.Шостко. Автор вступ. статьи. М.Мюнц. – Т., 1964.; Кашина Н.В. Выставка произведений. Каталог. Сост. Р.Акимбаева. Авт. вступ. статьи Л.В.Шостко. – Т., 1973.; Жавлон Умарбеков. Каталог выставки. Авт. вступ. ст. А. Хахимов. – Т., 1977.; Жмакин В.И. Персональная выставка художника. Каталог, авт. вступ. статьи И.Мюнц. – Т., 1979.; Выставка произведений художников Узбекистана /В.И.Бурмакин, Е.И.Мельников, Ю. И. Талдыкин, Г.И.Улько, Р.Чарыев/ сост. Р.Акимбаева. Автор вступ. статьи Т.Махмудов. – Самарканд, 1979.; Ахмедов Рахим. Выставка произведений. Каталог. Сост. Л. Таирова, авт. вступ. статьи М. Мюнц. – М., 1978.; Абдуллаев Абдулхак. Выставка портрета. Каталог. Составитель Л. Таирова, авт. вступ. статьи Т.Махмудов. – Т., 1980.

13 Ахмедова Н.Р. Живопись Центральной Азии XX века: традиция, самобытность, диалог. – Ташкент: 2004. – 224 с.; Ахмедова Н. Живопись Средней Азии XX века: проблемы самоидентификации // SAN'AT, 1999, № 3. – С. 18-21.

14 Хахимов А.А. Формы трансформации мусульманской культуры XX в. // Искусство Центральной Азии: Своеобразие исторического развития. – Т., 1997. – С. 106-109; Хахимов А.А. Искусство нового Узбекистана // SAN'AT, 1999, № 2. – С. 12-15. Хахимов А.А. Миф и реальность в искусстве Узбекистана XX века // SAN'AT, 1998, № 1-3. – С. 20-22.

15 Ахмедова Н.Р. Особенности историко-теоретических проблем живописи Узбекистана 1920-х – 1930-х годов в контексте авангарда / Санъат ва бадийи таълимнинг замонавий жамиятни маънавий модернизациялашдаги ўрни. (Халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами) Тошкент, 2018. – Б. 46-50.

respect to the art of the 20th century, as seen through the lens of ethno-cultural identity. The rationale for using interdisciplinary and scientific methods and theories in art criticism can be justified by the fact that only a multifaceted approach is flexible enough to encompass the complexity of innovative art practices – which themselves emerge from the free flow of ideas.

From the research produced during the last decade, it can be seen that most of the theorists surveyed here have illuminated the unique aesthetics of particular individuals. For instance, Hakimov's "New Uzbek painting"¹⁶ consists of theoretical analyses of those artworks, which although they became symbols of nationalist painting in the years post-independence, instead recognizes their subjective stylistic changes and personal symbolic iconography. In this critique concepts of political and social events are seen as interpreted subjectively by the artists under discussion.

"*Uncharted Path. Essays on the Works of Artists of Uzbekistan*"¹⁷ by Akhmedova, investigates work by a wide diversity of Uzbek artists, with a sensitivity to the formation of their aesthetic practice from its inception to the present day. This diaspora critical approach recognizes the variety and richness of modern Uzbek painting. An equivalent deep engagement with a diversity of work can also be felt in the range of critical approaches offered in essays by Kamola Akilova, Shostko, Gulsara Babadjanova and Vyachaslav Akhunov.¹⁸

16 Хакимов А. Новая узбекская живопись. "San'at". Ташкент. – 2014. С. 183.

17 Ахмедова Н. Неизведанный путь. Очерки о творчестве художников Узбекистана. "San'at". Ташкент. – 2015. С. 122.

18 Акилова К. Новое в современном искусстве:

However it is important to note that despite the individual contributions of particular art critics to historico-theoretical and monograph publications with respect to art in Uzbekistan, there is still a lack of generalized research on this topic. The unique response of Uzbek artists to the tides of modernity has not yet been documented as indispensable to any credible overview of 20th century art practice.

Such a volume would need to encompass a survey of the stylistic trends and diversity of the genres of both realism and abstraction that developed in the fine arts of Uzbekistan in the 20th Century. It would be informed by an awareness of the pre-existing system of traditional genre painting in Uzbekistan and the problems and challenges posed by its modification in the painting of the Soviet era and in the post-independence nationalist period since.

In particular there is a need to identify the formation of genres, their development dynamics and specific characteristics as registered separately in each our national schools of painting.

Today's critics are using a sophisticated new set of analytical tools adopted over the last few decades, to reveal how in the difficult and complex conditions of the 20th century the art of Uzbekistan built with extraordinary innovations, on past traditions. These diverse critiques are the theoretical, philosophical and scientific approaches that will lay the groundwork for an appreciation of the art and artists of the new millennium

иллюзии и реальность // SAN'AT , 2007, № 3.; Шостко Л. Штрихи к портрети Мурада Каарабаева // SAN'AT , 2000, № 3.; Бабаджанова Г. К проблеме региональности живописи Средней Азии // Культура Среднего Востока. – Т.: Фан. – 1989. – С. 89-93; Ахунув В. Современная живопись Узбекистана: в поисках диалога // SAN'AT , 2001, № 1.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ПИЩЕВЫХ КОМПОНЕНТНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК

Ниязметова Дилдора Давлетовна
УрГУ независимый соискатель

В этой работе исследованы некоторые проблемы перевода на узбекский язык пищевых компонентных фразеологизмов английского языка, освещены их способы перевода. А также указаны значения в их составе компонентов продуктов питания в процессе перевода.

This work is devoted to learn the problems of translating English food idioms into Uzbek and the ways of translation are clarified. The role of food components in the process of translation is also pointed out.

Известно, что лексика продуктов питания играет важную роль в жизни человечества. Именно поэтому они являются самой широкоиспользуемой единицей языка среди народа. Помимо этого в разговорной речи и в художественной литературе в целях преобразования речь в более изящную и образную широко используются фразеологизмы, в составе которых имеется лексика продуктов питания. Известно, что фразеологизмы есть единицы, используемые в переносном значении, в составе которого как минимум один компонент идет в переносном значении. Например; “an apple of one’s eye” используется по отношению одного человека к самому любимому человеку. Через эквивалент данного фразеологизма на узбекском языке, его можно перевести как “куз корачиги” (зеница ока). Его синоним “кузимнинг окурораи” (хрусталик моего глаза) тоже можно использовать в переводе. Однако в следующем переводе эта единица

немного отличается от данного выше, то есть:

– “Dick”, said the dwarf, thrushing his head in at the door – “my pet”, my pupil, **the apple of my eye** hey! (Ch. Dickens. “The Old Curiosity Shop” ch.1).

– Дик, азизим, толибим, **кузгинаминг нури** – хурсандлигидан хитоб килди митти одам эшикка бошини сукиб.¹

(– Дик, дорогой, мой ученик, **зрение моих глаз** – маленький человечек суя голову в дверь, воскликнул от радости.)

Если перевести эту единицу дословно с английского языка, то она значит “яблоко моего глаза”. А в переводе на узбекский язык его можно выразить как выше “куз корачиги” (зеница ока). При этом мы видим, что они оба имеют круглую форму. Но их компоненты неодинаковы. Плод яблоки по словарю фразеологических единиц

¹ А. Исмаилов, С. Эрматов. Translation Theory and Practice. –Т.; Ўқитувчи 1989

А.В. Кунина в английском языке значится в более 10 фразеологизмах: apple pie order, Adam's apple, an apple a day keeps the doctor away, apple of discord, apple of one's eye, apple of Sodom, Dead' Sea apple, for sour apples, rotten apples injures its neighbours, easy as apple pie.²

Значения фразеологизмов (пословиц, поговорок и идиом) раскрывается внутри контекста. Следовательно, для раскрытия значения определенного фразеологизма, необходимо рассматривать его внутри контекста. Правда и в двух или более языках найдутся соответствующие эквиваленты и по форме, и по значению, и по смыслу.³ В английском языке некоторые фразеологизмы образуются из стилистического явления, из метафоры. Например: "as like as two peas" – как две капли воды (похож, схожие).⁴ Именно таких фразеологизмов можно перевести воспользовавшись нижеданным вторым способом.

Фразеологизмов, в основном, можно перевести тремя способами. 1) найти эквивалент с языка перевода подлинному фразеологизму. 2) найти ему альтернативный вариант в языке перевода. 3) дословный перевод фразеологизма.

При переводе на узбекский язык идиому "An apple pie order" основываясь первому принципу перевода, можно дать эквивалент на узбекском языке,

ке, "ёг тушса ялагудек" (если масло капнет, можно вылезнуть).

Возможен альтернативный вариант фразеологизма "to fish in troubled waters" на узбекском языке "лойка сувда балик тутмок" (поймать рыбу в грязной воде).

Возможен дословный перевод идиомы to bring oil to fire на узбекский язык алангага ёг куймок (подлить масло в огонь).⁵

При переводе идиому pigeon's milk с английского языка на узбекский язык, можно воспользоваться обоим принципом – альтернативный вариант со способом замены и дословного перевода: альтернативный фразеологизм – анконинг урути (яйцо птицы «анко»), дословный перевод – куш сути (птичье молоко).

Cool as a cucumber- если мир затопится, вода не достигнет его пяток, безразличный человек.

Необходимо подчеркнуть, что перевод с тройным способом некоторых фразеологизмов может и не принести желаемую пользу.

В таких случаях приходится использовать образный перевод. "Be true to one's salt", – служить от души своему хозяину; "not have a bean", – остаться без гроши, при переводе подобных фразеологизмов в первую очередь необходимо обратить внимание на значение.

Встречаются и случаи, когда фразеологизмы переводятся свободными словосочетаниями. "My cabbage", – до-

2 А. В. Кунин "Англо-русский фразеологический словарь" М. 1984

3 Саломов Ф Таржима назарияси асослари. Т.; Ўқитувчи, 1983.

4 Комиссаров В.Н, Рещкер Я.И, Тархов В.И Пособие по Переводу с английского языка на русский. Москва: "Высшая школа" 1965.

5 Исмаилов А, Эрматов С Translation Theory and Practice. Т.; Ўқитувчи, 1989.

рогой, дорогая, моё всё, то есть равняется слову или словосочетанию.

Значит, кроме перевода на основе вышеперечисленных троих способов пищевых компонентных фразеологизмов английского языка на узбекский язык существует и возможность перевести образным переводом и свободным словом или словосочетанием. Эти являются широкоиспользуемыми способами при переводе фразеологизмов на узбекский язык. Потому что структура и семантика лексики продуктов питания в английском языке не могут совпадать с подобными единицами в узбекском языке. При этом необходимо учитывать различие образа жизни, среды, климата, культуры, обычай народа от других народностей. Поэтому перевод пищевых

компонентных фразеологизмов зависит от контекста. Делая вывод можно сказать, что при переводе пищевых компонентных фразеологизмов английского языка на узбекский язык основывается на нахождении эквивалента и в случае отсутствия этого требует образный перевод и через способ перевода свободного словосочетания.

Использованная литература:

1. Исмаилов А. Эрматов С. Translation Theory and Practice. Т.; Ўқитувчи, 1989.
2. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. М, 1984.
3. Комиссаров В.Н, Рецкер Я.И, Тархов В.И Пособие по Переводу с английского языка на русский. Москва: “Высшая школа” 1965.
4. Саломов Ғ. Таржима назарияси асослари. Т.; Ўқитувчи, 1983.

CLASSIFICATION OF ETHNOGRAPHIC COLLECTIONS IN THE SYSTEM OF MUSEUM SPECIALTIES

Orifdjanova Gulra'no Ravshan qizi

Basic Doctoral student (PhD)

of The National Institute of Arts and Design named after Kamoliddin Bekhzod

Abstract: The article is devoted to the classification of ethnographic collections of Uzbekistan in the system of museum specialties.

Аннотация: Статья посвящена классификации этнографических коллекций в системе музейной специализации.

Key words: ethnography, ethnographic collections, ethnographic objects, museum, object, fund, exposition, expedition.

Ключевые слова: этнография, этнографические коллекции, этнографический предмет, музей, объект, фонд экспозиция, экспедиция

Speaking about the classification of ethnographic collections in museums, we must first of all refer to the concept of ethnography. Ethnography – regardless of the level of ethnicity of all nations, ethnic groups, their origin (ethnogenesis), lifestyles, traditions, material and spiritual development, is a special field of study, which examines the differences or similarity and generality, their specific features.

Ethnography object is ethnos, subjects of all spheres that are connected with the people is the object of study. This includes the following:

- the appearance of ethnos and its history on earth;
- the number and distribution of ethnos;
- appearance of representatives of the ethnos;
- signs of belonging to language and religion;
- basic forms of traditional culture – economic activity, material culture (places and lodging, clothes and food);

- social culture: social institutions (genus, societies, families, etc.), morals and others;

- spiritual culture: rituals in the cycle of life (birth, marriage, death), seasonal ceremonies, beliefs and ideas. [1]

Ethnographic collections are systematic collection of items that represent the culture of a particular ethnos or ethnic group. Ethnographic collection items are significant in the field of the museum, with preservation of ethnographic information. There are two types of ethnographic collections: material (household, economic, production and religious) reflecting the material culture of the ethnos and examples of non-material heritage (traditions, beliefs, ceremonies and folklore). Ethnographic collection artifacts have specific features, ethnos are important as a means of characterizing the culture.

Ethnographic data on ethnographic objects – contains evidence of cultural expressions inherent in one particular ethnos.

Therefore ethnographic objects can be classified as follows:

objects which are always used in typical, economical and daily life. Their shape, material, and function is not the same as the difference. In most cases, they continue to be used in life.

Multipurpose items do not function in traditional culture in terms of their old use, and they have the ability to change their contextual context. For example, musical instruments or rituals used as subjects in everyday life. [2]

How does the exhibit generally differ from the product? It can be assumed that this difference conceals the semiotic migration associated with filling the museum environment with artefacts. Creating a collection and exposition – is based on the existing scientific classification based on these or those selected principles. The exhibits are even sorted out to describe the entire culture, and this selection is paradigmatic. Regardless of the motives and principles that make up the ethnographic collections, in any case, the object will fall into the museum alone. [3]

According to ethnographic materials in the fund and the exposition, museums can be divided into four groups:

1. The first group consists of museums with the concept of ethnographic material, which is the basis of the museum exposition, and aims at showing ethnic culture.

2. Museums of the second group include museums exposed to ethnographic material in the exposition of a particular section or subject.

3. The third group includes ethno-

graphic objects in the museum exposition, but museums specialize in non-traditional culture-related museums. [4]

Ethnographic collections can be found in various museums in Uzbekistan. Ethnographic collections are the most spread in the museums, such as: history, local history, art, literary museums, memorial museums, home museums, museums-reserve, historical and architectural ensembles. Ethnographic collections in these museums are mainly associated with ethnographic expeditions.

On the collection of ethnographic collections of the State Museum of History of Uzbekistan L.Levteeva gives the following arguments:

“At the end of the 1930s, the museum fund was collected during expeditions not only in Uzbekistan, Kazakhstan, Tadjikistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, but also abroad (Iran, Afghanistan, etc.). Nearly 90 collections have been collected in the ethnographic fund of the museum, with more than 16,000 pieces exhibiting various aspects of the life of the people of Central Asia. There are items related to such nationalities as Bukhara Jews, Dungans and others that make up a small number. The collection includes clothes, footwear, embroidery and carpets, household appliances and copper, iron bottles, agricultural tools and jewelry, handicraft equipment.” [5]

S.Krukovskaya associated the history of ethnographic collections of the State Fine Arts Museum of Uzbekistan with the ethnographic expeditions:

“If the time between 1935 and 1941 was the accumulation of the collec-

tion, time exhibits between 1945 and 1952 were scientific writing and scientific inventory. [6]

In summary, we can say that ethnographic collections in Uzbekistan are found in museums of different specialties. The largest collections can be found in museums with the specialties of history, local history and art. The formation of ethnographic collections of museums in Uzbekistan depends on the following factors:

Scientific and ethnographic expeditions.

The result of scientific research of ethnographers.

Ethnograph – the result of the gifts of collectors to the museum.

References:

1. Этнология (этнография): учебник для академического бакалавриата / под ред. В. А. Козьмина, В. С. Бузина. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – 438 с. – Серия: Бакалавр. Академический курс. (Ethnology (Ethnography): textbook for academic bachelor / under the ed. V. A. Kozmin, V. S. Buzin. – Moscow: Yurayt Publishing House, 2015. – 438 p. – Series: Bachelor. Academic course.)
2. Богомаз. С.М. Вещь в традиционной культуре тюркских народов Центральной Азии // Вестник Томского Государственного университета. – 2008. – № 3 (4). (Bogomaz S. M. Thing in the traditional culture of the Turkic peoples of Central Asia // Bulletin of Tomsk state University. – 2008. – № 3 (4).)
3. Баранов Д.А. Этнографические музеи сегодня // Антропологический форум. – 2007. – № 6. – С. 21–25. (Baranov D. A. Ethnographic museums today // Anthropological forum. – 2007. – № 6. – P. 21-25.)
4. Молчанова Н.В. Проблемы экспонирования этнографические предметов в музеях Российской Федерации / Маг. диссертация. – Санкт-Петербург, 2016. – С. 31. (Molchanova N. V. Problems of exhibiting ethnographic objects in museums of the Russian Federation / Mas. thesis. – St. Petersburg, 2016. – P. 31.)
5. Левтеева Л. Дунган либослари ва такинчоклари // Санъат. – Тошкент, 2005. – № 3-4. – Б. 18. (Levteeva L. Dungan dresses and jewelery // Art. – Tashkent, 2005. – № 3-4. – P.18.)
6. Круковская С.М. В мире сокровищ. – Т.: Издательство литературы и искусства имени Гафура Гуляма, 1982. – С. 21. (Krukovskaya S. M. In the world of treasures. – T.: Publishing house of literature and art named after Gafur Gulyam, 1982. – P. 21.)

ПРИНЦИПЫ СОЗДАНИЯ ХАРАКТЕРОВ КАДЫРИ И ИХ ВОССОЗДАНИЕ В ПЕРЕВОДЕ

Хабибуллаева Ф.К.,

Узбекистан, Андижанский государственный университет,
feruza0902@mail.ru

Аннотация

В статье на основе переводов на русский язык романа А.Кадыри “Минувшие дни” рассматривается проблема воссоздания национального характера. Показано, что воссоздание характера зависит от принципов перевода и еще больше от мастерства переводчика.

Ключевые слова: оригинал, адекватный перевод, характер, национальный колорит, национальный дух, менталитет.

On the basis of the two Russian translations of the novel by A.Kadyri “The past few days» the problem of reconstruction of national character.

Key words: original, adequate translation, language picture of the world, national character, national spirit, mentality.

Национальный колорит и дух времени ярко проявились в создании образов центральных персонажей романа «Минувшие дни» А.Кадыри, несущих основную идейную нагрузку – М и р з а к а р и м а - к у т и д о р а , Юсуфбека-ходжи, Атабека, Узбек-аим, Офтоб-аим, Кумуш, Хасанали и других. Их характеры не могут не потрясти человека своей жизненностью. Они воспринимаются читателями как реальные лица, превратились в воплощение самых высоких идеалов любви. Роман по праву считается вершиной узбекской исторической романистики, где сочетаются романтизм и реализм. Прозы, поставившей во главу угла жизнь сердца и проявление человеческих чувств.

Воссоздание характеров в переводе связано с таким сложным и многогранным понятием, как национальное

своеобразие. То есть, не зная психологии, истории, обычаев, традиций, культуры народа, невозможно понять подлинник, проникнуть в его глубины, раскрыть ту действительность, которая стоит за тем или иным поступком героя, за каждым его словом, а также манерой писателя, творчество которого отражает специфику действительности.

Знакомство с героями романа начинается с подробного описания их внешности – портретной характеристики. Причем, следует отметить, что новатор Кадыри в создании положительных характеров пользовался традициями романтизма, где они идеализированы и прекрасны. А отрицательные персонажи воплощают в себе зло, живут интригами, подлостью и предательством. В описании положительных героев художник использует свет-

лые тона, а в отрицательных – мрачные, темные (желтый цвет также в немилости у автора).

Так, при воссоздании портретной характеристики отрицательных персонажей переводчиками Л.Бать и В. Смирновой (1958 г.), а также М.Сафаровым (2008 г.) почти во всех случаях сохранен колорит черных красок.

“У ердан бичиб олгандек пакгпакана, бурни юзи билан баравар, деярли теп-текис, кўзи қоққан қозик ўрнидак чуп-чукур, оғзи қулоғи билан қошиқ солишар даражада жуда қатта, юзи қирқ йиллик оғривларникидек сап-сарик, қирқ беш ёшлар чамасида бир хотин эди”.

«Это была совсем низенькая, лет сорока пяти, женщина, с плоским, почти незаметным на лице носом, с провалившимися глазами, похожими на ямки на месте когда-то вбитых колеьев, с большим, чуть не до ушей, ртом, с желтой кожей, как у пролежавшей сорок лет в постели больной».

При раскрытии национального характера огромную роль играет интерпретация речи литературных героев. «Речевая характеристика, – отмечает Н.В. Владимирова, – одно из главных условий создания образа при показе национального характера»¹. В речи действующего героя отражается его характер, мировоззрение, психология, отношение к окружающим, принадлежность героя к определенному социальному классу и сама действительность.

Иногда в воссоздании национального своеобразия подлинника можно обнаружить подмену контекста чуждым ему смыслом, в результате чего наносится урон правдоподобию характеров.

« – Тузукмисиз, ота?

– Худога шукур! – деди Хасанали. Боягидан бир оз энгилладим. Мазмуни ис теккан экан.

– Баъзи юмушлар буюрсам...

– Буюрингиз, ўғлим.

– Раҳмат, ота, бўлмаса бизга чой қайнатиб берсангиз-чи”

– Хўп, бегим!”

В этом диалоге можно увидеть всю сущность, искренность взаимоотношений хозяина (Атабека – Ф.Х.) и раба (Хасанали). Прежде чем попросить приготовить чай Атабек, согласно обычаю, интересуется здоровьем Хасанали, и только убедившись, что все у него хорошо, обращается к нему с просьбой.

« – Как себя чувствуете, почтеннейший?

– Слава богу, полегчало. Видно, просто угорел.

– Можете оказать услугу?

– Приказывайте, господин мой!

– Спасибо, отец. Вскипятите-ка нам чаю».

В первом переводе, осуществленном Л.Бать и В.Смирновой, естественность речи персонажей заменяется фамильярностью. Герои как бы обмениваются любезностями, это не соответствует выражению ситуации, описанной в оригинале, не позволяет увидеть всю глубину и чистоту взаимоотношений Атабека и Хасанали.

1 Владимирова Н.В. Некоторые вопросы художественного перевода с русского на узбекский язык. – Ташкент: Фан УзССР, 1957. – 67.

Исторически и художественно правдиво художник воспроизводит семейные взаимоотношения. Черты характеров персонажей романа в целом верно воссозданы в переводе, хотя отдельные слабые места в нем наличествуют. Сохранение отмеченных свойств, присущих характеру героев – важное условие точного воссоздания оригинала.

При переводе романа переводчики не всегда были внимательны по отношению к специфике создания характеров, в результате чего частично утрачена национальная неповторимость, эстетическая ценность перевода.

Переводчики должны были почувствовать замысел автора, только в этом случае, на наш взгляд, они смогли бы передать тончайшие нюансы внутреннего состояния героев, их переживаний, страданий, которые, естественно, находят яркое отражение во внешностной характеристике.

В рамках тезисов мы, разумеется, не в состоянии описать многочисленные примеры передачи характеров центральных героев, ибо роман «Ми-

нувшие дни» воплощает в себе особенности узбекского менталитета и реалистически изображает внутренний мир своего народа. А это, безусловно, требует большего описания.

Литература:

1. Абдулла Кадыри. Минувшие дни. – Т.: Изд-во литературы и искусства, 1984.
2. Абдулла Кадыри. Минувшие дни. – Т.: Шарк. – 2009.
3. Абдулла Кодирий. Ўтган кунлар. – Т.: Шарк. – 2014.
4. Владимирова Н.В. Некоторые вопросы художественного перевода с русского на узбекский язык. – Ташкент: Фан УзССР, 1957.
5. Куронов Дилмурод. «Адабиет надир» (еки Чўлпоннинг мангу саволи). Т.: «Zarqalam», 2006.
6. Мархабо Кучкарова. Роман «Минувшие дни»: оригинал и перевод. Сборник научных статей «Роль творчества Абдуллы Кадыри в развитии национальной идеи и воспитании гармонично развитого поколения. Ташкент, 2018. – с.67.
7. Наим Каримов. Основатель узбекской романистики. Сборник научных статей «Роль творчества Абдуллы Кадыри в развитии национальной идеи и воспитании гармонично развитого поколения. Ташкент, 2018. – с.3

TO THE QUESTION OF ACTIVE FOREIGN LANGUAGE SKILLS IN THE FIELD OF SPECIALTY

S.A. Hashimova

TSIOS

Keywords: specialty, definition, regularity, system properties, term, linguistic terminology, semantics

Ключевые слова: специальность, дефиниция, закономерность, системные свойства, термин, лингвистическая терминология, семантика

Annotation: *This article discusses the features of teaching not one specific foreign language, but any foreign language at the initial stage, and therefore it describes those parameters, characteristic features, properties that are inherent in the learning processes of each foreign language. This is a common final goal, common intermediate goals and objectives, common qualities of school and subject and language material, and, of course, common organizational and management principles and even some basic techniques common to all foreign languages.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются особенности обучения не одному конкретному иностранному языку, а любому иностранному языку на начальном этапе, и поэтому в ней описываются те параметры, характерные признаки, свойства, которые присущи процессам обучения каждому иностранному языку. Это – общая конечная цель, общие промежуточные цели и задачи, общие качества учебного и предметного и языкового материала, и, конечно, общие организационные и управленческие принципы и даже некоторые основные приемы, общие для обучения всем иностранным языкам.*

With the active mastery of a foreign language in the field of specialty, special education begins through an introduction to the specialty. The specificity of this stage consists in overcoming difficulties in learning the “new” (language) through the “new” (content), which, in fact, lies at the basis of objections to the so-called “early specialization” of teaching a foreign language. The main arguments are the statements of the type “students still do not know anything in their specialty” and “a foreign language teacher, not being an expert, cannot take responsibility for teaching special knowledge,” from which

the conclusion that the original literature on spec can only be used at senior courses, and at undergraduates be limited to popular, non-binding texts on specific, topical issues related to the specialty. This approach allows teachers to not only delve into anything deeply, but even superficially in the corresponding specialty, and for students the foreign language of the specialty turns out to be a means of obtaining already familiar information, but in a foreign language form. The issue of internal systematicity not only of the subject-conceptual, but also of language teaching material, as the selection and

organization of language material is oriented within the framework of this concept not on the properties and qualities of the special language and special texts, but on such parameters of texts as “easy -hard (in content and language) «,» interesting-uninteresting « Actual-irrelevant”, “informative-non-informative”, etc.

These parameters may be important for the selection of texts for reading (that’s just not known for what purpose), but they do not determine the quality of the language teaching material, if we teach active proficiency in a foreign language specialty. Here, such an essential characteristic of a special language as the conditionality of its system properties by the conceptual and substantive logic of a specialty comes to the fore, and the quality of a text is determined by its content and language availability for understanding by the addressee. Language learning material is organically linked to the content, moreover, subordinate to it, and, starting to teach one (special language), we cannot but teach another (specialty).

The special character of the subject-conceptual aspect of the study material determines its subject, i.e. recruitment and sequence of training topics of the second stage. In any specialty, even very difficult, there is an area of “primary education”. At the same time, this knowledge and information lie in the foundation of the specialty, at the basis of its specialization and professionalisation, the depth and complexity available only to professionals. Introduction to special language through a specialty is based, naturally, on the field of “primary education.” It is in-

teresting to receive elementary information that is new for them in their own specialty, and also in a foreign language, which immediately makes this learning discipline necessary for a future specialist. The motivation for learning a foreign language is powerful feed.

At the same time, the elementary nature of the special content of educational material gives grounds to assert that working with him should not create special difficulties for a non-expert teacher in this field of knowledge, since in our time he always has the opportunity, if desired, to get acquainted in advance with the original literature on the specialty for beginners and be ready to help students solve their problems. To avoid difficulties at the very beginning of learning a foreign language through a specialty, and this approach should be the leitmotif of the entire foreign language course in a non-linguistic university, one should proceed from the knowledge and information that relates to the field of primary education in the specialty, and work on them should be the basis of the whole educational process at the second stage.

Primary knowledge is invested, as a rule, in such language forms, which should initially be easy for the reader or listener to understand, since their main purpose is didactic: communicating knowledge, ensuring accessibility and clarity of presentation, and teaching these beginnings to the specialty. For a native speaker, a linguistic form of knowledge does not play a visible role, since it does not consciously perceive that the pace and quality of learning of knowledge depends

on the language, and that it learns together with knowledge and a new subsystem of the native language. For us, for our educational process at this stage, it is the linguistic form of expressing special knowledge that is essential and significant – it should demonstrate the basic elementary terms, language methods for determining the scope and content of the concepts behind them, as well as linguistic methods and means of explaining Variations or descriptions of the characteristics, properties and functions of phenomena that condition the concepts. In the selection of educational texts from the original literature for primary education, specialization should be focused both on their conformity with the logical laws of presentation of subject-thematic content, and on the clarity of presentation, and on the presence of such speech forms as definition, description and explanation, requiring the use of the basic means and methods of the specialty language.

A separate study text cannot be large at this stage, covering the whole topic, since everything is “new” in it: the subject of the presentation and the language form of the presentation. It is most rational to be devoted to one term of understanding and its closest environment. A chain of such texts will outline a topic that will find its generalized presentation either in an educational text already of a larger size, or in a union of elaborated separate texts – paragraphs, fragments of a large text covering the entire topic.

The explanations of the language material in these publications are pragmatic, minimized and for the most part have the

form of commentary or instructions, recommendations for use in speech. Exercises in them are, as a rule, training and speech in nature and correlated with the field of everyday communication. All this makes such textbooks attractive and convenient for independent work.

Consequently, despite the abundance of textbooks about the phenomena of a foreign language, it is more rational to explain them to students by the teacher than to send students to textbooks, teaching aids, etc. These textbooks and other sources themselves can serve as good and reliable assistants to the teacher in preparing their explanations for them. Direct contact with explanations with understanding makes it possible to trace who perceived with difficulty or, conversely, without difficulty, put emphasis in the explanations, determine the need to return to them, taking into account the depth of understanding and assimilation of the explained material. A big role is played by the fact that, seeing the teacher's constant readiness to explain, students are no longer afraid to discover their misunderstanding, they begin to ask whether they are actively engaged in the language matter of a foreign language speech, which undoubtedly contributes to mastering it, appropriating each student. Well understood from the teacher's explanations, the student's individual, independent work is meaningful to the students, even if it has the form of training exercises on samples.

By explaining and achieving a complete understanding of the forms, meanings and functions of language means and

methods, the teacher creates not only the basis for the correct speech of students, but also awakens the work of thinking, directs it to the analysis of a foreign language, which undoubtedly contributes to the comprehension of language material to a lesser extent than practical work with him. The foregoing leads to the fact that explanations aimed at understanding may have completely different forms. It can be lengthy explanations, diagrams, formulas, references to the native language, or just an indication of Russian equivalence, etc., the main thing is that they reveal the essence of the phenomenon and bring it to the mind of every student. Thus, the methodological purpose of explanations is changing: they are considered and used not only as a means of communicating knowledge about the language being studied and not only as “instructions for use”, but – basically and fundamentally –

as a tool for restructuring the thinking used to the forms and semantics of the native language, to foreign methods and means of expression. The explanation of language material at the first stage of education plays a very significant role in ensuring the transition from everyday, accustomed to the native language of thought to a foreign language word, and since this transition is in itself rather difficult, the explanation should be as transparent as possible.

Literature:

1. Горелов В. Лексикология китайского языка. – М., Просвещение, 1984. – 321 с.
2. Семенов А. Лексикология современного китайского языка. – М.: Наука, 1992. – 277 с.
3. 任学良. 汉语选词法. – 北京, 1981.
4. 故播刘. 实用现代汉语语法. – 北京, 2012年.
5. 朱德藩. 现代汉语语法研究. 商务印书馆, 2007 年.

ЛИРИЧЕСКИЕ ОТСТУПЛЕНИЯ В РОМАНЕ А. С. ПУШКИНА «ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН»

Саидова Фируза,
учитель русского языка,
Узбекистан,

Роман А. С. Пушкина «Евгений Онегин» – величайшее произведение, не имеющее аналогий по жанру в русской литературе. Это не просто роман, а роман в стихах, как писал Пушкин, – «дьявольская разница». Роман «Евгений Онегин» является реалистическим, историческим, общественно-бытовым романом, где Пушкин изобразил русскую жизнь с небывало широким, подлинно историческим размахом. В его романе слились два начала – лирическое и эпическое. Эпическим является сюжет произведения, а лирическим – авторское отношение к сюжету, персонажам, читателю, которое высказывается в многочисленных лирических отступлениях.

В романе автор стремится к объективному изображению жизни современного ему общества, что мы и видим в эпической части произведения – сюжете.

Герои романа словно «добрые приятели» его создателя: «Я так люблю Татьяну милую мою», «С ним подружился я в то время...», «Мой бедный Ленский...» Лирические отступления расширяют временные рамки сюжетного действия в романе, подключая к нему прошедшее.

Голос автора звучит в

многочисленных лирических отступлениях, в которых он, отвлекаясь от действия, рассказывает о себе, делится своими взглядами на культуру, литературу, язык. Лирические отступления представляют автора как героя собственного романа и воссоздают его биографию. В поэтических строках оживают воспоминания поэта о днях, когда в садах лицея «он безмятежно расцветал» и к нему стала «являться Муза», о вынужденном изгнании – «придет ли час моей свободы?»

С автором как персонажем романа связано упоминание его друзей и знакомых: Каверина, Дельвига, Чаадаева, Державина, печальные и светлые слова о прожитых днях и ушедших друзьях: «Иных уж нет, а те далече...» В размышлениях о жизни, ее быстротечности, о времени поэта посещают философские мысли, с которыми он делится со своими читателями на страницах романа:

Ужель мне скоро тридцать лет..

.....

Но грустно думать, что напрасно
Была нам молодость дана.

.....

Быть может, в Лете не потонет
Строфа, слагаемая мной;

Быть может (лестная надежда!),

Укажет будущий невежда
 На мой прославленный портрет
 И молвит: то-то был Поэт!

Поэта беспокоит судьба его творения, и он, постоянно обращаясь к читателю и представив ему «собрание пестрых глав», рассказывает со страниц своего романа, как он над ним работает:

Я кончил первую главу;
 Пересмотрел все это строго:
 Противоречий очень много,
 Но их исправить не хочу.
 .....
 Пора мне сделаться умней,
 В делах и в слогe поправляться,
 И эту пятую тетрадь
 От отступлений очищать.

Тематика лирических отступлений в «Евгении Онегине» весьма разнообразна. Мы узнаем о том, как воспитывалась и проводила время светская молодежь, мнение автора о балах, моде, еде, быте «золотой» дворянской молодежи. Это и тема любви: «Чем меньше женщину мы любим, тем легче нравимся мы ей», и тема театра, где шли балеты Дидло и танцевала Истомина, и описание быта помещного дворянства, восходящее к устному народному творчеству, – сон Татьяны, напоминающий русскую сказку, гадания.

Останавливаясь на описании быта помещного дворянства, в частности семьи Лариных, живущей в деревне, автор говорит:

Они хранили в жизни мирной
 Привычки милой старины.
 .....

Она езжала по работам,
 Солила на зиму грибы,
 Вела расходы, брила лбы...

Важными для развития действия являются многочисленные пейзажные зарисовки. Перед читателем проходят все времена года: лето с печальным шумом, с его лугами и нивами золотыми, осень, когда леса обнажились, зима, когда «трещат морозы», весна:

Улыбкой ясною природа
 Сквозь сон встречает утро года;
 ...и соловей
 Уж пел в безмолвии ночей.

Впервые в русской литературе перед нами предстает деревенский пейзаж среднерусской полосы. Природа помогает раскрытию характера героев, иногда пейзаж описывается через их восприятие:

В окно увидела Татьяна
 Поутру побелевший двор.

Еще одна тема лирических отступлений имеет важное значение в романе – это экскурс в русскую историю. Расширяют исторические рамки романа строки о Москве и Отечественной войне 1812 года:

Москва... как много в этом звуке
 Для сердца русского слилось!
 Как много в нем отозвалось!

.....
 Напрасно ждал Наполеон,
 Последним счастьем упоенный,
 Москвы коленапреклоненной
 С ключами старого Кремля;
 Нет, не пошла Москва моя
 К нему с повинной головою.
 Роман «Евгений Онегин» – глубоко

лирическое произведение. Это роман-дневник, из которого мы узнаем о Пушкине не меньше, чем о его героях, и голос автора не мешает, а способствует раскрытию образов с реалистической широтой и правдой.

Воссоздав целую историческую эпоху и связав эпическое и лирическое в единое целое, роман явился (как и задумывал автор) «плодом ума холодных наблюдений и сердца горестных замет».

ОТРАЖЕНИЕ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ В ЯЗЫКЕ И КУЛЬТУРЕ

Исматова Шахноза,

преподаватель английского языка

Негматова Шалола,

студент

Ибадуллаева Зилола,

студент

e-mail: mirlife645@gmail.com

Annotation: В данной статье рассматривается краткий обзор развития гендерных исследований в лингвистике и анализируются фразеологизмы из английского и русского языков, содержащие в себе национальные гендерные стереотипы. Кроме того, дается определение гендерных стереотипов и рассматривается их функционирование в культуре и языке, что позволило нам раскрыть внутреннее содержание концептов «женственность» и «мужественность».

Ключевые слова: гендер, пол, гендерные стереотипы, гендерные концепты, концепты «мужественность» и «женственность».

REFLECTION OF GENDER STEREOTYPES IN LANGUAGE AND CULTURE

Аннотация: This article explores a brief overview of the development of gender studies in linguistics and analyzes the idioms of the English and Russian languages that contain national gender stereotypes. In addition, gives the definition of «gender stereotypes» and examines their functioning in language and culture, which allowed us to reveal the inner content of the concepts of “femininity” and “masculinity”.

Keywords: gender, gender, gender stereotypes, gender concepts, the concepts of “masculinity” and “femininity”.

Уровень знания иностранного языка определяется в настоящее время не только знанием фонетических, грамматических и словообразовательных механизмов, но и в большой степени коммуникативными навыками, при этом владение языком как средством общения, средством коммуникации требует навыков понимания, созда-

ния, порождения речи и фоновых знаний, отражающих национально-культурную специфику изучаемого языка. Вторичная картина мира, возникающая при изучении иностранного языка и культуры, как справедливо отмечает Тер-Минасова С.Г., это не столько картина, отражаемая языком, сколько картина, создаваемая языком (2:58).

Гендерные представления народа о женственности и мужественности, зафиксированные в пословицах и поговорках. В коллективном сознании говорящих на одном языке людей безусловно присутствуют гендерные стереотипы.

В рамках лингвокультурологического направления гендерной лингвистики ведутся работы по исследованию особенностей отражения языком культурных концептов «мужественность» и «женственность» и сопоставительные исследования на материале родного и иностранных языков. Гендерное направление в лингвистике, как отмечает Кирилина А., связано с изучением языковой репрезентации социальных, культурных, аксиологических характеристик, приписываемых мужчинам и женщинам, поэтому выявление и описание гендерно-маркированных языковых единиц и языковых механизмов, положенных в основу их формирования, является важнейшей задачей гендерной лингвистики (1:336).

Моделирование гендерной концептосферы, отражаемой в пословицах и поговорках английского и русского языка, обнаруживает как количественную, так и качественную асимметрию гендерно-маркированных идентифицирующих признаков (3:9). В исследованиях по русскому языку указывается, что для русского обыденного самосознания нехарактерно восприятие женщины как слабого пола и противопоставление ее мужчине как сильному полу. Исследование русского фразеологического фонда выявило, что в рус-

ском материале в образе женщины отражены разнообразные социальные роли, степени родства, этапы жизни женщины, ее умения и навыки. Ср.: *У хорошей жены и муж хорош. Доброю женою и муж честен. У хорошей жены и плохой муж будет молодыцом.*

В английских пословицах и поговорках наблюдаются выражения большего равноправия и уважительного отношения к женщине. Ср.: *There's a great woman behind every great man. – Women's instinct is truer than men's reasoning – A good Jack makes a good Jill.*

Во всех трех культурах и, соответственно, в пословицах и поговорках соответствующих языков можно обнаружить выражение уважительного отношения к женщине как хранительнице домашнего очага, помощницы мужа в обеспечении благосостояния семьи. Ср.: *A good wife and health are man's best wealth. – Не надобен и клад, коли у мужа с женой лад.*

В то же время множественность и изменчивость гендерных концептов делает возможным манипуляцию этими понятиями, что находит отражение в семантике пословиц и поговорок в одном и том же языке. Ср.: *There is only one thing in the world better than good wife – no wife. – Wives must be had, be they good or bad. – Marriage makes or mars a man. – Hanging and marrying go by destiny. – Marriages are made in heaven. – Кому на ком жениться в небесах говорится. – Суженого и на коне не объедешь. – Браки совершаются на небесах.*

В пословицах и поговорках отражается роль социальной дифференци-

ции при выборе супруга или супруги. Народная мудрость всех культур отражает важность равноправия супругов для счастливого брака. Ср.: *A great dowry is a bed full of brambles.* – *Лучше на убогой жениться, чем с богатой браниться.* – *Не с богатством жить – с человеком.* – *Не бери приданое, бери милу девицу.* – *Богатую взять – станет попрекать.*

Основой семейного счастья служат любовь и взаимное уважение, и здесь гендерные роли признаются равноправными во всех культурах. Ср.:

A wife and a husband are a whole of two pieces. – *The best furniture in the house is a virtuous woman.* – *Муж да жена – одна сатана. Жена да муж – змея да уж.*

Вместе с тем во всех трех языках существуют и практически противоположные по эмоционально-оценочным значениям пословицы и поговорки, в которых женщине предписывается второстепенная, зависимая роль. Ср.: *A woman, a dog and a walnut tree, the more you beat them the better they be.* – *Чем больше жену бьешь, тем щи вкуснее.*

На основании проведенного исследования можно сделать следующие заключения:

– пословицы и поговорки, содержащиеся в своей структуре идентификато-

ры *муж, мужчина, юноша, женщина, жена, девушка* и др. лексемы этого семантического ряда, являются гендерно-маркированными языковыми единицами;

– изучение всей подсистемы гендерно-маркированных пословиц и поговорок, их качественный и количественный анализ может выявить характерологические особенности двух изучаемых языков в создании гендерной идентичности в их языковых картинах мира;

– пословицы и поговорки представляют собой достаточно репрезентативный эмпирический материал, дающий возможность сделать выводы о гендерных параметрах, касающихся структуры языка и структуры сознания говорящего на данном языке языкового социума.

Использованная литература:

1. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Изд-во Московского университета, М., 2004
2. Кирилина А. В. Развитие гендерных исследований в лингвистике. Филологические науки. – М., 1998. – С. 72.
3. Maass, A., & Arcuri, L. (1996). Language and stereotyping. In C. N. Macrae, C. Stangor, & M. Hewstone (Eds.), *Stereotypes and stereotyping* (pp. 193–226). New York: Guilford.

THE USE OF ICT IN THE PROCESS OF LEARNING OF A FOREIGN LANGUAGE

Ismatova Shakhnoza,
teacher

Sharipova Sharofat,
student

Abdurakhimova Malokhat,
student Uzbekistan state world languages university,
Tashkent, Republic of Uzbekistan e-mail: sarvinoz.ss@mail.ru

***Annotation.** This article reveals the peculiarities of using computer technologies in teaching foreign languages. The main focus is on the theoretical and practical use of information technologies. The advantages of this approach for learning English in the classrooms and independent work for students are presented.*

Key words: education, computer technologies, effective teaching methods, advantages of computer training.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИКТ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

***Аннотация.** В статье рассмотрены особенности использования компьютерных технологий в обучении иностранным языкам. Основное внимание акцентируется на практическом использовании информационных технологий. Представлены преимущества такого подхода для организации аудиторных занятий по английскому языку и самостоятельной работы студентов.*

Ключевые слова: образование, компьютерные технологии, эффективные методы обучения, преимущества компьютерного обучения.

Modern society is developing rapidly due to the emergence of modern information technology. Nowadays, the use of computer technology in teaching is of great importance, thanks to its new possibilities. It helps teachers to find different ways of increasing the quality of their teaching. For instance, while teaching modern methods of teaching foreign languages, such as cooperative work, project methodology, and internet resources are aimed at differentiation and individuali-

zation of instruction, taking into account the skills of youngsters, their level of training, interests. Besides, it worth to mention, that teachers play a vital role as facilitator whose task is to develop and maintain supportive class atmosphere. They will continuously be those who decide, direct, explain, connect old with the new, recognize nonverbal communication, and give moral support.

Teachers distinguish five main areas of application of information and communi-

cation technologies in classes of a foreign language: [1]

The use of completed multimedia products and computer training systems.

This direction is most typical within the field of teaching foreign languages with the help of ICT. There is an enormous range of pc programs for learning a foreign language at the base of each of them is the use of ready-made *computer training* courses, represented by exercises for fixing phonetic, grammatical and lexical materials. Training material in such programs often consists of two parts: theoretical and practical, also the training itself is built on interactive exercises on various aspects of the foreign language. Computer training programs are suggested to be used in all stages.

Creating own multimedia and training programs.

The computer allows us to use and supply a large amount of educational information: various texts, exercises, audio and multimedia information. In addition, it can be supplemented, amended or presented in a new form. However, in order to take full advantage of all these possibilities, it is needed to create your own computer training program. All components of a computer training program should, first of all, correspond to the objectives of teaching a foreign language.

The program should highlight the main parts: the information section, the section of tasks, exercises and the reference section.

Creating own multimedia presentations.

Often teachers whine that it is very difficult to find the necessary visual material for the lesson.

To solve this problem, teachers create presentations on the relevant topic themselves, putting in them the material they need. Using presentations in the classroom is a very effective way to have a positive impact on students. Creation of tables, animations, video and audio recordings all this, and not only, can be placed in the presentation. New vocabulary can be good explained by photos and pictures, the fixation of new material can be achieved by beforehand prepared exercises.

Using ICT in extra-curricular work.

Currently, more and more ICTs are being introduced in not only traditional lessons, but also used in conducting extra-curricular activities with students. When students work on educational projects, they resort to various information resources: electronic encyclopedias, search engines of the Internet. Students use text and image editors, represent their work with the help of presentations, photographs or videos.

Use of Internet resources.

The Internet is a global international network that makes it possible to search for necessary information, use data from various information resources. There are many e-learning programs for knowing a foreign language. The use of correspondence by e-mail is also very popular in the process of teaching a foreign language. Communication with native speakers of a foreign language on the Internet during international communica-

tion projects is an excellent way to create intercultural competence among students and motivate them for further development their communication skills.

ICT can be used in teaching different aspects of the language, in particular phonetics and grammar. [2]

For instance, when teaching phonetics, the use of ICT helps the teacher to use the visualization of pronunciation. Multimedia technology allows listening to foreign speech, which also makes it possible to divide phrases into words and compare the pronunciation and spelling of words. One can also write down the spoken word or phrase of the student for further control and correction. With the help of multimedia technology is that sound cards allow users to record their speech and then compare it with the pronunciation of native speakers. Graphics abilities of computers can represent any type of activity in the form of pictures or animation. This is particularly important when learning new vocabulary.

The use of ICT on grammar lessons is very useful in studying any topics. The correct located material, successfully used color design, application of charts and tables will help teachers to present their lesson more fully, interesting. In addition, with the help of ICT, controlling the level of acquired grammatical skills can be made much more fascinating. [3]

To summarize, the introduction of information and communication technologies has become an important aspect of foreign language learning. PowerPoint presentation, correspondence by e-mail, training programs on CD-ROM, internet resources in teaching foreign languages help students to develop their linguistic and communicative competence, increase the motivation for independent learning activity. Students can practice their writing skills, they can search for the things of their own interest and thus learning becomes more fun. However, communication between a teacher and a student, and among students themselves, must not be lost. That is why it is vital to adequately use technology and Internet in the classroom and make sure that alienation does not take place at any value.

REFERENCES

1. Войтко, С.А. Об использовании информационно-коммуникационных технологий на уроках английского языка/ Интернет журнал «Фестиваль педагогических идей» – Открытый урок, 2004-2005.
2. Захарова, И. Г. Информационные технологии в образовании: учебное пособие для высших учебных, заведений. М.: Академия, 2008., с.338
3. Полат, Е С. Интернет в системе обучения иностранным языками – электронный ресурс / Е.С. Полат. – Режим доступа

SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS OF A TECHNICAL UNIVERSITY AT ENGLISH LANGUAGE LESSONS

U.M. Bazarova,

senior teacher
of Navoi State Mining Institute

A.T. Asanov, M. D. Amirqulov, F. A. Barnayeva, M. I. Xayrullayeva,

Students
of Navoi State Mining Institute

This article describes the system of educational activities for those who are engaged in a foreign language, which is aimed at improving the moral education of students of a technical college.

Keywords: education, morality, student

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

У.М. Базарова,

старший преподаватель Навоийского государственного горного института

А.Т. Асанов, М. Д. Амиркулов, Ф. А. Барнаева, М. И. Хайруллаева,

Студенты Навоийского государственного горного института

В данной работе описана система воспитательных мероприятий на занятиях по иностранному языку, которая нацелена на совершенствование нравственного воспитания студентов технического вуза.

Ключевые слова: воспитание, нравственность, студент

In our time, the question of the spiritual and moral education of the younger generation is becoming increasingly frequent. As V.I. Dalya said, «... spirituality is defined as the unity of spirit and soul, mind and will. This is being filled with Spirit, and the beauty of human actions, and the values to which it is oriented. If the mind characterizes the intellectual spirituality, morality is moral. «The spiritual and moral development of a student is the most important aspect of socializa-

tion of the individual in the conditions of rapid development of society, a factor of gradual and conscious inclusion in various spheres of social activity and social life. Building a strong state depends on the potential of today's generation, its aspirations, and knowledge and intellectual abilities. Only physically strong, harmoniously developed, highly spiritual youth are able to take responsibility for the fate of the country and the future of our nation. Education plays a role in educating a

comprehensively developed personality, teachers need to build faith in the future for students, cultivate love for the motherland, art, language, humanity, conscientiousness, courage and tolerance, a sense of justice, a desire for knowledge and enlightenment., love and respect for one's own nation, care for its prosperity. The process of teaching contemporary students to foreign languages contains a unique pedagogical potential of spiritual and moral ideas but a political, aesthetic, labor education of the younger generation. He introduces students to samples of world and native culture, incorporates them into the dialogue of cultures. Teaching foreign languages has a clear cultural orientation. Patriotism and cultural ethnic relations are closely linked. They say that the writer lives in his works, the artist in the paintings, the sculptor in the sculptures, and the teacher in the thoughts, deeds and actions of his students. The spiritual and moral education of students is the whole structure of student life, first of all, it is a pedagogical team aimed at shaping the personality of a student with a pronounced Russian identity through cooperation and interaction with all participants in the education process: colleagues, students, their parents, social partners, with students other educational institutions and public institutions. The Russian society is currently experiencing a spiritual and moral crisis. The current situation is a reflection of the changes that have occurred in public consciousness and public policy. The spiritual and moral training and educational functions of the current education system were reduced to

a minimum. The consequence of this is that the set of value attitudes inherent in the mass consciousness (including children's and youth's) is in many ways destructive and destructive in terms of the development of the individual, family and state. The moral qualities that the teacher seeks to instill do not yet ensure the social success of the individual. Unfortunately, the media imposes a model of behavior that is alien to the ideas of spiritual and moral education: be glamorous, sexy, famous, rich, then you will be happy. The massive nature of aggressive behavior patterns that flow from the pages of magazines and television screens often drowns out the teacher's voice. The most disturbing aspect is the attitude towards the Motherland. While the majority of students "have pride in the great past of their people," many are ready to go to another country for the sake of improving economic conditions of life (this is in fairly prosperous conditions). It is clear that on this point all patriotism ends. However, under any external conditions, value priorities remain; they can be transferred to the subjective space, where a deep inner work of a person takes place on himself, both a student and a teacher. In this regard, the task of spiritual and moral education of the younger generation is of utmost importance; without exaggeration, it must be understood today as one of the priorities in ensuring the national security of the country. Pedagogical support for self-determination of an individual, development of her abilities, talent, transfer to her of the system of scientific knowledge, skills, abilities and competencies

necessary for successful socialization do not in themselves create sufficient conditions for free development and social maturity of an individual. A person is not free, if it does not distinguish well from evil, does not value life, work, family, other people, and society, Fatherland that is, everything that a person morally asserts himself and develops his personality. Knowledge of science and ignorance of good, a sharp mind and a deaf heart pose a threat to a person, limit and deform his personal development. Identity, citizenship and patriotism are formed comprehensively and gradually. In educational activities is formed the cognitive component of identity. For teachers of foreign languages, it is also interaction with representatives of different cultures in the emerging intercultural educational space. The primary task of an English teacher is to introduce students to universal global values, to develop the ability to communicate with people of other cultures.

Foreign culture is a part of the general culture in which the student can master foreign language education in cognitive, developmental, educational and learning aspects.

Today, English is not just an interesting discipline, but an important tool for the dialogue of cultures. Gradually, the English language becomes an instrument of international communication and universal unity. The content of the lessons depends largely on the teacher's own choice. The golden rule of the technique is balance. The teacher of the English language is faced with modern tasks that open the way for initiative, creativity, and

motivate them to find a new, active, pedagogical teaching tool. What values are formed by students in teaching communication and intercultural interaction, whether conditions are created for the spiritual and moral development of an individual, depends largely on the civic position of a teacher of foreign languages. The culture of the people and value priorities are transmitted through language. Western values, which served in many ways as a guide, lost their unambiguously positive meaning. The teacher is required to think critically about the changes taking place in the world and the country, responsibility and independence in their pedagogical actions. In the class of a foreign language, students become acquainted with the history and traditions of the countries of the language being studied, master another culture. And through their acquaintance with another life, they can carry out the projection of their life. An important aspect of such studies is the increase in knowledge about the peculiarities of the culture of our native country, as well as the history of our city and region. Discussion of the amazing and diverse nature of our region gives students a sense of pride in the beautiful nature and national wealth of our region. The educational aspect is the awareness of the concept Motherland, the "small Motherland", a deeper awareness of their culture. At the English lessons in our university, students study history. A special vivid example of great people, for them is ardent patriots of their homeland – our national pride is Beruniy, Mirzo Ulugbek, and Farobiy. These great people are for students an

example of the fact that under any social conditions in which an engineer's activity takes place, genuine morality is the unshakable basis of his professional affiliation. And the primary task of the teacher is to report to the students engineers, preparing for the activities of the profession, the realization of this truth. Equally important is the way to influence the consciousness of students in the process of their learning – a creative understanding of this problem will also contribute to the innovation of our entire society. In the course of studying foreign languages, problems are also touched upon and discussed that allow one to form critical thinking skills that allow one to relate one's views to the norms of public morality. In a foreign language lesson, the teacher has the opportunity to shape the student's worldview, his moral character, since the subject "Foreign Language", besides the field of specific linguistic and extra-linguistic competencies, raises issues of attitude and human behavior in a given life situation. Among the topics discussed during the study of foreign languages are many pressing problems. And here the role of the teacher is very important. The teacher requires not only knowledge of the teaching methods, but also the ability to direct their activities to spiritual and moral education in the process of teaching English. It is he who, communicating with students will influence them morally. It is important for the teacher to possess such qualities as high culture, morality, responsibility, patriotism, wisdom. The interest with which students will study this material depends on how

brightly, creatively and informatively the lesson itself is constructed. Considering that the students of our college are future medical workers, I would like to note that a high level of spirituality will allow them to achieve success in medical activities, help to find the right approach, both to patients and to colleagues. From this it follows that training in a medical institution, without fail, should include the stages of reaching this level, contribute to the disclosure of the creative potential of the student, which will allow him, in his future work, to find a way out of a difficult situation with a non-standard solution. Until recently, health care followed only one model – medical. The treatment of the patient involved the use of drugs or surgery, and less attached importance to the relationship – the doctor-patient. Now, spiritual values are becoming increasingly recognized as a necessary aspect of medical care. Spiritual and moral education today is one of the priorities of our school. Our students at the lessons of the English language discuss such topics as "My future profession", "The activity of a doctor and a nurse in a hospital and in a clinic", learn to conduct a dialogue between a doctor and a nurse with a patient. It also discusses the purpose of technology in the modern country, comparing with the objectives of technology in the US and the UK. The humanitarian aspect of an education engineer reflects the paradigm of humanitarian problems of an employee's professional activities – problems of relationships with colleagues, their families and colleagues, legal issues, problems of a holistic approach to work

prevention, aspects of the impact of scientific discoveries on human safety and improvement, problems of sharing best professional experience. Collective forms of interaction can be attributed to methods and techniques that promote the moral education of a student in an English class. Among them are group and pair work. It is in groups and couples that this or that problem is discussed, it is in interaction with the surrounding children that certain points of view are formed. Thus, the discussion of the problem in this case is one of the methods of work. And the work does not end with just a discussion. The decision taken during the discussion of a problem is presented to the whole group, then the group chooses the best solution and justifies its choice. The next effective method of working in the aforementioned direction is a role-playing game. Role playing is also a form of collective interaction. However, in this case, each student is already individually responsible for the decision. At the same time, in a role-playing game, the trajectory of the participant's behavior in a particular situation is usually pre-negotiated. Although in some cases only the result of the interaction can be negotiated, while the trajectory of behavior is left to the student's choice. In the course of using this method of work, it is also necessary to introduce a stage of reflection in order for students to analyze the relevance, necessity and effectiveness of a particular behavior model. Of course, in many respects role-playing behavior is determined by the language material being studied, but moral orientation also influ-

ences the intended behavior. The task of the teacher is to show patterns of behavior, justifying them from the point of view of rationality and morality, to determine the child's behavior in the intended problem situation and, if necessary, to correct this behavior, but in no case in the form of edification and instruction. Best of all, if you correct the model of behavior is not the teacher, but the students themselves, offering their options and justifying their choice. Students can also participate in modeling and solving problem situations, quizzes, drawing up crossword puzzles, writing messages and reports, excursions to historical places, working with printed materials, conducting round tables, visiting local museums, which they provide feedback on in the target language. Considering the fact that today's students are passionate about computers, the use of information and communication technologies in the educational process can be such a powerful tool. Researchers in the field of modern information technologies in education consider the use of information technologies as "the most promising area for integrative learning components, since it is initially oriented in its technological and sociocultural essence to a free, sufficiently independent and responsible projective-flexible training». Means of multicultural education of students can be and communication with peers from other countries, and correspondence with native speakers on-line. Thus, the study of a foreign language enhances the spiritual and moral culture, develops logical thinking, has a great influence on memory, broadens the horizons and enhances the general

culture. In the course of mastering the language, professional theoretical knowledge, as well as teaching and organizational, educational and intellectual, educational and informational, educational and communicative skills is improved. Learning a foreign language contributes to the moral and aesthetic development, has an impact on the spiritual formation of the individual. In modern society, the knowledge of a foreign language increases the rating of a specialist in any industry, makes him competitively capable, and creates conditions for comfortable performance of professional duties.

Literature:

1. G.V. Averkieva, The problem of the formation of value orientations of modern schoolchildren. The child and the modern world. – Arkhangelsk, 2001. p. 55–60.
2. T.I. Vlasova,, The Spiritually Oriented Paradigm of Education in Pedagogy // Pedagogy – 2006. -№ 10 – from 36–42.
3. E. I. Passov, Foreign Language Lesson / Table Book of a Foreign Language Teacher / M. – Glossa Press Phoenix – 2010. – 640s.
4. E.M. Arapova Moral education in foreign language lessons / festival of pedagogical ideas “Open lesson” Moscow 2009
5. G.M. Nabrodov Spiritual and moral competence / G.M. Nabrodov, A.A. Filozop. // In the collection: Modern trends in education and science, a collection of scientific papers based on the materials of the International Scientific and Practical Conference: in 26 parts, 2013. – P. 105–106.
6. B.Yu. Shcherbakov Paradigms of modern education: people and culture. – M.: Logos, 2001.

АРХИТЕКТУРА ХРАМОВ ДРЕВНЕГО ЧАЧА: ШАШТЕПА

Алиджанова Лазизахон Аббасовна

АННОТАЦИЯ

Важность темы: Известно, что Великий шелковый путь в древности проходил через территорию Ташкента. Удобное географическое положение, хорошее обводнение всегда притягивало сюда людей. Как и в древности, так и сейчас Ташкент остается городом на перекрестке культур.

Выявление особенностей храмовой архитектуры Древнего Чача (далее Древний Ташкент) с позиции трансформационных процессов объемно-пространственной композиции и взаимосвязи с космическими константами.

ANNOTATION

The importance of the topic: It is known that the Great Silk Road in antiquity passed through the territory of Tashkent. Convenient geographical position, good watering has always attracted people here. As in ancient times, so now Tashkent remains a city at the crossroads of cultures.

Identify features of the temple architecture of Ancient Chach (here inafter referred to as Ancient Tashkent) from the position of transformation processes spatial composition and interrelations with cosmic constants.

Ключевые слова: Чач, Шаш, Ташкент, Шаштепа, Кой-Крылган-Кала, Ташкентский оазис.

Осознание духовной самобытности центральноазиатского ислама требует глубокого изучения доисламской культуры как части нашего культурного богатства. Земля, воздух, вода и огонь (Солнце) издревле почитались в Центральной Азии, им воздавали должное все религии наших предков, *от зороастризма – до ислама* [Каримов, 1997]. Особое место занимает вопрос об участии Узбекистана в деятельности ООН. Сотрудничество с одним из ее специализированных учреждений – ЮНЕСКО, открывает все новые возможности в культурном диалоге между странами. ЮНЕСКО внесла множество памятников архитектуры и даже целые

города Узбекистана в реестр Всемирного наследия. Таковыми являются – множество памятников Самарканда, Шах-рисябза, Бухары, Хивы и др. В этой связи, эта организация содействует в мероприятиях по сохранению и воссозданию культурного наследия Узбекистана [Каримов, 1997]. Известно, что Великий шелковый путь в древности проходил через территорию Ташкента. Удобное географическое положение, хорошее обводнение всегда притягивало сюда людей. Как и в древности, так и сейчас Ташкент остается *городом на перекрестке культур*.

В 1996 году в Ташкенте прошла IV встреча Глав тюркоязычных госу-

дарств, в ходе которой намечалось осуществить совместную разработку программы «Восстановление Шелкового пути: развитие познавательного

Вот уже 117 лет прошло с момента первых археологических раскопок на городище Шаштепа. Этот длительный временной путь, пройденный археологами, на каждом этапе открывал все новые невиданные ранее грани материального эха прошлых поколений. Конечно, каждый исследователь интерпретировал свои открытия через призму времени, в котором он жил и живет, ссылаясь еще не на полные данные об этом памятнике. Проанализировав эволюцию археологических изысканий, мы увидим различные предположения авторов, касающиеся функционального назначения сооружения, его датировки, а также его облика. В 1896 году Н.П. Остроумов провел первые раскопки на городище Шаштепа. Цитадель городища прорезали траншеей и вырыли три минных галереи. Этими изысканиями были выявлены кирпичные кладки и обнаружена стрельчатая арка. Также нашли различные обломки керамики, изображения барана, стекла, куски железа, грузила, кости животных [Филанович, 1982]. Исследователи определили это сооружение как *сторожевой пост с подземным зданием*. Датировка памятника установлена не была [Филанович, 1982].

В 1934 году памятник обследовал Г.В. Григорьев. Исследователь отнес его к типу архаических городищ с вышками на мысах террасы Чирчика, вынесенных к водному протоку. Также

были обнаружены кладки огромного строения, представляющего собой ряд параллельных галерей со сводами. И предположил, что они образуют основную массив вышки – цитадели [Григорьев, 1935].

Г.В. Григорьев, ссылаясь на письменные источники, интерпретировал здание как *подземный храм саков*. И, соответственно, весь памятник датировал сакским временем [Григорьев, 1935].

В 1956 году археологические наблюдения на городище провела Н.И. Крашенинникова в связи с тем, что кирпичный завод, начал забирать землю со второго поселения. Специальных раскопок не проводили. Собрали материал (обломки керамики, кости) из разрушенного культурного слоя, и свели все в общую таблицу и датировали III-IV вв. н.э. А *цитадель* отнесли к предарабскому времени [Филанович, 2010].

В 1970 году была предпринята попытка стратиграфического изучения городища. Г. Дадабаев на южном склоне цитадели заложил шурф. В это время обнаружили нижний культурный слой, относящийся к Бургулюкской культуре, верхнюю границу которой определили II-I вв. до н.э. [Филанович, 1982]. В 1978-1982 гг. на бугре цитадели были произведены раскопки Ташкентской археологической экспедицией (В.И. Спришевский, М.И. Филанович). Результатом этих раскопок стала монография «У истоков древней культуры Ташкента», вышедшая в 1982 году. Эти раскопки дали картину стратиграфической последовательности накопления 12-метровых культур-

ных отложений от материка до самого верха бугра. Затем раскоп в 900 кв.м. помог проследить последовательность сложения архитектурно-строительного ядра цитадели – здания нижнего горизонта. Была ооконтурена только стена с коридором. Но до сих пор общая концепция здания не представлялась авторам раскопок. Вот какую характеристику дали авторы на тот момент: *«Судя по вскрытому участку, она (стена) кольцом охватывала поселение, занимавшее площадь центрального бугра городища и придавала ему, видимо, очертание прямоугольника с заваленными углами»* [Филанович, 1982].

В итоге работ удалось проследить сложение, развитие и смену шести хронологически последовательных археологических комплексов, характеризующих весь период жизни памятника. Археологи обозначили их как Шаш I – Шаш VI

Следует отметить, что Шаш I – это период развития Бургулюкской культуры в Ташкентском оазисе. Этот тип представлен жилищами полужемлянками. В эти годы эта культура датировалась VI-IV вв. до н.э. В 2000-х годах Бургулюкская культура передатируется. Ее рамки заключаются в рамки IX-VII вв. до н.э. [Филанович, 2010].

Для нас особый интерес представляет комплекс Шаш III, определенный археологами как архитектурно – фортификационные сооружения I строительного горизонта, относящийся к культуре Каунчи I – II – I вв. до н.э. Графический материал представленный в этой работе носит частичный

характер (план участка двойной стены с коридором), который не дал бы основания воссоздать первоначальный облик строения.

В начале 1980-х годов раскопки привели к наиболее полному пониманию планировочного решения строительного комплекса Шаш III, которые «вылились» в монографии М.И. Филанович «Ташкент. Зарождение и развитие города и городской культуры», выпущенной в 1983 году. В этот период представилась наиболее полная концепция основного строения Шаштепа. Были вскрыты участки округлых стен и часть среднего квадратного здания с одной башней. Этот материал позволил автору частично додумать недостающие части строения (кольцевую стену, частично наличие помещений среднего здания), что отразилось в предоставленном им плане Шаштепы.

Спустя почти 20 лет, в 2000 году государством был выделен грант, Ташкентской археологической экспедиции под руководством М.И. Филанович, на раскопки памятника Шаштепа. Изыскания этого года дали свои результаты. Ооконтурены помещения, не выявленные в прошлые годы. Пополнен археологический материал. Памятник определен как *храм огнепоклонников*, который строился по принципу сочетания креста и круга – древнейших символов солнца. Тогда же отмечено, что как кочевое население, так и обитатели первых городов Ташкентского оазиса были солнцепоклонниками. Находка черепа в одном из помещений

сооружения позволило говорить о том, что с течением времени *храмовое здание Шаштепа постепенно превратилось в погребальное*. Соответственно, смежные помещения были определены как культово – церемониальные, связанные с обрядом погребения. Был сделан вывод, что то были первые зачатки зороастрийской религии в Ташкентском оазисе, которая впоследствии завоевала здесь господствующие позиции [Филанович, 2010].

2009 год стал знаковым в истории Ташкента. Было объявлено о праздновании 2200-летия города. Эта дата была получена путем длительного изучения древних городищ на территории Ташкента. Временной приоритет памятника II века до н.э. Шаштепа, позволил говорить, что это древнейшее городское образование, находящееся в границах современного Ташкента, и именно по нему была установлена датировка города.

В связи со столь знаменательной датой было выпущено множество публикаций, касающихся непосредственно памятника Шаштепа. В их числе, и вышедшая в печать в 2010 году, монография руководителя (с 1975 года) Ташкентской археологической экспедиции Маргариты Ивановны Филанович, внесшей неопределимый вклад в воссоздание истории нашей столицы. Данная работа явилась обобщением результатов археологических исследований, которые, начиная с 1967 года, проводились Ташкентской археологической экспедицией в пределах столицы Узбекистана.

Более 100 лет прошло с момента первых археологических исследований памятника Шаштепа. И только сегодня мы можем представить себе наиболее полную картину сложения и функционирования комплекса Шаштепа. М.И. Филанович на основании выявленного архитектурного строения и подъемного материала выдвинула свою точку зрения по поводу происхождения и назначения столь уникального сооружения.

В рамках комплекса Каунчи, по ее мнению, возведено первое в Чирчикской долине архитектурно-строительное сооружение из сырца и пахсы, в плане крестовидное и обведенное кольцевой стеной с башнями. На следующем этапе строительства сооружение получило удвоенную кольцевую стену со сводчатым коридором, тогда же были выделены два внутренних двора с псевдобойницами в стенах. С первым периодом функционирования этой «крестовины» соляной планировки связан комплекс керамического материала, характеризующийся некоторыми элементами ранней культуры Каунчи. Но значителен и материал керамики, принесенный, главным образом из Восточного Приаралья, присущий чирикрабатской культуре. Комплекс можно датировать концом III-II в. до н.э. «*Крестовина*» соляной планировки, по всей видимости, носила *культовый характер* и была связана с *поклонением солнцу и огню* [Филанович, 2010].

Сложение комплекса Шаш III, по мнению М.И. Филанович, отражает ту

полиэтническую среду, которая начала складываться в зоне вдоль реки Сырдарья с III в. до н.э. в связи с активизацией движения евразийских племен. В контексте этих перемещений, видимо, можно рассматривать появление не только культурных инноваций в Ташкентском микроазице, но и первых элементов урбанизма с возведением оригинальных строительных конструкций, отработанных на территории прародины принесших их племен. Что касается планировки «крестовины», то изначально заложенная в ней идея выражает религиозные представления ее строителей, т.е. солнце- и огнепоклонников - выходцев из круга заяксартских племен [Филанович, 2010].

Круглые или кольцевые планировки в сочетании с крестом или квадратом включены в символы общеарийской космограммы, нашедшей в разной степени отражение в описании авестийской Вары, в мандалах и буддийских ступах [Филанович, 2010].

Мавзолеи, культовые и светские здания, построенные на различных сочетаниях круга, квадрата и креста открыты по всему течению Сырдарьи, от низовьев до Ферганы. Древнейшие их примеры изучены в низовьях этой реки, что указывает на источник и направление распространения архитектурно-строительных инноваций, связанных с этой символикой [Филанович, 2010]. Исток традиции обозначен в зданиях мавзолеев Приаралья, где в могильнике Северного Тагискена изучен целый ряд этих построек, датиро-

ванных X-VIII вв. до н.э. В степном мире это были первые сооружения, выстроенные из сырцового кирпича [Филанович, 2010].

Дальнейшее развитие солярных планировок отмечается в рамках чирикрабатской культуры (V-IV вв. до н.э.) на южных дельтовых протоках Сырдарьи и она просуществовала до II в. до н.э. [Филанович, 2010]. Схема солярного построения ярко выражена в комплексе с круглой планировкой Кой-Крылган-Кала, памятнике Хорезма IV-III вв. до н.э. В основе его также крест, вписанный в круг, но план усложнен стремлением строителей организовать два изолированных блока помещений. Памятник считается развалинами царского храма-мавзолея, то есть сооружением того же характера, что комплекс Шаштепа. Его внутренняя часть не только планировочно, но и по диаметру сопоставима с шаштепинским объектом. Возведенная по солярной схеме мавзолеев Нижней Сырдарьи, Кой-Крылган-Кала, однако, характеризуется хорезмийским комплексом материальной культуры [Филанович, 2010].

В «крестовине» Шаштепа применены строительные приемы известные в поселениях и мавзолеях чирикрабатской культуры, городищах Бабиш-Мулла и Чирикрабат, а также в Хорезме. Строители шаштепинской «крестовины» скрупулезно воспроизвели те архитектурно-строительные формы, которые выработались в первичном ареале культуры. Это – своды наклонными отрезками, арки разных очерта-

ний, узкие световые проемы в стенах, стреловидные бойницы. В технике строительства применено чередование пахсы и кирпича, камышовые прослойки, выстилка пола кирпичом и устройства небольшой платформы под здание. Вместе с тем сама «крестовина» Шаштепа не копирует чирикрабатские формы, сохранив лишь солярный принцип. Сооружение Шаштепа демонстрирует дальнейшее развитие плана этого типа [Филанович, 2010].

Другой точки зрения придерживаются археологи Г. Богомолов и С. Ильясова. По их мнению Шаштепа относится к жилой гражданской архитектуре, нежели к культовой и практически синхронно с Мингуриком. Выделяя две линии развития крестовидных сооружений (культовая и жилая), ученые относят здания Шаштепа и Мингурик к укрепленным сельским усадьбам большесемейной общины, отражающие один из типов светской архитектуры эпохи Кангюя [Традиции Востока..., 2010].

М.С. Булатов в своем труде «Тенгри-нома», выпущенном в обобщенном сборнике работ «Космос и Архитектура» (2009 год), в главе «Дворцы и замки» связывает памятник Шаштепа с древнеиндийским зодчеством, т.е. планировка сооружения, по его мнению, воспроизводит мандалу. И выдвигает гипотезу, что *Шаштепа – храм астрального культа* [Булатов, 2009].

Библиография

1. Каримов И.А. Узбекистан на пороге XXI века: угрозы безопасности, условия и гарантии прогресса. – Ташкент: Узбекистон, 1997. – 315 с.
2. Айзенштат Б.А., Швер Ц.А., Леухина Г.Н. Климат Ташкента. – Ленинград: Гидрометеиздат, 1982. – 200 с.
3. Акишев А.К. Искусство и мифология саков. – Алма-Ата: Наука, 1984. – 176 с.
4. Алимова Д.А., Филанович М.И. История Ташкента (с древнейших времен до наших дней). – Ташкент, 2009.
5. Античные и раннесредневековые древности Южного Узбекистана / Под редакцией Пугаченковой Г.А.. – Ташкент: Фан, 1989. – 168 с.
6. Артемьев В., Урманова А. Архитектурное исследование Северного Гонура в Туркменистане. – Ташкент.
7. Аскарлов А. Сапаллитепа. – Ташкент: Фан, 1973. – 172 с. Археология старого и нового света / Под редакцией Гуляева В.И.. – Москва: Наука, 1982. – 224 с.
8. Ахраров И. Древний Ташкент. – Ташкент: Фан, 1973. – 144с.
9. Бархин М.Г. Город. Структура и композиция. – Москва: Наука, 1986.
10. Бойс М. Зороастрийцы. Верования и обычаи. Пер. с англ. И.М. Стеблин-Каменского. Послесл. Э.А. Грантовского. – Москва: Наука, 1987. – 303с.
11. Будущее пространства-времени / Стивен Хокинг, Кип С. Торн, Игорь Новиков и др. Пер. с англ. Варламовой М., науч. Ред. Ф. Козырев. – Санкт-Петербург: ТИД Амфора, 2012. – 254 с.
12. Булатова В.А., Маньковская Л.Ю. Памятники зодчества Ташкента XIV-XIX вв. –Ташкент: Издательство литературы и искусства имени Г. Гуляма, 1983.– 143 с.
13. Булатов М.С. Космос и Архитектура. – Ташкент: SMI-ASIA, 2009.– 288 с.
14. Булатов М.С. Геометрическая гармонизация в архитектуре Средней Азии IX-XV вв.. – Москва: Наука, 1978. – 382 с.
15. Буряков Ю.Ф. Генезис и этапы развития городской культуры Ташкентского оазиса. – Ташкент, 1982.
16. Буряков Ю.Ф. Историческая топогра-

- фия древних городов Ташкентского оазиса (Историко-археологический очерк Чача и Илака). – Ташкент: Фан, 1975. – 204 с.
17. Буряков Ю.Ф. Торговые трассы Трансоксианы – Мавераннахра в системе Великого шелкового пути.
  18. Буряков Ю.Ф. Городище Минг-Урюк в Ташкенте // Труды САГУ (Археология Средней Азии). – Ташкент: Издательство САГУ, 1956. – С. 121-132.
  19. Буряков Ю.Ф., Зильпер Д.Г. Археологические наблюдения в 1957 г. на городище Минг-Урюк в Ташкенте // Труды ТашГУ (Археология Средней Азии)V.- Ташкент, 1960. – С. 128-145.
  20. Джаббаров И., Дресвянская Г. Духи, святые, боги Средней Азии (Очерки по истории религии). – Ташкент: Узбекистан, 1993. – 222 с.
  21. Зияев А. Ташкент I (Древность и средневековье). – Ташкент: Санъат, 2009.
  - Карим Т. По следам Авесты (Легенда об Ардахиве). – Ташкент: Издательско – полиграфический творческий дом имени Гафура Гуляма, 2007. – 240 с.
  22. Карцев В.Н. Зодчество Афганистана. – Москва, 1986.
  23. Климишин И.А. Календарь и хронология. – Москва: Наука, 1990. – 480 с.
  24. Коробовцев Г.И. Иски Ташкент I – Бинкет в исторической ретроспективе // Архитектура ва шахарсозлик муаммолари: Тез. докл. Респ. Науч. Конф. 25-26 ноября 2011. – Ташкент, 2011. – С. 113-117.
  25. Массон В.М. Средняя Азия / История Древнего Востока (под ред. В.И. Кузищина). – Москва, 1988.
  26. Мукминова Р.Г., Филанович М.И. Ташкент на перекрестке истории (очерки древней и средневековой истории города). – Ташкент, 2001.
  27. Мухаммеджанов А. Канг – древний Ташкент и ташкентцы (Страницы истории). Ташкент: Shaq, 2009. – 112 с.
  28. Нильсен В.А. Становление феодальной архитектуры Средней Азии (V-VIII вв.). Ташкент: Наука, 1966. – 336 с.
  29. Нозилов Д. Урта Осиё меъморчилигида одатлар, коидалар ва рамзий ифодалар. –Тошкент: Санъат журнали нашриёти, 2011. – 240 б.
  30. Нурали: Достонлар [тахрир хайрати: К. Имомов ва б.]. – Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1989. – 384 б.